

Poštnina plačana v gotovini

ŽENSKI

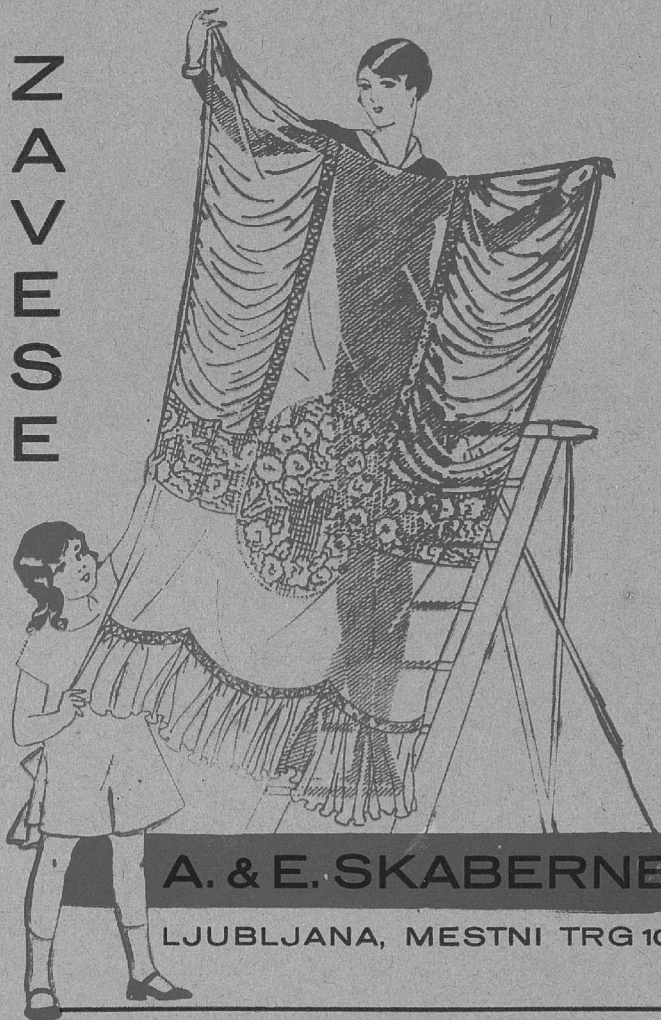
S V E T

LETO XV / 1937 / DECEMBER

Ljuba Prenner: Mejniki / Vida Taufer: Jesenski razgledi /
Erna Muser: Mati / Meta Koren: Glad / Pavla Hočevar: Ob
štirideset letnici prvega našega ženskega lista / Marica Na-
dlešek-Bartol: Ob spominih na Simona Gregorčiča / Plesni-
čar: Ob spominu na pozabljeno pesnico / Kritike in poročila /
Obzornik / Priloge: Naš dom, modna priloga, krojna pola

V VELIKI IZBIRI

Z A V E S E

A. & E. SKABERNE

LJUBLJANA, MESTNI TRG 10

Zenski Svet izhaja vsak mesec v Ljubljani. Letna naročnina za list z gospodinjsko prilogo „Naš dom“, modno prilogo ter krojno polo z ročnimi deli znaša din 64.—, polletna din 32.—, četrtletna din 16.—. Posamezna številka din 6.—. Sam list s prilogo „Naš dom“ din 40.—, same priloge din 48.—. Za Italijo Lit. 24.—, posamezna številka Lit. 2·50; za ostalo inozemstvo din 85.—. Rač. post. hran. v Ljubljani št. 14004. Uredništvo in uprava v Tavčarjevi ul. 12/II. Tel. 32-80 Izdaja Konzorcij Ženski Svet v Ljubljani. Za konzorcij in uredništvo odgovorna Milka Martelanc.
Tiska tiskarna Veit in drug, družba z o. z., Vir, p. Domžale (Predstavnik P. Veit, Vir).

LJUBLJANA / LETO XV / DECEMBER 1957

Mejniki

Ljuba Prenner

(Dalje)

Vobachov Egon je imel mačka. Zato je krenil na sprehod.

Snoči je bil popival z mladim Šribarjem, Hugonovim polbratom Ivanom.

Mladi mu je pripovedoval, da zasledujejo Zoričevega Ivana, njegovega nekdanjega sošolca in zaročenca Bendetove Rezičke, kot dezerterja!

„Če ga dobe, bo obešen,“ je bil dejal fant in potem mu je še govoril o velikoslovanskih težnjah, ki jih goje omladinci!

Torej je zanj in za njegove bodoče pesmi takorekoč že vse izgubljeno? Ah ne! Začeti je treba in sicer še danes!

Ali bo moral Zoričev Ivan res umreti na vislicah? Umreti? Ali se zaveda, kaj je to, kar se bo zgodilo z njim? Ali upa na rešitev? Ali se zaveda, da mu bo vrv zadrgnila vrat — da ne bo v naslednji minuti nič več videl, čutil, dihal — živel. Ali bo še v zadnjem trenutku videl svojo ljubico, Bendetovo Rezičko, v prijazni svetli obleki, s kôdri v čelo in s smehljajočimi se očmi? Ali pa jo bo videl ob sebi, tako, kakršna je bila v trenutku slovesa? Morda pa ne bo mislil nanjo, morda bo mislil na ta svoj dom, morda na ono zeleno liso tam na Pohorju, ki se spomladi prva ozeleni? Ali pa bo videl le vrv pred seboj in potem, ko se ovije krog njegovega razgaljenega vratu in stisne — krvavi krogi, poslednji živalski, vse bitje zgrabeči upor življenja — in kaj? Kaj potem? Nič? Zares nič...?

Egon je zastokal. Nikogar ni bilo videti v sončnem poletnem jutru.

Pa ga je bilo malo sram. Kaj če bi ga sedaj kdo videl! Najbrže še živi Zoričev kje na varnem v prostrani Rusiji in Avstriji ga nikdar ne dobe — in to je dobro!

Po cesti, v katero se je stekala pešpot tik pred kolodvorom, je prihajal vojak. Egonu se je zdel znan. Saj res — to je mladi Logar iz Legna, ki je vojaško pozdravil in hotel mimo.

„Kam pa, gospod Logar?“

„Nazaj — gospod Vobach!“

„Kje služite?“

„87. proti Rusom!“

Egon se mu je pridružil.

„Kje pa imate ženo? Ali vas ne spremlja?“

„To ni za ženske! Opravim kar sam!“ je prisiljeno se smeje odvrnil oni in se poslovil. Prišla sta že pred postajno poslopje.

„Srečno se vrnite!“ je še Egon zaklical za njim. In ker Veksselfika ni pustil nikogar na peron, ki ni imel vozne karte, se je naslonil na leseno ograjo, ob kateri jih je stalo že mnogo, ki so čakali le na to, kaj prinese vlakec novega in zanimivega.

Končno rezek pisk in pred peron je prisopihala stara mašinka, za katero so se ponižno vlekli štirje vagoni s poštnim vozom vred.

„Stadt Untersberg!“ (slovensko: mesto Podgorica, je bilo že od začetka vojne prebeljeno).

Vračal se je v mesto. Tik pred njim je šla cela gruča deklet in vojakov. Kako pa so te prišle sredi uradnih ur gori na kolodvor? To so te frajle z glavarstva, davkarije

in sodnije, ki so sedaj „uradnice“ in si na ta račun že lahko privoščijo prifrkan nos in lepe obleke!

No, ljudje v mestu gotovo že nekaj časa čakajo na krušne in sladkorne karte, te frklje pa se izprehajajo tod okoli — in še s temi smrdljivci!

Egon Vobach je bil sedaj pač nasprotnik vojne in vojaštva!

„No — Egon — kaj pa pesniš tako črnega, da gledaš tako jezno?“ ga je preplašil znan ženski glas. O — Anica Erkmanova — pardon — Naškova.

„O, Anica!“

„Pri vlaku sem te že videla, pa si bil tako pesniško zatopljen!“

„Kaj še! Kaj si pa delala pri vlaku? Spremljala?“

„Ah ne! Teodorja sem šla čakati!“

„Ali je pisal, da pride?“

„Ne! Saj je bil pred kratkim doma in on — saj veš kakšen je — on že ne dobi kmalu dopusta! Grem kar tako. Mislim si, morda ga pa le veter prinese. Saj veš, dolgčas je vendar in skrbi me . . .“ Zadnje besede je izpregovorila zelo tiho.

Seveda jo skrbi. Teodor je najbrže „p. v.“ in menda se imata zelo rada! Ubogi Teodor!

„Razumem! Sicer pa — kako pa je meni. Ves dan te neumne čveke!“

„Vidiš, tem tu spredaj ni nikoli dolgčas!“

„Ravno prej sem mislil, da imajo te frklje zdaj zlate čase! Kako pa da imajo toliko prostega časa? Kaj pa pisarna?“

„Danes? Ali nisi bral časopisov? Danes spet slavimo neko zmago!“

„A tako!“

„Kaj? Ti se tega ne veselíš?“

„Seveda se veselim! Saj sem vendar dober patriot!“ je dejal bridko se reže.

„No, kaj pa ti je? Tudi ti?“ je vprašala precej ostro in se ozrla vanj.

Kako lepe oči ima! Precej velike zenice, ki jih obdaja temnorjav kolobar.

„Egon, kako me pa gledaš?“

„Kako?“ je vprašal naglo.

„Tako čudno!“ se je zasmejala prisiljeno in umaknila pogled.

Potem sta govorila o pokvarjeni Podgorici in se ob Erkmanovi hiši poslovila. Povabila ga je, naj jo pride včasih obiskat, da ji ne bo tako dolgčas. Teodor nanj prav gotovo ne bo ljubosumen.

Egon je šel proti domu. Glavni trg je bil res ves v zastavah. Te zastave, pot onih deklet in zamolklo bučanje sem s soške fronte — ali so to že oznanila žetve? Smrt, lakota, beda, vlačugarstvo?

16.

Kdaj in kako se bo končalo?

Koledar je sicer že zaznamoval prvi pomladanski dan, a v Vilunjski dolini je bila še vedno trda zima. Sneg je ležal še na debelo po ravnini in v grabah, na gorah in po gričih in rebrih še ni bilo videti temnega madeža.

Ko je Engelmanov Jaka to zimo umiral na svoji slamnjači v podgoriški ubožnici, je dobival od svojih sorodnikov, Štancerjevih, apotekarjevih in Niessovih jedi, ki jih sicer ni bilo mogoče več iztakniti. A osemdesetletni starec je pogoltnil komaj pol grižljaja, vse ostalo je moral pustiti drugim, ki so se kar trgali za te ostanke starega, smrdljivega Jake. Sicer pa je bilo babšeta strah, ker je Jaka vedno govoril in klical in ropotal po svoji čumnat. Živel je le še z duhovi, saj ga sicer ni nihče obiskal.

Naenkrat pa se je odločil in zapovedal poslom, ki so mu donašali hrano, naj povedo doma, da se naj v nedeljo po maši zbero vsi njegovi sorodniki pri njem. Naj telegrafirajo tudi po njegovega nečaka Engelmana.

In v soboto je res prišel Fric Engelman na dopust.

Plašni fant se je bil prelevil v čokatega rusobradca po kovu svojega očeta. Ne-oženjen, a vendar ne zanemarjen samec, niti gizdavi večni ženin, je težko zapustil svojo

hišo in obrt, ki si jo je bil takoj, kó jo je prevzel, preuredil po novih vzorih. Ker pa je bil mrtev tudi svak Štancer, je bila medtem krznarija zaprta, delavnica zapuščena in na vratih zaprte prodajalnice zapisano: „Začasno zaprto!“ In to je bilo Fricu najhujše. Seveda — če bi njega zmanjkalo, kar se prav lahko zgodi v tej prokleti vojni, za zapuščino bi se ljubi sorodniki že pobrigali!

To soboto je torej prišel Fric spet domov. To je jezno godrnjal! Oblast je kar — meni nič, tebi nič — nakazala beguncem z Goriškega stanovanje v njegovi hiši in z njegovim pohištvom!

Nevoljen je šel h svaku v apoteko, potem k sestri Štancerki in tam mesto veselega svidenja zabavljaj nad neverjetno predrznostjo podgoriške mestne občine in c. kr. glavarstva! Poleg vseh nadlog gladovanja, vojaščine, fronte in vojne še ta nadloga v lastni hiši!

Najmanj desetkrat je šel ta dan iz svoje hiše in spet tja nazaj, se mudil v delavnici in zračil prodajalno, kjer so prlnele stare dlakovine.

In ob tem opravlku ga je dobila gospa Mullijeva, kakor se mu je predstavila. Ta je torej s svojimi tremi otroki in staro dekle stanovala v njegovem prvem nadstropju! Povedala je, da je žena gimnazijskega profesorja iz Gorice, da služi mož kot častnik na fronti, da so že pol leta brez stalne strehe in naj jih za božjo voljo ne nažene iz hiše, ker nimajo kam iti. Pa kako ga je prosila oproščenja! Fricu je bilo naravnost nerodno. Saj to niso oni begunci, o katerih so mu pravili tovariši, to ni nasilna, kradljiva in nemarna sodrga, ki bi mu zasvinjala hišo. Prav po nepotrebnem se je jezil!

V nedeljo zjutraj je šel k maši. V tej cerkvi, ob onem kamnu, je bil krščen tudi on. Za botra mu je bil stari gospod Cajetan Niess. Sem je hodil kot otrok h maši. Nad prižnico še vedno dirka sveti Elija na zlatem vozu in z zlatimi konji v nebesa — kako dirka v tej mirni, malomestni cerkvi — pa ni nič sličen dirkaču, ki lomi in gazi po sedanjih Evropi! Fej! Saj ni da bi mislil na to, kako bo jutri. Saj je že toliko let minilo, ko si šel k nedeljski maši v zavesti, da se boš opoldne dobro najedel in popoldne nadremal. Da ne bo treba lakati ob trdem, neužitnem komisu in teh svinjskih pomijah, ki jim pravijo „Kraftsuppe“! Nekoč smo jedli ob nedeljah možganski ragout! Fej! Možganski ragout iz razbitih čepinj! Kar pljunil bi, če bi ne bil tako navajen te svinjarije, da si se še popolnoma odvadil pljuvanju in povračanju! In kar čveka ta „povidi“ tu na prižnici, je tudi — velika „šranda“! „der heilige Streit um's Vaterland!“ Hodi k vragu!

Zunaj cerkve je počakal na svojece.

„Pojdimo k stricu!“ je predlagal.

„Le pojdite!“ je naglo odvrnil apotekar in se nameril v drugo smer. „Saj veš Fric — lekarna, posli, ljudje, ki čakajo...“ Štancerjeva je plašno gledala v brata, le malo nejevoljneje gospa apotekarjeva, otrokom pa je menda šlo kar na jok. No, bo šel pa sam, kaj bi se prerekal s svojimi sestrami, Niessovim pa tudi ne bo žal, če jim ni treba hoditi k Jaki.

„Städtisches Bürgerspital!“ Tu je stala nekdanja stara šola!

Stopil je v hladno, ozko vežo enonadstropnega, od zunaj na videz čednega poslopja.

Potrkal je na zadnjih vratih in vstopil.

Fej, kako je smrdelo! Skoraj ravno tako so smrdeli oni mrličiči, ki jih je bila lani poleti vrgla italijanska granata iz grobov prenapolnjenega vojaškega pokopališča.

In to, kar je migljalo tam pod odejo, ta troha življenja, v gnijočem, mrliškem telesu, naj bo Jaka! Raka ima! Fric je siloma stopil za pol koraka bliže in dejal trdno: „Dobro jutro, stric!“

Velika zevajoča rana so bila brezzoba usta v razjedeni lobanji, na kateri ni bilo lasu, niti nosa, komaj dvoje krvavih, solzečih se oči, ki so blodile po Fricovem obrazu. Ali ga je sploh spoznal? Zdaj so se oči zaprle. Moj Bog, saj sploh nima nosu, ves je razjeden — podočne kosti bodo zdaj zdaj predrle trohnečo kožo. — o človek, fej, stokrat fej!

Zdaj je bolnik nekaj kriknil, potem pa se je kar vsulo besed iz mahedrave odprtine, ki bi naj bila njegova usta. In oči — oči so bile uprte naravnost vanj — v Frica!
„Zaprlj so me, moj ljubi, zaprlj! Tebe so pa ujeli, kaj ne? Pravijo, da sem jaz zapalil . . . Jaka bo umrl, da, da, Jaka bo umrl — vsi bomo umrli, ker so nas zaprlj . . . Karl, K a a r l . . .“

Jezus, kako je to hreščalo in davilo, mrmralo in se pregibalo! In ta pogled! Oči se ne umaknejo, vedno vanj strme, ali niso že osteklenele, ali se ni zenica baš sedaj premaknila, ali že ni vse pri kraju?

Jaka je zatulil, spet zahreščal.

Fric si je tiščal nos, saj ni mogel več stopiti bliže. Pobegnil je domov. — Fej, ali ni dovolj svinjarij še doživel?

In ko mu je prišel stari Goršina, občinski redar in sedanji mežnar, povedat, da je Jaka umrl in kam naj ga denejo na mrtvaški oder, je Fric odločil: „Kar v krsto z njim, zapreti in v mrtvašnico!“

Dva dni pozneje so ga pokopali.

In je bil vseeno pokopan v rodbinsko grobnico Engelmanov, njegova krsta bo stala poleg krste visokočislana gospoda Karla, njegovega brata.

Najbrže bom jaz prihodnji, si je mislil Fric. No, za njim tudi ne bo treba jokati, kakor ni treba jokati za Jako. To so vsaj prijetni pogrebi!

Od sv. Helene je zavel mehkek jug, sonce se je pripeljalo na debelem oblaku preko Pohorja in misli so splavale daleč proč od pokopališča in smrti.

Ali bo res še kdaj pomlad?

Taka prava, vesela pomlad?

Brez fronte in krušnih kart? Brez ranjencev in vojnih posojil? Brez aprovizacije in oblek iz kopriv? Brez uši in vojaških pankrtov?

* * *

Pri Vobachu v stranski sobici so politizirali Podgoričani. Načeloval je družbi Rudolf Niess, poleg njega je stoloval še vedno trgovec Wommer, stari čevljar Pirš, apotekar, gospod tovarnar usnja Franc Rednak in njegov konkurent Franc Štrenar, čigar obrt je polagoma skopnela na nič. Največ pa je govoril gospod nadučitelj Gerber, debel, kratkoviden možiček, največji patriot, glavni agitator za vojna posojila, kateri je sam žrtvoval vse svoje prihranjene groše. Dnevno je prebral „Grazer Tageszeitung“ in si naročal revijo „Der Weltkrieg“, na podlagi katere je prerokoval združenim armadam sijajno zmago. Nad njegovimi stanovanjskimi vrati pa je visela tablica z napisom: „Gott strafe England!“

Prisedli so tudi drugi uradniki in skoro vsak, kdor je hotel — saj je bila vojna precej zmedla tudi podgoriško družbo in njeno etiketo.

„Boste videli, še to leto bomo praznovali mir in zmago obenem!“ je prerokoval gospod nadučitelj Gerber.

„Ah — kaj še! Ta vojna se lahko zavleče še za par let!“ je ugovarjal postavni davkar, za katerega politično pripadnost se ni moglo nič kaj reči.

V tem je pripeljal apotekar s seboj Frica. To je bilo pozdravljanja! Gospod nadučitelj je celo nekaj govoril o junakih sive fronte, ki s svojo srčno krvjo opira podgoriško čast.

Krempelj prismojeni! si je mislil Fric in sedel med rojake, napol jezen, napol radoveden, kakor da bi bil prišel v cirkus. Seveda so vsa vprašanja letela vanj in nadučitelj Gerber je bil izpraševalec.

„Kako se pa drži Italijan? Zahrbten in bojazljiv — kaj ne? O — saj se poznamo! S to bando opravimo na kratko!“

„Im!“ je zabrundal Fric. Kaj bi odgovarjal tem zelnim glavam? Če jim pove resnico, mu skočijo ti v znamenju „Viribus unitis“ pobarvani petelin takoj v obraz — škoda bi bilo divje vojaške brade.

„Kdaj prodrete fronto? To vendar ne more biti tako težko!“

„Mnogo teže, kot si vi to predstavljate, gospoda!“

„Ah, kaj še! Le pravega generala ni! Jaz bi že vedel, kaj naredim! Hura! Hura! Šturm! Pa po njih in kakor bi trenil, smo v Rimu! Potem pa mirovni pogoji! Ti Anglež, ki si vojno zakrivil, plačaš toliko, ti Italijan nam prepustiš našo zgodovinsko Lombardijo, Francoz odstopi Nemčiji vse kolonije — ha, stavi, da bi bilo v štirih tednih vojne konec in tak konec, da bi Avstrija s svojimi četami plavala v zlatu in moki, rižu, sladkorju in tobaku! Seveda — Čehe in druge take — sploh pa tega Korošca, ki se predrzne na Dunaju pred samim cesarjem uganjati take komedije, bi dal pobesiti na telegrafске droge — takoj! Saj ne razumem, kako je kaj takega sploh mogoče? Zakaj ga ne zapro, obesijo?“

„Vsega so krivi naši generali!“ je pripomnil nek uradnik važno!

„Skoraj bi dejal, da imate prav!“ je dejal nadučitelj in se obrnil k Fricu. „Glejte, gospod Engelman — jaz si ne morem razložiti, kaj sploh delajo ti gospodje tam doli, da nobena ofenziva ne prinese uspeha. Naši vojaki, naša cesarska vojska, je vendar hrabra, požrtvovalna in vedno zvesta svoji prisegi cesarju in domovini.“

Kaj bi odgovoril? Privoščil bi jim, da jih vrag le enkrat postavi v „štelungo“ med Sveto goro in Sabotinom, pa bi se jim napele hlače! — Ako bodo še mnogo govorili, jim res pove resnico, ali pa mahne tegale tu po gobcu — ti vol šolski!

„Na zdravje naši vojski!“ je povzel nadučitelj in stoje nazdravil cesarju, vojski in zmagi.

Tudi Fric je moral vstati z njimi. Da bi jih koklja brenila!

Potem so čekali naprej. O dunajski politiki so govorili in o tem Korošču, ki po nerazumljivi slepoti oblasti mirno sedi na Dunaju in si brusi svoj farški jezik ob stvarih, ki jih niti misliti ne bi smel!

Potem je prišel še predstojnik podgoriške žandarmerijske postaje. O ta je bil šele moder in vseveden! Podgoriški parlament je zboroval.

Če bi človek ne bil Fric Engelman, v čigar žilah se pretaka že nekoliko pregosta kri starega meščanskega rodu, bi mu današnji večer prinesel zabeljeno kazen vojaškega sodišča, tako pa — se le napiješ vina, ki so ga Slovenske gorice in Haloze kljub vojni in peklu rosile slajšega in mamljivejšega kot kdaj poprej.

* * *

Cvetna nedelja. Prva lepa pomladanska nedelja, ki jo je ujela Šribarjeva zalega za svoj popoldanski izprehod na Legen.

Šribar je vodil za roko svojo najmlajšo hčerko Renatko, ki se je zanimala za vse, za oni grm ob poti, za bajar pod klancem, češ, ali so ribe notri, in za bajtarskega psa, ki jih je, mimoidoče, oblajal.

Z materjo zadaj sta hodili Pepca in Malika. Obe si že služita denar. Morda bo sčasoma le laže zanj, ko mu otroci doraščajo drug za drugim.

Da bi le Peter ne bil tak! Ivo bo moral še prihodnje leto napraviti maturo. In Hugo! Bog ve, kako bo z njim. Dosedaj je imel še srečo. Niti ranjen ni bil!

„Ali je babica zelo stara?“ ga je vprašala Renatka.

„Da — sedaj je že zelo stara!“ Moj Bog, kje so časi, ko je bila babica še postavna gospodinja! Najraje bi dekletcu pripovedoval, kako je kot šolarček begal po tem klancu — štirikrat na dan, dvakrat navzdol, dvakrat nazaj. Pa njegovi otroci bi se morda na tilhem posmehovali očetu, ki je bil kot deček sličen njihovim sošolcem iz okoliške šole v tričetrtinskih hlačah, smešnem jopiču in še smešnejšem, okroglem klobučku, ki jih na vsem svetu take nosijo menda samo vilunjski dečki.

Tik pod klancem ob cesti je ležal cel kup dolgih in debelih smrekovih brun, ki jih je nekoliko počrnila menda že tretja zima.

Te si je bil Miha pripeljal iz gozda, predno je vedel, da bo moral vse skupaj pustiti in oditi. Hotel je sezidati tu doli nov Logarjev dom — babica je priganjala, češ,

pred svojo smrtjo hočem še sama prestopiti nov prag. Pa je moral Miha iti in si koplje kje daleč rov za dom, ki mu bo morda tudi grob, babica pa nikdar ne bo dočkala novega pragu.

Počasi in v redu so prilezli do Legenskega dvora.

Nehote se je Šribar jel smejati, ko so prestopili v dvorišče. Spet enkrat doma!

Odšli so v hišo, prvi je stopil Šribar preko praga.

Ob peči je čepela babica, za veliko mizo pa je sama sedela mlada Mihova žena in listala po pratiki. Dolgo in hrupno so se pozdravljali.

Šribar se je sklonil k babici in jo privedel k mizi.

Žena ga je gledala. Moj Bog, kako rad je ta človek tu gori! Kar ves se spremeni. Vsem njegovim kretnjam, obrazu, ki se je razlezel v sproščen smehljaj in očem, katerih običajna, dolgočasna strogost se je umaknila dečji radovednosti, važnosti in smehu — vsemu človeku se je poznalo, da je ves njihov, ves legenski. Stara babica je bila položila svojo staro, velo roko na njegovo zapetjje, gleda ga in se mu smeji, kakor da je njen.

Pravkar je položila mlada gospodinja pred gospo Mali hleb kmečkega kruha in velela še napol sramežljivo: „Vrežite si kruha, prosim!“ „Vrežite si no,“ je ponujala gospodinja, pokojnega Petra žena, babica pa je le pokimala proti njej, češ, le vzemite si, saj je za vas. (Koniec v posebni prilogi.)

Jesenski razgledi

Vida Taufer

I.

Pobočja hribov megla je zakrila.
Po drevju listje v zlatu se leskeče,
na zemljo pada, z vetrom zatrepeče;
jesen se je v deželo naselila,

Poslednji kras po vrtu raztrosila.
Bledijo rdeče rože sredi gneče
rumenih krizantem in zro boječe
jesen, ki se je v hladu zasvetila.

Zidove hiš zastirajo lestenci,
koruzne storže so povili v kite,
na tleh se gledajo v veliki senci.

Med latjem ajde v mračnih skednjih skrite,
stršijo siva zrna kot studenci,
naraščajo na kupe valovite.

II.

Svetli se gozd; na kraju tam ob vodi
golobi sivi so za hip obstali,
zakriliti, s perotmi sifotali.
Po trdnem gozdu drobna žena hodi.

Nabira gob. V zelenkasti posodi
so se mesnati jurčki zasmejali.
Česmina so ji dečki nametali,
za njimi njena plašna misel blodi.

Česmin ogrnjen v rdeča oblačila
se zliva v barvo megle in zelenja,
ki ga jesen je lahko pordečila.

Podlesek sveti kakor luč iz stenja.
Večerna rosa ga je poljubila
in tiho pije zadnjo moč življenja.

III.

Povsod jesen nasičena in tiha.
Koprene vlage se v plasteh vrstijo
do vrta mrtvih, ki pokojno spijo.
Nad vsem življenjem žena s koso niha.

Mori ljudi in žanje brez oddiha.
Zaman podobe ljudstev se bleščijo:
kot velo listje v smrti vse zaspijo.
Na njenih rokah biže več ne diha.

Zdrobi nas smrt in večnost brez oblike
na naš izmučeni obraz posveti,
prikaže v svoji luči nove like.

V sivini mraka križi so razpeti;
pregibljejo se listi trepetlike.
Čemu trepet, če treba je umreti?

Mati

Erna Muser

Vsa usta tvoje hvale so prepolna,
z bobnečim sijem se tvoj dan proslavlja,
z besedami se vse glasno postavlja,
vsa naša srca so od tebe bolna.

Ti žene si pogoj in izpolnjenje,
vsi umneži stoletja že trdijo,
da laže k tlom s pestjo nas vse tiščijo,
ki si in ki jim nisi v dopolnjenje.

In vendar mlada brez potrebe umiraš,
ko te ročice drobne še želijo,
neposvečena si obraz zastiraš.

Tvoj sad po cestah lačen, strgan bega,
v posmeh slavilcem mu oči kričijo
krik brez glasu, ki jim do src ne sega.

Glad

(Odlomek)

Meta Koren

Kasno je že. Še vedno ležim v postelji. Brat in sestra sta že zdavnaj odšla v šolo. Toda saj imam čas. Prav nikamor se mi ne mudi. In zunaj dežuje. Megla visi prav do tal in jedva se vidijo gole veje drevesa pod oknom.

„Tako ne more iti več naprej“, slišim očeta v kuhinji, tik poleg moje sobe.

„Ne vem, kaj misli naša Vida. Pred letom in pol je končala šolo pa je še vedno doma. Drugi so že po službah, le ona se nikamor ne spravi... Zdaj bi že bil čas...“

Oče utihne.

Tako zopet govorita o meni kakor že tolikokrat, kadar sta z mamo takole zjutraj sama v kuhinji. Vedno so si enaki tile razgovori, kakor so vedno enaki razlogi, radi katerih je že skrajni čas, da dobim kje kako zaposlitev.

Oče še vedno molči. Iz kuhinje se sliši samo ropotanje posode. Mama menda pomiva. Jaz čakam. Roki položim pod glavo in čakam, kdaj bo oče prišel: „Drva bo treba kupiti, krompir tudi — pa ni denarja. Naša Vida pa...“ Skoraj z zlobo čakam na te vedno enake, že sto in tisočkrat obravnavane razloge o nabavi drv in krompirja, radi katerih ne morem nadaljevati svojih študij in radi katerih zdaj čakam na službo, ki pa je zame nikjer nimajo.

„Mirko že tri mesece čaka na čevlje“, prične oče znova. „Ti, ki jih zdaj nosi, se jedva še drže skupaj. In v tem vremenu... Ko bi vsaj zmrzovalo... In Vida — nič. Nikamor se ne zgane. Še v grob me bo spravila.“

„Potrpi, se bo že kaj našlo tudi za našo Vido. Drugim gre še slabše,“ ga miri mama. Toda oče ne odneha:

„Kaj mi mar drugi! Sama vidiš. Pri nas ne more več tako naprej.“

Ne poslušam dalje. Čemu tudi? Saj je vedno enako, odkar je šel oče pred letom dni v pokoj in so se njegovi dohodki občutno zmanjšali. Vedno je v njem ena sama skrb — kako priti do denarja, da si nabavimo drv in krompirja in čevlje in tako dalje... Na vseh concih si pritrjavamo, samo da bi nekako shajali. Toda, stiskaj kakorkoli, problem drv, krompirja in čevljev se ne da rešiti. Če kupiš prvo, nimaš drugega, če kupiš drugo, nimaš prvega — potrebnih pa bi bilo ne le prvo in drugo, temveč na stotine stvari...

Da, saj ima prav, moj oče. Treba bo nekam iti. Toda kam? Preko dvajset zavrnjenih prošenj že leži v škatli v omari. Na stotine vrat sem že trkala in ponujala svoje znanje, toda abiturijentke, Vide Dolenčeve, nihče ne potrebuje! Včasih, kadar me smehljuje ali nestrpno zavračajo, češ da imajo že dovolj moči za delo, razmišljam, čemu sem še na svetu. Pinč, ki ga glavarjeva gospa nosi v naročju na sprehod, je koristnejši kot jaz, ki nikomur ničesar ne pomenim, ki nikomur ničesar ne dajem. Nihče me ne potrebuje... Pinč vsaj nekomu dela veselje...

* * *

Pospravila sem sobi. Vzajem knjigo, da bi čitala. Toda v kuhinji, edinem prostoru, kjer se kuri, ni od jutra do večera miru. Neprestano kdo govori ali se prestopa. Vkljub temu se skušam poglobiti v knjigo.

Prečitam prvo stran, pa se mahoma zavem, da prav za prav ne vem, kaj čitam. Pričnem znova. Preko prve strani gre gladko. Sredi druge znova zgubim nit dogodkov... K vragu! Zdaj je prišla še gospa soseda. Po olje. V soboto, ko prinese mož plačo, ga vrne. In danes je torek. Da, težko je živeti, če je majhna plača... Gospa soseda klepeta in klepeta in klepeta. In, Vida, ti čitaj! Najraje bi jo z oljem vred vrgla skozi vrata. Sled-njič vendarle gre. Znova poskušam čitati. Toda očetu ni prav. „Kaj nimaš pametnejšega dela, da vedno buljiš v knjige? Sivala bi kaj...“

Zaprem knjigo, jo vržem na polico in stopim k oknu. Zunaj še vedno visi megla prav do razmočenih tal. Mrzla, gosta, ogabna megla. Tako visi že tretji dan...

Nekdo trka. Poštar. Za mene ima pismo. Od advokata dr. X., čitam lepo tiskano na ovitku tik nad svojim naslovom. Oče in mati nestrpno opazujeta, kako ga odpiram. Natanko čitam na njunih obrazih upanje: Morda bo danes kaj! Tale izraz imata vedno, kadar dobim pošto. Že leto in pol.

„Nič“, pravim, ko prečitam pismo.

Njuna obraza sta globoko razočarana. Rada bi se zasmejala na glas. Ta izraz stalnega pričakovanja in razočaranja, kadar dobim pošto, postaja že smešen. Le kako moreta po enem letu in pol še tako živo pričakovati! Jaz ničesar ne pričakujem... Toda ne. Živim sredi problemov o nabavi drv in krompirja in čevljev; sredi teh velikih problemov, se mi zdi, da bom izživela tudi svoje življenje. Vse drugo, kar sem nekoč upala doseči, vse to je bila neumnost. Samo tisti, ki mu ni treba misliti na nakup drv in čevljev, samo tisti gre lahko za svojim ciljem. Jaz pa...

Že pred nekaj tedni sem prešela zavrnjene prošnje. Zdi se mi, da jih je bilo nekaj nad dvajset. Zdaj ko prilagam to novo, se mi zdi, da je njih število narastlo, da se je raztegnilo v brezkončnost.

Preklete! Kaj naj storim? Doma ne morem več ostati, službe ne dobim. Ali naj se ubijem ali naj grem na cesto in mimoidočim ponudim svoje telo, ko nočejo mojega znanja? Saj je vseeno... Toda, zdi se mi, da bi me tudi na ulici zavrnilo, kakor so me zavračali po pisarnah. Moj plašč je oguljen, moje nogavice do srede gležnjev zakrpane. V vsakem pogledu nemogoča prostitutka, pa če ponujam svoje znanje, ki se je zaradi večnega ponujanja že prostituiralo, ali svoje telo, ogrnjeno v oguljen plašč! Ha... ha...

S čelom se naslonim na mrzlo okensko šipo. Vem, nekaj bi bilo treba storiti, nekam bi bilo treba oditi... toda ne vem ne kaj, ne kam. Kaj bom vedno kot to drevo pod oknom, raz katerega gole veje padajo težke deževne kaplje, kot to drevo, ki ga je nekdo priklenil na ta košček zemlje in zdaj čaka, da ga nekdo tudi izruje?

* * *

Odhajam od doma. Mami je težko. Ne, prav res ni treba, da grem v mesto študirat. In brez denarja. Še nekaj tednov bi počakala doma. Zdaj, na pomlad, bi se morda le našla zame kaka služba, ko že tako dolgo čakam. In doma še ni tako zelo hudo, da bi ne mogla ostati še teh nekaj tednov. Vsaj hrano in stanovanje imam. V mestu pa se nič ne ve, kako bom živela, ko odhajam brez denarja.

Samo smejem se in jo tolažim.

„Dobim instrukcije in se tako pretolčem. Mnogi tako doštudirajo.“

Bolj kot mamo tolažim s tem samo sebe. Življenje v mestu je res negotovo. Toda vem, če ostanem doma — že jutri ne bom imela prilike

slišati in obravnavati drugega, kot problem o nakupu krompirja in drv. Jaz pa nočem več živeti samo sredi teh problemov! S samim razpravljanjem jih itak nikoli ne rešimo. In meni se hoče življenje . . . Tu bi počasi docela otpela. Meni pa se upira takole počasno, nikomur koristno duševno umiranje . . .

Oče me spremlja na kolodvor. Molče stopa vstric mene. Zdi se mi, da ga košara, ki jo nosi na rami, hudo teži. Njegovo telo je globoko upognjeno. Nenadoma mi je težko. Rada bi mu povedala kako dobro besedo, toda nič pravega mi ne pride na misel . . . Na kolodvoru mi stisne sto dinarjev v roke. Nerodno mu je in kot v zadregi se smehlja. Bog ve, kdaj si jih je po dinarjih prihranil. Za najhujše . . .

Dvakrat sva si že rekla „Zbogom“. In „na svidenje“. Le kaj da vlak še ne gre? Vendar. Zdaj je dal sprevodnik znak za odhod.

„Zbogom. In srečno!“

Stopim k oknu kupeja. Oče stoji na peronu in gleda za vlakom. Še nikoli se mi ni zdel tako star, siv in upognjen kot zdaj, ko gleda za odhajajočim vlakom.

„Srečno!“

* * *

Opoldne mi je gospodinja postavila košaro pred vrata. Že preko štirinajst dni stanujem pri njej in vsak dan ji obljubljam, da ji naslednji dan prinesem za stanovanje. Upala sem, da dobim kje kako instrukcijo ali kakršnokoli drugo delo in ji potem lahko plačam. Toda v vseh teh dneh nisem ničesar našla. Tisto malo denarja, kar sem ga prinesla s seboj od doma, sem porabila za vpis na univerzo in za hrano. — No prav. Zdaj nimam sobe in tudi denarja ni več . . .

Hodim po ulicah. Mokri tlak se motno svetlika v soju obuličnih svetilk in pestrih reklam. Ali naj grem večerjat? Pet dinarjev še imam. Kosilo opoldne je bilo vražje slabo. In jutri?

Ogledujem izložbe. — „Prvovrstni angleški štofi za damske kostume.“ 180 Din meter. „Zadnja pomladanska moda“ . . . Da, tistole tam je čisto čedno. Svetlo zelena barva. Barva kostanjevih listov, ko se jedva izvijajo iz popja. To spominja na spomlad.

Svile, bluže . . . čevlji . . . Nad vsem tem pestre reklame . . . Od nekod zadiši po jestvinah . . . po vroči kavi . . . ali naj grem večerjat? V potni pesti stiskam pet dinarjev . . . Jutri . . .

Prične deževati. Kaplje padajo rahlo, božajoče. Stojim pred pošto. Tramvaji prihajajo s treh strani, ljudje vstopajo in izstopajo in potem se tramvaji zopet odpeljejo dalje . . . Vsi ti ljudje vedo, kje bodo prebili nocojšnjo noč. Celo tramvaji vedo . . .

„Pozdravljena, Vida.“

Boris, tovariš z univerze stoji pred menoj. Da bi šla skupaj v kavarno? Prav. Bom vsaj nekaj ur pod streho.

V kavarni je toplo. Orkester igra. Časopisi, revije . . . Pozabljam, da zunaj dežuje in da moja košara še vedno stoji pred gospodinjini vrati.

* * *

Boris odklepa vežna vrata. Neprijetno mi je. Ne toliko radi Borisa, kot radi tovariša, s katerim si delita sobo in ki ga ne poznam. Najraje bi se okrenila in odšla nekam v noč in dež. Toda Boris me je prijel za roko in zdaj me varno vodi po hodniku.

„Samo tiho, da naju gospodinja ne sliši!“

Ko me je Boris iz kavarne grede hotel spremiti domov, sem mu morala priznati, v kako klavrnem položaju sem, posebno ker v mestu ne poznam nikogar, ki bi ga lahko prosila za prenočišče. Ker je bilo že pozno in se tudi sam ni mogel domisliti ničesar pametnega, me je povabil s seboj. In tako se zdaj, po prstih hodeč, počasi skozi temo dotipljeva do sobe.

„Evo Vinko, nova tovarišica!“ Z nekaj besedami mu pojasni mojo zgodbo.

„Tako? Potem sva si dvakrat tovariša. Pred dvema leti sem spal v Tivoliju na klopi. Teden dni. Tudi ti se boš izlizala iz tega,“ pravi Vinko in mi krepko stisne roko . . .

Na mizi, pomaknjeni k štedilniku, se kadi čaj. Vinko ga je skuhal. Zdaj sedi na deski, ki si jo je položil na rob štedilnika. Razgovarjamo se. O vsem mogočem. Vinko mi kaže slike. O prostem času riše. Iz veselja in radi denarja. Sem ter tja vendarle proda kako sliko. Treba je živeti.

Ura se nagiblje na dve. Še nihče ni zaspan. Bi še enkrat skuhal čaj? . . . Ne, raje ne . . . Od nekod privleče Vinko orglice in poltiho igra na nje. Boris hodi s prižgano cigareto z dolgimi koraki po sobi gori in dolj in molči. Sedim na zabojčku za premog in misel na jutri ni več tako težka.

V sobi je tišina. Zunaj še vedno dežuje. Težke kaplje udarjajo ob šipe, njih rahel zvenk se meša z melodijo orglic . . .

Ležim v postelji. Skoraj tik poleg mene ležita na drugi Vinko in Boris. Samo stol, ki služi za nočno omarico, je vmes. Slišim ju, kako se od časa do časa nemirno preobračata na postelji. Kaj ne moreta zaspati? Zato, ker ležita v dvoje?

Mislim na Ivana. Samo pol leta po maturi sva si še pisala. Potem je dopisovanje nekako samo ob sebi prenehalo. Da, saj ni imelo smisla. Zagreb je daleč. Pet študijskih let je še daljših. Misel na službo se v današnjih prilikah izgublja v nedogled . . . Vendar . . .

Ivan!

Zdaj bi rada, da bi bil tu, blizu mene. Rada bi čutila toploto njegovega objema . . .

Ob petih zjutraj vstanem. Ob tej uri še nihče v tej hiši ne vstaja. Kakor tat se plazim preko hodnika do izhoda. Samo tiho! Da me gospodinja ne sliši. Zunaj je še tema. In dež. Pada rahlo, enakomerno. Za trenutek obstanem na pragu. Kam zdaj? Univerza je še zaprta. Knjižnica tudi. Brez cilja krenem na desno, vzdolž ulice, proti mestu. Srečavam delavce v modrih delovnih oblekah s kanglico v roki. Iz žepa jim gleda zavitek iz časopisnega papirja. Pred Skofijo vleče raznašalka mleka težko natovorjen voziček.

Utrujena sem in mrazi me. Kozarec mleka bi se prilegel. Vročega . . . Jedva se je pojavila misel o kozarcu toplega mleka, že se je zagrizla vame. Naravnost bedasto in smešno. Toda med ropotom vozička pred menoj hiteče raznašalka mleka se mi zdi, da pojo moji koraki enakomerno po tlaku.

To-plo-mle-ko, to-plo-mle-ko.

Z nasprotni strani, z Mestnega trga, prihaja skupina dveh gospodov in ene dame. Eden obeh gospodov je očitno pijan. Pravkar se je naslonil na steno hiše in bruba. Ogabno . . .

Pred frančiškansko cerkvijo oklevam. Kam naj krenem? Ura je šele šest. Trg je docela prazen. Nihi policaja ni. Najbrže je kam stopil, da se malo ogreje... Na vzhodu se rahlo dani. In še vedno dežuje...

Ne vem, odkod se je prikradlo, toda mahoma se mi zazdi, da sem kot premražen in lačen pes, ki erkava nekje v obcestnem jarku in na vsem svetu ni nikogar, ki bi mu ne bilo vseeno, če ta pes v tem blatnem jarku pogine ali ne...

*

Večer je. Sama sem. Borisa in Vinka še ni domov. Ležim na postelji kar oblečena. Roki sem položila pod glavo in tako strmim v temo. Sicer bi se morala malo pripraviti za jutrišnji seminar... toda, saj nima smisla. Utrujena sem in lačna. Danes nisem še ničesar jedla. Vse dopoldne sem hitela po mestu in iskala dela. Opoldne sem se šla gret na univerzo. Blagoslovljena univerza, edini kraj, kjer se premražen študent lahko brezplačno greje!... Popoldne znova dirkanje za delom:

„Študentka sem... brez sredstev... iščem dela, rada bi doštudirala...“

Toda, moj bog, takih študentov je toliko. Za vse ni instrukcij in dela, sicer pa, kdor nima sredstev, naj ne študira! — Hvala lepa! Kdor tistih bogatih sinčkov in hčerkic ni sposoben študirati sam in potrebuje inštruktorja, da ga rine naprej iz razreda v razred, naj opusti študij in gre raje za trgovca. Tehtati bo že znal. Ne bo tehtal in meril v svojo škodo!

Preklete! Ne, tako nikoli ne doštudiram. *Primum vivere*... Vendar, vem, nekoč vkljub vsemu doštudiram. Moram! Toda kakšen smisel bo imelo tisto moje znanje, v gladu pridobljeno, če ga bom nekoč dajala naprej, generaciji, ki prihaja za menoj in ki bo morda gladna prav tako, kot jaz in mnogi mojih tovarišev? Za lačnega... *primum vivere*... Kultura? Bedasto. Chopinov „*Nocturnus*“ — pesem lačnega želodca... Za vsega Levstika — kos črnega kruha!... Živela kultura!

Za boga, kam gredo moje misli?... Kozarec vročega čaja... z limono... razkošje...

Poldne zvoni. Skozi gruče odhajajočih študentov in študentk se v avli univerze jedva prerijem do okna. Blizu mene stoji večja skupina študentov in se živahno razgovarja. Včasih pade kak glasen vzklik, zazveni smeh.

Razmišljam, kje bi dobila denar, da bi šla z Borisom na kosilo. Pred dvema dnevoma je dal Boris Vinku poslednjih deset dinarjev, da je lahko ponesel v mesto K. svoj načrt za neko stavbo. Do danes se še ni vrnil. In midva z Borisom sva docela brez denarja. Preklete!

Skozi okno vidim Borisa, ki gre trudnih korakov proti univerzi. Ves premočen je. Kje je hodil vse dopoldne?... Ko me zagleda, mi samo nemo prikima in se nasloni na okno, tik mene. Počasi privleče iz žepa dozo in si nažge poslednjo polovičko cigarete... Zakaj ničesar ne reče? Saj... Za boga!... Ne, le kaj naj si poveva. Da sva imela včeraj za večerjo samo čaj s sladkorjem in kos kruha in da danes...

Njegov molk me peče... Če bi... da če bi mene ne bilo, bi imela z Vinkom še za nekaj dni denarja za hrano. Tako pa... Ze šest dni si delimo tovariško sobo in hrano, danes si deliva glad.

Boris!

Še vedno molči. Ne morem gledati, kako vleče poslednji dim iz cigarete, ki ga že žge v prste. Stopim k deski in da bi zabila nekako čas, čitam imena onih, ki jih čaka pri vratarju pošta.

Vida Dolenc. Menda se ne motim. Da, na deski je razločno napisano moje ime. Le kdo bi mi pisal? ... Hlastno pretrgam ovitek. Od Ermine, male juristke, ki piše reportaže, mesto da bi študirala za izpit, piše, da se lahko nekako preživlja. Našla je zame dve instrukciji. Naj se javim takoj. Naslova prilaga.

Instrukcije? Je mogoče? Po treh tednih vendarle. Instrukcija ... denar ... kosilo.

„Boris, počakaj me tu. V pol ure, morda malo kasneje, se vrnem. Gotovo!“

Nekaj posebnega mora biti na mojem obrazu in v mojem glasu. Boris me začudeno gleda. Toda zdaj ni časa ... Kosilo! ...

Ni me počakal. Skoraj uro sem se zamudila. Kje naj ga iščem? Petdeset dinarjev imam. Predujem ... Boris!

Spomnim se. Z univerze tečem v klubsko čitalnico. Res. Pri oknu sedi. Na mizi razgrnjen časopis, na časopisu njegov obraz, stisnjen v dlani.

„Boris!“

Počasi dvigne glavo. Njegove oči se trudno ozro vame. Zajokala bi, tako upadel je njegov obraz. Toda ...

Pokažem mu denar.

„Greva h kosilu. Predujem od instrukcij. Vražja ženska. Jedva sem jo prepričala, da ga nujno potrebujem.“

Boris se nasmehne.

Stopiva na ulico. Še vedno dežuje. Toda stene hiš se mi zde svetle kakor še nikoli.

Ob štiridesetletnici prvega našega ženskega lista

Pavla Hočevar

L. 1897. je prinesel tržaški politični list „Edinost“ v svoji prvi številki nenavadno prilogo z naslovom „Slovenka“, glasilo slovenskega ženstva. Uvodna beseda urednice — tržaške učiteljice Marice Nadliškove — je značilno zrcalo takratne dobe in miselnosti slovenske žene: Slovenke čitajo le tujo literaturo, novi list naj jim vzbudi narodno zavest in nadomesti tuje čtivo; pri listu naj sodelujejo tudi žene, ki naj pišejo o čemerkoli: „Koliko predmetov daje življenje, dom, otroci, šola in društvo ... piši, razpravljaj, kar te veseli najbolj ...“ Urednica kmalu prepusti besedo tudi onim, ki so se odzvali njenemu vabilu za sodelovanje. Na prvem mestu navaja Aškerca, ki piše med drugim: „Žensko vprašanje je eno najvažnejših vprašanj tudi za nas (moške).“ Beseda vseh, moških in žensk, ki so navdušeni nad novim listom, izzvenci kakor uredničina — in pol stoletja prej Prešernova — v žalostno ugotovitev, da izobražene Slovenke odklanjajo slovensko knjigo in cenijo le tuje čtivo. Zato naj bo naloga „Slovenke“ vzbujanje žene k značajni narodni zavesti in ljubezni do slovenske tiskane besede. Urednica sama pa vendar že sluti širšo, žensko reformatorsko pot, po kateri se bo moral list kmalu razmahniti, in spoznava, da bo imelo delo slovenskih mož uspeh le tedaj, če se bodo tudi žene zavzele za njih ideje. Kaj daje urednici oporo in upanje, da bodo Slovenke list razumele in sprejele? Tri tisoč narodno prebujenih žen, članic ženskih podružnic „Društva sv. Cirila in Metoda“ in dozo-

revajóče ženske generacije, ki se bo vzgajala na pravkar ustanovljeni višji dekliski šoli v Ljubljani.

Ni brez pomena dejstvo, da je začel naš prvi ženski list izhajati v Trstu, na periferiji slovenskega ozemlja. Ni ga rodila samo zavednost tržaških žena, ampak tudi uvidevnost in pravičnost tržaških politikov in novinarjev, ki so bili v tem pogledu mnogo naprednejši od svojih slovenskih tovarišev v centru. Priznati moramo, da se naši politični in javni delavci dolgo niso zavedali pomena žene v narodu; zato v dolgih desetletjih slovenske publicistike zaman iščemo sledu o pojmovanju, da tvorijo naš slovenski narod tudi žene. Pač pa nas je pred 400 leti videl stari Trubar, ki je l. 1567. dal Slovincem poslovenjene „Svetiga Pavla listuve“ in jih posvetil „svojim v Kristusu dragim ženam; sestram, hčeram in vsem bogoljubnim pripadnikom našega slovenskega jezika“. Stoletja so minevala in niso rodila Slovincem moža, ki bi bil kakor Trubar „občutil in izvedel“, da je tudi žena članica naróda, in bi jo v večjih trenutkih pozval kot svojo sodelavko ter ji dal besedo v svoji javni govorilnici. Da. Prešeren se je pač z bolejšjo spomnil slovenske žene, ko je spletal sonetni venec, toda ob njegovi bridki ugotovitvi, da Slovenke nimajo smisla za tiskano slovensko besedo, se ni nihče ustavil in zamislil, ostala je v literaturi kot abstrakten, zgolj poetičen izliv pesnikovega osebnega doživetja. Bleiweis, Jurčič, Vilhar in še drugi manjši novinski in kulturni delavci, niso videli žene nikjer. Na tabore, v čitalnice, so jih postavljali le kot dekorativne glasnice nacionalnega prebujenja. Prve znake novega, ženám pravičnejšega duha opazimo pri mejnih kulturnih voditeljih. L. 1850. je prinesla Janežičeva „Slovenska Bčela“ dopis, v katerem priznava ženám pravico do izobraževanja in ugotavlja, da Slovenke čitajo nemške romane pač zato, ker slovenskih nimajo. „To krvavo rano zaceliti je preimeditna naloga slovenske Bčele, dokler duh veka tudi ženskemú spolu občé ustanove za izobraženost ne poda.“ Naslednje leto je že začela svoje literarno delo v „Bčeli“ Josipina Turnograjska, dve leti pred njo pa je objavila v celjskih „Novinah“ prve ženske verze Fani Hausmanova. Za Turnograjsko se je oglasila v literarnih revijah Lujiza Pesjakova, potem še Pajkova. Dela naših prvih književnic pa so brez korenin iz živéga življenja in brez vplivov na preoblikovanje splošne narodne in posebej še ženske duševnosti. Kako daleč sta bili naša pisateljica in javnost od problemov, ki so razgibavali duha zapadne in severne žene, priča tale primer:

L. 1875. je neki — a — objavil v „Novicah“ članek „O naši ženski odgoji: „Dobrovoljen epistel našim gospem in gospodičnam“, pa je priporočal, naj bi si tudi Slovenke ustanovile dekliske zavode in ženski list po zgledu Čehinj in Rusinj, uredništvo naj bi prevzela Pesjakova; list naj bi se imenoval „Slovenka“. Pavlina Pajkova je sicer omenila ta članek v pismu Cimpermanu, a se ni prav nič navdušila za ta predlog in je bila prepričana, da 19. stoletje ne bo čakalo lista, ki bi ga urejevale Slovenke same.

Ali je bila malodušnost Pajkove upravičena? Take pisateljice, ki so iskale snov samo v bolnem ženskem srcu ali v usodah namišljenih romantičnih junakinj, ter so imele le nemško vzgojo, pač niso mogle dojeti življenjske potrebe ženskega lista. Sele tiste naše žene, ki so živele v krajih, kjer je politika postala zadeva ljudstva in tudi ženstva, ki so se rodile v čisti slovenski družini, ki so živele med ljudstvom in so poznale njegov kulturni, gospodarski in narodni položaj, so lahko dojele potrebe našega naróda in ženstva ter so čutile nujnost, da spregovore o vsem tem javno v listih. Sicer je bila res objavila Pavlina Pajkova že

l. 1884. v „Kresu“ „Nekoliko besed k ženskemu vprašanju“, toda njeno gledanje, ki spoznava že mnoga načela današnjega ženskega pokreta, je vendar daleč od spoznavanja primorskih, zlasti tržaških Slovenk, ki so prve stvarno dojele duha svoje dobe, resnični smisel za domovino, jezik in svobodo, življenjske in kulturne potrebe kineta, žalostni socialni položaj slovenske služkinje v velikem mestu, nesoglasje med ideali in realnim življenjem poklicne intelektualke, nevednost kmetice i. t. d., ter voljo in odgovornost za javno delo. Marija Skrinjarjeva, preprosta žena z goriških hribov, je smotno učila kuhe in pisanja kobaridsko kmetico, pisala socialno, narodno in feministično poučarjene članke v tržaški „Edinosti“, goriškem „Slovanskem svetu“ (celo v zagrebški „Prirodi“ so bili njeni dopisi), in je kmalu ustanovila v Trstu prvi poselski zavod. Marica Nadliškova, žena s slovansko orientacijo in zapadno literarno izobrazbo, je bila prav tako sotrudnica „Edinosti“, „Slov. sveta“ in tudi „Ljubljanskega Zvona“. Organizatorice: Karla Poni-kvarjeva, Maša Gromova, Antonija Grmekova, Antonija Slavikova so nastopale po ljudskih odrih in že ustanovile v Trstu žensko podružnico CMD, prvo slovensko žensko organizacijo. Izdajatelj „Slovanskega sveta“, Goričan Fr. Podgornik, je takrat razumel pomen in vrednost ženskega kulturnega dela ter je rad sprejemal prispevke izpod ženskega peresa.

Razgibano življenje slovenskih žena je rodilo nujno potrebo po lastnem glasilu in po njihovem prizadevanju je začela z letom 1897. tržaška „Edinost“ izdajati žensko prilogo, ki se je kmalu razvila v samostojen list. Uredništvo so poverili Marici Nadlišek-Bartolovi, eni najsposobnejših slovenskih žen.

Uredniška naloga ni bila lahka; ženski list je bil novost za Marico samo, za naše ženstvo in za vsa javnost. Urednica Marica se je vžgajala sama, brez tradicije, brez učbenikov in vzorov. Res je poznala vse važnejše evropske literature, toda ženski listi so bili tudi pri večjih narodih še redkost in najbrže še niso prišli v njene roke. V zaključnem članku II. letnika „Slovenke“ pravi, da si je kupila neki italijanski ženski list, ki je izhajal že 30. leto, pa je zastopal še vedno jako nazadnjaška načela. Tudi ženskega gibanja takratne Slovenke skoraj še niso poznale. Zato je prva uvodna beseda Marice Nadliškove v tem pogledu brez jedra in brez določeno izraženega programa. Ta skoraj neizogibni nedostatek pa visoko odtehta druga sposobnost urednice: s svojim smislom za vse pojave sodobnega duhovnega sveta, z razumevanjem stvarnih potreb časa in naroda ter s svojo za tiste čase izredno širokogrudnostjo je Marica Nadlišek-Bartolova odpirala list vsakemu peresu, ki je kakor koli hotelo prispevati k narodni, socialni in splošni izobrazbi žene. Tudi ona sama se je večkrat pokazala neustrašeno in borbeno zagovornico pravice in lepote. S čudovito vztrajnostjo in veliko željo po napredku lista je neumorno vabila in budila ženske talente. Ko danes izkazujejo ženski in tudi drugi listi tako malo ženskih sotrudnic in še manj dobrih pisateljic in pesnic, se moramo čuditi, kako dolga je bila vrsta ženskih sotrudnic v „Slovenki“: poleg stalnih pesnikov Medveda in Zamejskega se že v prvem letniku oglašajo: Vida, Kristina, Marica II., Bogomila, Stana in Minka in pripovednice: Danica, Ljudmila, Viola, Demetrija. V drugem letniku se pogosteje oglašajo še Zofka Kvedrova, Zorana in Desimira, v tretjem Mokriška in Zagorska. Poleg teh glavnih čitamo še druga krstna imena in psevdonime. Tudi to, da se žene niso upale podpisovati s pravi-
m priimkom, je znak začetnih težav ženskega novinstva. Značilno je, da pri „Slovenki“ ne dobimo najplodovitejše in najbolj znane takratne

slovenske pisateljice Pavline Pajkove. Med idealistično zastopnico romantike Pajkovo in realistično pisateljico in urednico Nadlišek-Bartolovo je bila pač tolika razdalja, da se nista mogli iskati in najti niti pri ženskem listu. „Slovenka“, ki je bila v prvih številkah še brez jasne poti, se je zlasti s feminističnimi članki urednice same pa razborite Danice in Marice II. kmalu začela postavljati v službo feminističnega poslanstva in se je že v drugem letniku idejno razmahnila preko narodnega okvira, kljub temu, da je urednica v uvodni besedi podčrtala kot važno točko programa narodno nošo. S tretjim letnikom, v katerem se je najmočnejše uveljavila Zofka Kvedrova, zaključuje Marica svoje uredniško delo. V poslovljni besedi podaja tudi pregled uredniškega dela: pesmi je imela vedno dovolj, leposlovne proze razen Zofke Kvedrove skoro nič, kar bi bilo kaj prida, pa tudi feminističnih in socialnih člankov ni mogla dobiti, kakor se jih je želela.

Kljub skromnemu začetku in kljub velikim oviram, ki so bile posledica splošne ženske nezrelosti, svetovnonazorske razlike in nasprotja ženski osamosvojitvi, je urednica pogumno vodila naš prvi ženski list. Ako se ne more današnja naša žena pri svojem kulturnem izživljanju opreti na tradicijo v nobeni panogi, pa ima to oporo prav gotovo v novinstvu. Po zaslugi Marice Nadlišek-Bartolove so imeli poznejši ženski listi že preorano pot.

Že druga urednica „Slovenke“, Ivanka Anžič-Klemenčičeva, je dediščino Marice Bartolove lahko visoko dvignila. „Slovenka“, ki je doslej iz umevnih razlogov večkrat spominjala na družinski list, se je pod novim uredništvom razvila v pravo feministično revijo. Urednica je takoj objavila jasen, določen program in je poudarjala, da list ni namenjen mladini, marveč zrelemu, razsodnemu ženstvu. Nedvomno so se sedaj že poznali feministično vzgojni uspehi triletnega ženskega časopisa. Po slovenskih mestih, zlasti v Trstu in Ljubljani, se je vedno določeneje javljala potreba po organiziranem ženskem listu. Tako je druga urednica naslednje leto že postavila kot najvažnejšo programatično točko ustanovitev splošne slovenske ženske organizacije ter je ob vsaki priliki pisala propagandne članke za „Zavod sv. Nikolaja“ v Trstu in „Splošno slovensko žensko društvo“ v Ljubljani. Anžičeva se je duhovno razvijala v drugačnih okoliščinah kakor Bartolova. Že kot mlado dekle se je seznanila s Krekovim socializmom in je v nasprotju z Marico, ki je bila predvsem leposlovna književnica — usmerila svoje delo v socialno feministične pravce, pa je s tem še močnejše kot njena prednica često trčila ob predsodke in načela raznih naših, svetovnih in političnih nazorov. Značilno in logično je tudi, da se je z nastopom nove urednice spremenil sotrudniški krog. Izginila je vrsta psevdonimnih pesnic in dopisnic, ki po večini res niso kazale literarne in idejne višine, a so vendar dajale listu toplo intimnost. Na njih mesto so stopila imena novih, priznanih pisateljev in člankarjev, ki so jasno in znanstveno izpovedovali novo socialno in realistično smer. Dočim je prejšnja „Slovenka“ rada obračala poglede v romanski svet, se poslej močno čuti odmev nemškega, zlasti pa češkega miselnega in socialnega razvoja. Naša mladina je takrat študirala v Pragi in se je razvijala pod vplivom Masarykovega realističnega nazora, ki je tudi ženski problem pravično reševal. Sicer je pa že pod širokogrudnim Maričinim uredništvom izšla Masarykova študija „Mnogozenstvo in enoženstvo“ v prevodu dr. Lončarja. Težišče lista tvorijo odsej socialni in socialnofeministični prispevki. Od prejšnjih sotrudnikov so ostali le redki, zlasti Medved, Zorana, Danica in Kristina, pa Zofka

Kveder in Ivanka (Anžič-Klemenčič), ki se odslej močno uveljavljajo. Novo miselnost predstavljajo skoraj izključno le nova imena: Cankar, Župančič, Šorli, Ilesič, Prijatelj, Dermota, F. Klemenčič, Ferfolja, Kristan, Lončar, Merhar, Abditus, Tomišek. Nova pesnika sta tudi Utva in Žgur. V vsem svojem 6-letnem življenju je „Slovenka“ močno poudarjala jugoslovansko in splošno slovansko zблиževanje ter je rada objavljala vesti in prevode iz slovanskega, posebno ruskega sveta. Značilno pa je, da si tudi druga urednica ni mogla dobiti ženske leposlovne proze. Ko je v zadnjem letu nastal spor med nepristransko urednico in občutljivo Zofko, je izgubil list še to edino pisateljico in si je moral leposlovni del polniti večinoma z moškimi prispevki in s prevodi.

Če je bila pot prve urednice težka, kako trnjeva je bila šele pot Ivanke Klemenčičeve! S spremembo urednice in sodruđnikov so se spremenile in tudi skrčile naročnice, v IV. letniku se je list osamosvojil in ni bil več priloga „Edinosti“. S tem se je sicer idejno osvobodil, izgubil pa je ono ozadje, ki je prej dajalo listu vsaj malo življenjske opore. Dočim je izhajal pet let kot štirinajstdnevnik, je zadnje leto živel kot mesečnik. Ivanka Klemenčič je bila trezna, značajna, socialna in feministično, pa tudi osebno poštena novinarka, ki se v boju za pravico ni vdala ne prijatelju ne sovražniku. Umevno je, da je bilo tako odločnemu in tako nekompromisno naprednemu listu življenje v slovenski reakcionarnosti in strankarski oblastnosti nemogoče. Po šestih letih je „Slovenka“ prenehala; uničilo je ni samo ženstvo, ki je bilo takrat feministično še malo zavedno, marveč tudi politika naših strank, ki imajo napredek žene samo v programu.

Ob spominih na Simona Gregorčiča

Marica Nadlišek-Bartol

Ko so 8. septembra odkrili spomenik in slavili našega pesnika Simona Gregorčiča, sem se spomnila besed, ki mi jih je poet napisal malo pred svojo smrtjo: „Vrgli so nas med staro šaro. Nič ne de. Sodila bo bodočnost.“

Trideset let po pesnikovi smrti se ga je narod spomnil. Narod, pravim, to je oficialna Slovenija. V vseh teh letih po pesnikovi smrti so se pa recitirale njegove blagolasne in proroške pesmi kakor za časa njegovega življenja, kakor smo jih z navdušenjem recitirali nekđaj mi in jih bodo še pozni zanamci. Saj imamo v slovenskem pesništvu le malo tako izrazito deklamatoričnih pesmi, kakor so Gregorčičeve. Kako je moral biti zagrenjen ubogi pesnik, ko mi je napisal besede, ki sem jih zgoraj navedla!

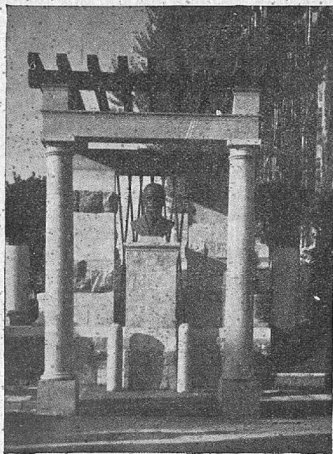
Zašel je v politiko, v strankarske boje, on, ki je bil samo in edino le poet po vsem svojem čustvovanju, po mehkobi značaja in po svoji veliki občutljivosti.*

Jeseni l. 1901. sva ga obiskala s soprogom na njegovem hribu na Gradišču. Srce se mi je stisnilo, ko sem ga zagledala po par letih. Duševno strt, telesno bolan nama je prišel nasproti. V dno duše me je zbolelo to svidenje s pesnikom, s katerim sva si dopisovala od l. 1896. in sem ga večkrat obiskovala na njegovem griču.

Takoj je začel pripovedovati o svojih bojih s političnimi nasprotniki, posebno z dvema prejšnjima prijateljema. Videlo se mu je, da ga to boli,

* Boj, ki se je bil na Kranjskem med liberalci in klerikalci, se je raznesel tudi na prej tako složno Goriško.

in vendar je rad govoril o tem. Potegnil je iz žepa par pesmi in nama jih prebral. Ko je končal, sem mu dejala: „Ne, gospod Gregorčič, ne; ta snov ni vredna vaših verzov ne vašega imena. Uničite jih.“

In res kmalu potem, 24. I. 1901, mi je pisal: „One tri pesmi in še nekaj enakih sem izročil ognju. Politika ni za poštenega človeka zlasti naša dandanašnja ne. Gnjusi se mi. Kam smo priveslali“?

Nekaj let sem Gregorčiču pošljala tržaški dnevnik Edinost, o kateri se je polhvalno izražal. Pisal mi je, da mu je všeč, ker dela za slogo, dočim delata ljubljanska dnevnikar samo razdor. Prav radi tega se mi je zdelo še bolj čudno, da je pesnik sam zašel v strankarski boj.

Aprila I. 1903. mi je pesnik kratko javil na razglednici: „Prodal sem hišo in hrib. Pojdem v Gorico.“

Gregorčičev hrib in hišica na njem! Bilo mu je vse tako primerno, njemu in njegovi pesniški duši, da mi je bilo v resnici žal, ko sem prebrala nepričakovano novico.

Bila sem večkrat tam sama in v družbi vsaj vsako leto enkrat;

spomladi, ko me je pesnik povabil na češnje ali v jeseni, ko me je vabil na grozdje.

Bil je to zame dogodek, ki sem se ga veselila že mnogo prej in še dolgo potem.

Tudi Gregorčič me je bil vesel, kakor je bil vesel vsakega obiska, s katerim se je lahko razgovarjal in si olajšal dušo. Bilo je v onih časih mnogo snovi za obravnavanje, ko je vse vrelo med starimi in mladimi, med realizmom in modernim simbolizmom.

Kot urednica „Slovenke“ sem pošljala pesniku v pregled nekaj časa pesmi, ki sem jih dobivala od svojih sotrudnic in sotrudnikov. Kmalu pa je to opustil; dejal je, da radi bolehnosti, mislim pa, da je temu bilo vzrok njegova prevelika tenkoslušnost, saj ni mogel vsak pisati tako blagodnečih verzov, kakor jih je pisal on sam.

Ob neki priliki mi je recitiral ono znano Heinerjevo: Und wüsten die Blumen, die Kleinen.

Žalostno se je zagledal v daljavo in nekaj premišljal, potem je vzel svinčnik in papir ter pesem napisal v slovenskem prevodu:

Ko znale bi cvetkice male,
kako mi je tužno srce,
bi z mano se bridko jokale,
da lajšale bi mi gorjé.

Prosila sem ga, da bi jo smela natisniti v „Slovenki“. Pristal je na to. „Toda ne z mojim imenom“, je dejal, „podpišite »Slučajnost«.“

Predno je izšel njegov tretji zvezek poezij, mi je pisal:

„Moj tretji zvezek izide v kratkem, pa bo spet pela drenovka po nepoboljšljivi moji grbi.“

In ko sem mu na to pisala, da sem radovedna, kaj poreko mladi, mi je odpisal: „Vi ste radovedni, kaj poreko mladi? Jaz nič. Mene nihče več ne spremeni.

Nič me več ne dvigne.
Nič me več ne žali:
Rogam zdaj se graji
Rogam zdaj se hvali.

To je moja maksima.“

A ni bilo tako. Vsaka nemila kritika ga je strašno bolela in sicer nič manj nego tedaj, ko ga je Mahnič obsodil radi njegovega prekrasnega I. zvezka. Gregorčič je bil prenežen, da bi mogel na udarce odgovoriti z udarci. Odgovor na Mahničevo zaletelo kritiko je izšel v prelepih verzih v Ljubljanskem Zvonu in je živa priča o pesnikovi mehki duši. Gregorčič ni bil domišljav, kakor je pisal znan slovenski literat svojemu prijatelju literatu, Gregorčič je bil le preveč čuvstven in globoko občutljiv.

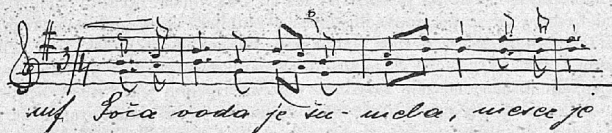
Ob spominu na pozabljeno pesnico

K smrti 50 letnici Katinke Staničeve

Pavel Plesničar

(Konec)

II.

„V Kanalu je tačas živela Katinka Staničeva, učiteljica, če se smem zanesti na poročilo g. Hilarija Vodopivca, inšpektorja v fin. ministrstvu v Beogradu“. (Dr. J. Lovrenčič: „Soča-voda“ . . . Mladika 1921, 189.) — To je vse, kar se je doslej vedelo povedati o Katinki. Leta so pač tekla . . . Sodobniki so pomrli, mlajši rod si pa ob prepevanju „Soče-vode“ ni belil glave o njenem postanku. In vendar je Katinka Staničeva zaslužila, da se jo otme pozabnosti, v katero jo je pahnila predvsem kruta usoda njenega tragičnega življenja.

In letošnje, t. j. 1937. leto je baš primerna prilika za to: meseca oktobra je poteklo namreč 50. let, odkar se je na Ljubljanskem polju za vedno zagnil grob nad to nesrečno slovensko ženo. Bodi torej s temi vrsticami popravljeno, kar so napram nji zamudili prednamci!

Katinka Staničeva, ali kakor so jo domačini nazivali, „Tinka Frančeva“, je bila rojena dne 10. februarja 1848 v Kanalu ob Soči, kjer so imeli njeni starši skromno hišo in nekaj zemljišča, s katerim so se prebijali skozi težave tedanjega življenja. Oče Franc se je pečal tudi s prevozništvom, ki je v onih časih, ko še ni bilo železnice po Soški dolini, vsaj ob glavnih cestah donášalo nekaternikom lep zaslužek. Ob rojstvu Katinke, pa še pozneje, je bil Kanal narodno zelo nezaveden trg, kakoršni so pač bili več ali manj vsi naši tedanji večji kraji po Goriškem, kjer so v mnogih gospodarili tujci nad domačim prebivalstvom. Še prav posebno velja to za tedanji Kanal: kanalska domača obrt je bila v tujih rokah; na kanalski grajščini so se šopirili ljudje, ki niso razumeli

narodove duše, še manj njegovega jezika; po kanalskih uradih sta gospodovala laščina in nemščina. Edino zavetje našemu jeziku sta bili še cerkev in šola, kjer so delovali že takrat vsega spoštovanja vredni možje našega rodu.

Preobrat na bolje je bil storjen šele l. 1867., ko je Josip Kocijančič (1849—1878), šestosolec goriške gimnazije, na Lavričevo pobudo ustanovil v Kanalu čitalnico in pevski zbor. Bil je velik dogodek, ko so domači igralci prvič nastopili na čitalniškem odru z igro „V Ljubljano jo dajmo!“ In navdušenje je bilo vsesplošno, ko je v trgu zmagoslavno odmeval Kocijančičev pevski zbor, v katerem so poleg slovenskih in slovanskih izvajali domači fantje tudi prve Kocijančičeve skladbe.

V takem miljeju je doraščala K. Staničeva. Nič čudnega, če se je že zgodaj navzela narodnega duha, saj je bilo za to po l. 1867. dovolj prilike v Kanalu: čitalnica, gledališke igre, pevski zbor, list „Soča“, domača intelligenca in še nazadnje njen miljenec — Josip Kocijančič. Vse to okolje je pač mogočno vplivalo na razvijajoče se mlado dekle.

Kam je krenila K. Staničeva svoja pota po dovršeni domači dvorazrednici, ni znano. Tudi ni mogoče dognati, kje neki je mogla dovršiti svoje učiteljske študije. Morda v Trstu, kjer sta n. pr. l. 1872. študirali na tem učiteljišču dve učiteljnišnici, kar pa je malo verjetno; morda v Gorici pri uršulinkah, kjer sta bili tistega leta tudi samo dve študentki (Pleteršnik, Slovanstvo str. 161). Pa bodisi kakorkoli: v Mohorjevem koledarju za l. 1875. je navedena med družbenimi člani v Kanalu še kot učiteljska pripravnica, v koledarju za naslednje leto pa že kot učiteljica, iz česar bi se dalo sklepati, da je mogla maturirati koncem šolskega leta 1874/1875. Svojega učiteljskega mesta pa ni nastopila v Kanalu, četudi jo Mohorjev koledar navaja kot učiteljico med kanalskimi člani prav do l. 1879. To najlepše potrjuje Al. Veršev „Izvadek iz kronike ljudske šole v Kanalu“ (v publikaciji: Franc Finžgar, Poročilo o stanju ljudskega šolstva v okraju goriškem za leto 1905/1906. Narodna tiskarna v Gorici 1906), v katerem je imenoma navedeno vse učiteljstvo, ki je kdaj službovalo na kanalski ljudski šoli, toda med njim ni imena K. Staničeve. Pač pa je dognano, da je bila njena prva in zadnja služba v Komnu na Krasu, kjer je po izpovedbi danes v Ljubljani živečega vrtnarskega nadzornika Jožefa Štreklja, bivšega učenca Katinkinega na komenski ljudski šoli, učiteljevala do približno l. 1882. Tega leta je zapustila Komen, se poročila s poštnim uradnikom Matejem Kokaljem, narodno zelo zavednim možem, rojenim leta 1849. v Kropi na Gorenjskem, ter se nastanila v Ljubljani. Njun zakon pa je bil kratkotrajen. Že po dveh letih je Katinka Kokaljeva živčno zbolela in po dolgem, več nego triletnem trpljenju izdihnila v umobolnici na Studencu dne 4. oktobra 1887. Pogreb se je izvršil naslednji dan mimo frančiškanske cerkve v Ljubljani na pokopališče pri Sv. Krištofu. Kolikor se je moglo dognati, se nahaja njen grob v bližini mrtvašnice na prostoru, čez katerega drži danes visok nasip za novo Linhartovo cesto.

Matej Kokalj se je pozneje poročil v drugo in bil premeščen na Dunaj, kjer je umrl kot poštni kontrolor dne 19. avgusta 1903. Njegove telesne ostanke so pripeljali v domovino ter jih položili v družinsko grobnico na kranjskem pokopališču. Vdova živi še danes v Ljubljani. Kokaljev sin iz drugega zakona je Anton, polkovnik kraljeve garde v Beogradu. Iz prvega zakona ni bilo potomstva.

* * *

Katinka Staničeva je bila otrok dobe izza šestdesetih, sedemdesetih let preteklega stoletja, ko je slovenska narodna zavest zmagonosno zaplapolala po slovenskih pokrajinah. Vedoželjna se je navdušeno pridružila tedanjemu narodnem pokretu ter stopila v krog narodnih delavcev Lavričeve dobe na Kanalskem. To navdušenje ji je potisnilo pero v roke, nakar se je poizkušala tudi v pesništvu. Eden prvih, če ne prvi, takih njenih poizkusov je bila „Soča-voda“, pesem, ki bo živela, dokler se bo glasila slovenska pesem sploh. Veliko zanimanje za literarne vrednote našega jezika je tudi pokazala, ko je navezala živahne stike z ruskim ozir. poljskim jezikoslovcem J. Baudouinom de Courtenayem (umrlim 1929), kateremu je pošiljala narodno blago, ko se je v l. 1872. in pozneje

inudil po Goriškem in Beneškem, koder je nabiral dragoceno gradivo za svoje jezikoslovne študije. To je priznal Baudouin sam v „Soči“, kjer je l. 1872-3 objavil „Nekatere opazke ruskega profesorja“ in kjer pravi doslovno: „Gdč. Katinka Staničeva poslala mi je dosta obilno narodnega blaga, zapisanega z mogočno natančnostjo v kanalskem dijalektu in zanimivega tudi oziroma na zapopadek“ („Soča“ 1873, 22). Med drugim mu je dostavila tudi neko anekdoto o pisatelju in šolniku Valentinu Staniču, ki jo je v kanalskem dialektu objavila „Soča“ (1873, 25) pod črto kot opombo pri Levčevem spisu o Val. Staniču.

Ali se je Kat. Staničeva tudi po odhodu iz Kanala udejstvovala s peresom in kje, je težko dognati. Po neki notici v ljubljanskem „Slovencu“ (1887, 226), da „se je večkrat poskušala kot nadarjena pisateljica“, bi se moglo sklepati, da je tudi v svojih kasnejših letih prav pridno sukala pero, le žal, da je vršila vse to anonimno. Zanimivo je, da sta se je ob njeni smrti spomnila oba ljubljanska dnevnikarja, „Slovenski narod“ in „Slovenec“ s sicer kratkima noticama, dočim je goriška „Soča“ ob tej žalostni priliki nanjo, na svojo prvo sotrudnico in pesnico, popolnoma pozabila... Res škoda, ko bi se dalo o njej takrat še marsikaj zanimivega napisati!

* * *

Predno sklenem pričujoče vrste, opozarjam še na kratko biografsko sliko „Soča voda je šumela“..., ki jo je napisal dr. Joža Lovrenčič v II. letniku goriške „Mladike“ za l. 1921.

Pisateljev namen je bil, da prikaže z njo ljubezensko stran Katinke, v kolikor je v zvezi s pesmijo „Soča-voda“. Dejanje se vrši v Kanalu v okvirju ljudi in razmer Lavričeve dobe. Središnje osebe, okoli katerih se suče vse živahno pripovedovanje, so Katinka, Josip Kocijančič in avskultant Filipič s to razliko v povesti, da je Kocijančiču odkazana samo vloga komponista, dočim nastopa Filipič v vlogi Katinkinega ljubimca. Pa ljubezenske sreče je kmalu konec: Filipič je službeno premeščen, nastane Katinkino „Slovo“, takoj za njim Kocijančičeva skladba. Učinkujoče so besede, ki jih govori komponist, tolažeč nesrečno dekle: „Čakaj, vsaj pesem ne sme ostati pozabljena! Napev ji bom dal. Videla boš, cela Goriška jo bo pela in še preko deželne meje pojde. Ž njo bo živila Tvoja ljubezen in žalost, ko Tebe že davno ne bo več!“ — Katinka tekoma leta umre, kmalu ji sledi tudi Kocijančič na kanalsko pokopališče k Sv. Ani.

Tako Lavrenčičeva biografska slika! Namen, podati „odlomek iz goriške polpreteklosti“, se je pisatelju posrečil v polni meri, četudi so v spisu stvari, ki v nasprotju z dejstvi utegnejo marsikoga motiti:

1. Katinka Staničeva ni bila Bodrežanka, temveč prava pristna Kanalčanka.
2. Kanalska šola je bila dvorazredna že v dobi učitelja Valentina Tomana, ki je služboval v Kanalu od 1823 do 1843, torej že pred rojstvom Staničeve.
3. Pisatelj Valentin Stanič najbrž ni bil stric Katinkin, kar je razvidno iz pisma dekanijekega urada v Kanalu — podpisan dekan Venčeslav Belè — z dne 11. novembra 1836, kjer stoji: „Glede sorodstva med Valentinom Staničem in Katinko ni mogoče ničesar gotovega povedati. Matične knjige iz tistega časa so vsled vojne izginile, da ni mogoče sestaviti kakega rodovnika do tistega časa nazaj s potrebno natančnostjo. Iz ustnega izročila pa se tudi ne da ugotoviti te zadeve. Povpraševal sem nekoliko sorodnike, ki pa nič gotovega ne vedo.“
4. Pisatelj je v svoji povesti pustil Katinko umreti pred Kocijančičem, res pa je ravno nasprotno, da je namreč Katinka umrla za Kocijančičem t.j. skoro 10 let po njegovi smrti, toda ne v Kanalu, temveč na Studencu pri Ljubljani.

Razen zadnje so navedene netočnosti v povesti docela neopazljive, zadnja pa zelo moti. Spis pa ima navzlic temu svojo literarno vrednost in ga vsem čitateljicam „Ženskega sveta“, še posebno med njimi našim goriškim rojakinjam, toplo priporočam, želeč jim, da se ob čitanju te lepe biografske slike vsaj za trenotek zamaknejo v nekdanje zlate goriške čase, ko nam vsem še „Soča voda je šumela“...

Pričujoče vrste pa naj pripomorejo, da ob smrtni 50 letnici pozabljene goriške pesnice vstane prvič med nami lik Katinke Staničeve, ki se je še pred Pavlino Doljakovo ozir. istodobno z njo literarno poizkušala med našim narodnim ženstvom na Goriškem. Slava spominu vrle Kanalčanke!

Kritike in poročila

Narodno gledališče v Ljubljani. Drama. Vozel. Vaška šala v treh dejanjih. Spisal Pecija Petrovič. Za slovenski oder priredil Milan Skrbinšek.

Preprosta anekdota iz kmečkega življenja o usodni zamenjavi glavne osebe more zaradi sočne ljudske govornice in zbranega narodopisnega gradiva v izvorniku nuditi naravno svežost in prijetno razvedrilo. V prevodu in drugem okolju pa najboljša stranda dela odpade in nekaj spretnih oderskih učinkov in posrečenih komičnih prizorov ne odtehta pomanjkljivosti v globlji dramatski zasnovi in nujno pričakovanem jedru. Izključna situacijska in besedna komika dajeta delu značaj navadne burke, ki ji odgovarja tudi lahkotna ljubezenska zgodba.

Režiser Milan Skrbinšek je imel težko nalogo, prestaviti dejanje v naše okolje, izrabil pa je spretno vse avtorjeve oderske učinkovitosti in ustvaril nekaj živahno razgibanih prizorov. Igralci so se zdeli tuji. Še najmočnejša realistična tipa sta prikazala Potokar in Polonica Juvanova kot Štefanova tast in tašča, nekaj dobrih momentov je podala Levarjeva v vlogi Štefanove svakinje Tončke.

Firma. Komedijska v treh dejanjih. Spisal Marjan Hemar, Poslovenil Ciril Kosmač.

Komedijska, ki bi se skoro z isto pravico lahko imenovala tudi drama, predstavlja dva nasprotujoča si svetova, dve različni firmi, ki zahtevata za svojo moč in napredek celega človeka: staro, dobro vpeljano trgovino in — gledališče, realno, mehanično delo in — umetnost. Pošten, delaven trgovec lahko ljubi umetnost, lahko hrepeni po gledališki igralki in se v hipu celo preda širokemu čustvenemu razmahu, toda njegov pravi delež je v urejenem obratu, kjer mehanično delo zahteva tudi mehanično življenje. Slavna umetnica sredi svojega razgibanega življenja brez dvoma hrepeni po trenutku počitka, po topljem zatišju in urejenem delu. V hipu se lahko navduši za trgovino in celo razumno poseže vanjo, toda tudi ona se od svojega pravega sveta ne more odtrgati. Umetnost še neizprosneje tirja celega človeka. — Firmi se srečata, svetova se zavrtita, nato pa gresta zopet vsak svojo pot.

Hemarjeva „Firma“ ne prinaša nobenih izrednih dejanj in napetosti; z velikim človeškim razumevanjem, močno neposrednostjo, spretno strjenostjo in duhovitim modrovanjem o umetnosti in življenju prikazuje avtor le enostavni, vsakdanji košček življenja, kakršnega more doživeti vsak človek.

Režiser Ciril Debevec je položil v delo mnogo globokega čuta in razumevanja in igralci so do zadnjega zaživeli v svojem resničnem svetu. Mira Danilova je bila močno doživljena, nemirna, a inteligentna velika gledališka umetnica Helena Otočka, gospa Nablocka, dovršena in nadvse zanimiva garderoberka Marta Jedrzejowska, Emil Kralj dobro zamišljeni šef firme Brandt in sin ter Ciril Debevec prav svojevrstno dognani knjigovodja Chyliczek.

Beraška opera. Igra z godbo v desetih slikah. Po angleškem izvorniku Johna Gayera napisal Bert Brecht. Uglasbil Kurt Weill. Prevedla: proza F. Albrecht, pesmi N. Štrifof. Uvodne pesmi V. N.

Izvirno angleško delo, ki v malenkostni predelavi more biti po dveh stoletjih v tujem okolju sodobno živo in mestoma kar pekoče aktualno, je velika umetnina, ki ni zanimiva samo zaradi nevsakdanje vsebine, ampak poleg šamosvoje oblike prinaša tudi bogato zakladnico svežih modrosti in duhovitosti. Beraška opera niti izdaleč ni samo zgodovinska satira na tradicionalno italijansko opero, ampak je nadčasovna komedija, ki v duhovitem nasprotju proti višjim, izbranim plastem ljudstva stavlja v ravnovesje svet najnižjih, od gornjega sveta zaznamenovanih: beračev, vlačug in zločincev. Z veli-

kim pogumom razkriva v njej avtor laži in podlosti, skrite pod krinko svetlih imen, in s toplim razumevanjem opravičuje človeške slabosti in izmečke.

Ljubljanska uprizoritev je bila učinkovita, čeprav bi nekaj energičnih okrajšav zlasti ob zaključku, delu gotovo ne bilo v kyar. Režija Bojana Stupice je spretno rešila marsikatero težko vprašanje in pokazala nekaj duhovitih zamisli, vendar pa dopustila preveč sličnosti z nekaterimi deli iz prejšnjih let na škodo izvirnosti te samosvoje angleške igre, pri čemer se je bati, da se njegove uprizoritve sčasoma ne bodo popolnoma predale šabloni.

Igralci so se v nenavadno okolje dobro vživeli in nekateri podali prav posrečene like, tako predvsem Debevec kot poglavar beraške tolpe, Polonica Juvanova kot njegova žena, Severjeva kot njuna hči, Skrbinšek kot policijski načelnik in Daneš kot eden izmed cestnih tolovajev. Posrečena trojica so bili tudi oderski delavci Sever, Sturm in Presetnik. Glasbene točke je z vestnostjo naštudiral Bojan Adamič; odličen je prevod, ki sta ga oskrbela Fran Albrecht in Niko Štritof. S. T.

Obzornik

Akcija za žensko bolnišnico v Ljubljani. Slovenska javnost pozna težko stanje naših bolnišnic in zlasti še ženske bolnišnice v Ljubljani. Številni članki v časopisju, protesti, pritožbe, prošnje, vse skupaj ni pomagalo. Krediti so se manjšali od leta do leta (gl. ŽS, O. G.: dr. Alojz Zalokar: Poročilo o ginekološkem in porodniškem delu v l. 1920.—1936.) In nov proračun za l. 1938/39 je zopet z m a n j š a n.

Od časa do časa prodro v javnost vesti o porodnicah, ki so v kritičnem stanju prišle zadnji moment v Ljubljano, kjer pa so jih odklonili, češ da ni prostora in kritja za njih oskrbo. Šlo je predvsem za porodnice brez vsakih sredstev. Pri tem so bili to primeri težjega značaja, kjer bi bila potrebna operacija ali druge izvanredne mere, saj vemo, da kmečka žena pri navadnem porodu ne išče zdravniške pomoči.

Banovinska ženska zveza v Ljubljani je započela širšo akcijo v odpomoč nezdržnim razmeram, ki vladajo v naši bolnišnici. Povabila je slovenska ženska društva ter socialne, humanitarne in zdravstvene korporacije in meddruštveni sestanek. Tu se je sklenilo, da se pošlje merodajnim faktorjem v Beograd spomenica, ki naj bi predstavljala zahteve vseh slojev in vsega naroda.

Tekst spomenice je bil sledeč:

Združene slovenske socialno-humanitarne in kulturne organizacije.

Radi stalnega zmanjševanja letnih kreditov je prišla ženska bolnišnica v Ljubljani v obupen položaj. V tej bolnišnici, ki je centralen zdravstven zavod za Slovenijo in bi morala vršiti naloge klinike, stoje postelje prazne, matere tik pred porodom pa pošiljajo domov, da rode na cesti, v vlakih in na kolodvorih, ali pa v takih domačih prilikah, ki so z zdravstvenega in moralno-etičnega stališča narodu v kvar. Nezašlišano je, da se ne dovoli niti toliko kreditov, da bi bila ljubljanska ženska bolnišnica vsaj za silo preskrbljena z rjuhami in medikamenti.

Iz tega razloga prosimo gospoda ministra, da dovoli naši centralni ženski bolnišnici dovolj visok kredit, ki bo v zadostnem obsegu omogočil obrat tega zavoda do konca budžetnega leta 1937/38.

Ker pa bi bila taka rešitev le začasna, je nujno potrebno, da izvolite, gospod minister, izdati podrejenim Vam oblastem navodilo, da vnesejo v budžetni predlog za leto 1938/39 kredite v taki višini, da bodo omogočili celoleten, nemoten obrat do 1. aprila 1939. Ako pa tega ni mogoče več storiti, nujno prosimo, da uredite to pereče vprašanje potom finančnega zakona.

Spomenica je bila odposlana Nj. Vel. kraljici, kraljevemu namestništvu, ministrom odgovornih resorov, obema slovenskima ministroma, predsedniku kralj. vlade, parlamentarnim klubom, nekaterim vsedržavnim socialnim in kulturnim organizacijam in banski upravi v Ljubljani.

Spomenico je podpisalo 30 društev in zvez in sicer: Sekcija jugostovanske ženske zveze, Splošno žensko društvo, Protituberkulozna zveza, Jugoslovanska unija za zaščito dece, Zdravniška zbornica za dravsko banovino, Kolo jugoslovanskih sester, Ljubljana, Kolo jugoslovanskih sester, Štefanja vas, Klub Primork, Delavska zbornica, Strokovna komisija za Slovenijo, „Ženski svet“, Akcija za dom visokošolk, Ženski pokret, Društvo medicincev, Slovenski klub na univerzi v Ljubljani, Zveza gospodinj, Dravski banovinski odbor društva Rdečega križa, Kolo jugoslovanskih sester Moste-sv. Peter, društvo Atena, Gospodinjstva šola za gostilničarske gospodinjice, Slovensko zdravniško društvo, Zveza akademsko izobraženih žen, Zveza gospodinjstev pomočnic, Dom učiteljic, Jugoslovansko učiteljsko združenje, Družba sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, Mestna ženska C. M. podružnica v Ljubljani, Šentpeterska ženska in moška podružnica sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, Ženska podružnica sv. Cirila in Metoda v Šiški.

Tako je slovenska javnost stopila v borbo za svoje interese. Žal ni stopila v to borbo solidarno. Del slovenskega ženstva, včlanjen v Krščanski ženski zvezi se vabilu Banovinske ženske zveze za skupen nastop v zadevi ljubljanske ženske bolnišnice ni odzval. — Zdi se, da se Slovenci nikdar ne bomo zavedali, da smo komurkoli ali čemurkoli odgovorni. In da se bo to, kar delajo naši možje, preneslo tudi med slovenske žene, da bodo ožji in manj pomembni interesi zaprli pogled na važnejše in bitnejše stvari. Tu pa gre za stvar, ki zadeva celokupen slovenski narod vseh slojev in vseh prepričanj v njegovih najglobljih in najbolj žgočih potrebah in njegovih najprirodnejših pravicah.

S. E.

Vrtnarsko-sadjarško-gospodinjstva šola v Oroslavju pri Zagrebu. V Oroslavju pri Zagrebu se otvori privatna dvoletna šola s pravico javnosti za vzgojo deklet v sadjarstvu, vrtnarstvu in gospodinjstvu. Vodstvo šole je poverjeno ge. Bernasovi, šefu gospodinjstvo-gospodarske komisije za savsko banovino.

Internat in šola bosta v prostorih gradu, v katerem je 40 krasno urejenih sob in h kateremu spada 24 juter parka in 50 juter obdelane zemlje za pridelek zelenjave in sadja. Poleg šole je vrt, sadovnjak, vinograd, grede jagod, ribnik, čebelnjak in kurniki. Razen zelenjave in sadja bo šola pripravljala za prodajo tudi konzervirane živežne pridelke.

Poleg sadjarstva in vrtnarstva se bodo gojenke tudi temeljito priučile narodni kulturi, pospeševanju turizma, občevanju s tujci v penzionih ter bodo dobile kvalifikacijo za voditeljice v turističnih penzionih. V ta namen se bodo obligatno učile tudi tujih jezikov: francoščine, angleščine in nemščine. — V šoli se bo poučevalo tudi tkanje v narodnem vezivu.

V šolo se sprejemajo učenke iz cele Jugoslavije, ki so dovršile najmanj 4 razrede srednje šole in imajo malo maturo. Želi se, da je gojenka dovršila 18 let (izjemoma se sprejme tudi mlajše). Gojenke nad 40 let se ne sprejemajo.

Za šolnino, stanovanje, hrano, pranje perila, obvezni mesečni zdravniški pregled, obvezno učenje francoskega, nemškega in angleškega jezika se plača vnaprej mesečno din 1000.—. Šola traja 2 leti po 10 mesecev; skupno stane torej din 20.000 za kvalifikacijo vrtnarice in voditeljice turističnih penzionov. — Učenke, ki stanujejo privatno, plačajo za šolnino, učenje tujih jezikov in zdravniški pregled mesečno din 350.—.

Poleg teh učenk se bodo sprejemala v vrtnarsko-gospodinjstva tečaje tudi kmečka dekleta. Taki tečaji bodo trajali po 10 mesecev.

Šola bo sprejela le 40 učenk.

Informacije se lahko dobe pisмено (priložiti je poštino za odgovor). Naslov: Ga. Štefanija Bernas, učiteljica domačinstva, Zagreb, Klaićeva ul. 29-I.

Popravi: Druga kitica I. sonet se pri pesnih „Znani obrazi“ glasi v prvi vrstici »Dih svojih čustev ste ljudem zakrili«. Prva kitica III. soneta se v 3. vrstici glasi »prebiraš trezno cvetje svoje lehe«.

Mejniki

Ljuba Prenner

Šribar je bil zadovoljen, tako zadovoljen, da je za par minut pozabil celo vojno in svoje podgoriško dostojanstvo! In njegovi otroci, kako jedo, vsi. Pepca, Malika in mlajši, vsi jedo in se maše, kakor se je on tolikokrat do sitega najedel ob tej široki hrastovi mizi, nad katero je v kotu pritrjena „božja martra“, v oba zida uprto razpelo, pod njim pa na deski lučka v olju v temnordečem steklenem kozarcu.

Kaj se pa hihitata Pavel in Greti? Ali se posmehujeta „božjemu kotu?“

Da le babica ne bi opazila prezira teh njegovih, Logarjevega kruha lačnih otrok! Grdo jih je pogledal, pa so umolknili! Njegova žena je in pokuša mošt, ki bogme ni slab. Govoriti seveda ne zna za ljudmi, razume pa skoraj vse. Zato se pa pogovarja tem bolj hčerka Pepca in mlada gospodinja je videti zelo počaščena, ker je gospodična učiteljica tako priljudna. O — Logarjevi upoštevajo tudi njegovo ženo — saj gospa Mali je prava podgoriška meščanka! Zlasti pa jo obrajtajo zadnje čase, ko jim kuha milo, ki se sicer ne peni tako dobro kakor tovarniško, čisti in čedi pa le in to je glavno. Zato pa tudi Šribarjeva shramba nikdar ni tako obupno prazna kot drugje, slanine, klobas, masla in mleka, zlasti pa moke in bučnega ali makovega olja, vse to jim pošiljajo Legenski po skrivnih poteh in zanesljivih ljudeh doli v mesto.

„Kaj pa, mati, ali ste še kaj jezni na Mico?“ je vprašal Šribar šaljivo. Dekla Mica se je namreč spečala z enim ruskim ujetnikom, ki so jih imeli četvero pri hiši.

„Veš, Anzej, lepo že ni bilo in ob vsakem drugem času bi bila deda spodila od hiše, prav gotovo, kakor tukaj sedim! A zdaj moramo biti veseli, da jih imamo za pomagace! Saj veš, da dela tudi radi vojne ne smemo pustiti v nemar — zdaj že celo ne!“ je razkladala starka počasi in resno. Kako gladko ji je še tekla govorica! In svetle oči, okrog katerih se je bilo nabralo že nešteto gub, so bile še jasne in pametne.

„Kaj pa mali Rus? Ali ga bo Mica dala domov?“

„Saj bi od lakote ginilo. Bo pač pri nas ostal! Ko še sami nimamo nič malih! Gospodinj nas je kar troje, otrok pa nič!“

Zagledala se je nekam v božji kot. Ali je mislila na Miho?

Obه gospodinj in njegove ženske pa so govorile o sinovih in bratih, ki so bili tam zunaj v peklu in smrti.

Preden so odšli, jim je gospodinja še naložila v malhe in cekre, da bo za praznike kaj šarteljnov in „žegna“. Potem so se poslovili.

Ko so bili že daleč doli na Borjanskem polju, je rekla Greti za šalo: „Saj smo pravi ‚grabeži‘!“

„Mi nismo nobeni grabeži!“ je odvrnil gospod Šribar ostro. „Logarjevi so naši sorodniki, mi jih hodimo obiskavat, ne pa oberačit, kakor kakšni ‚grabeži‘! Zapomnite si to! Naši sorodniki so! Sorodniki vašega očeta!“

Potem pa je spet vso pot molčal. Grabeži! Tako so kmetje imenovali meščane, ki se jim je vračal nekdanji prezir do kmeta, sedaj, ko so morali z mlečnimi kangljami in nahrbtniki prositi od kmetije do kmetije za živila, ki jih je bilo treba vrhutega še drago plačati ali pa zamenjati za obleko, obutev in tobak.

On, gospod Šribar, pa ni noben grabež, ker mu tega ni treba!

* * *

Logarjeva babica je stala oprta na palico ob vrtni ograji in gledala za Šribarjevimi, ki so se doli na borjanski cesti oddaljevali v toneči dan.

Sonce še ni zašlo. Pomudilo se je gori nad Peco, kakor da se hoče v miru posloviti od pomladanskega dneva.

Zrak je svež kot voda iz gorskega vrelca.

Na oni strani hiše na obronku cvete resje. Saj je vsako leto tam cvetelo.

Tu doli pod njo, tam kjer meji veliki travnik ob njivo, stoji dren. Tudi letos se bo razcvetel in daleč naokoli bo videti živo žolti pušljec. Na ono njivo je dala Tona vsejati jaro žito, sicer so imeli tam že par let krompir in bob. Letos pa se je spet ozelela, kmalu bodo stebelca zrasla, da bodo valovala v vetru in jih bo videti, kakor da se preliva svilen ruta.

Kar ni vedela kako in kaj. Pokleknila je na trafo.

Tako dolgo, dolgo življenje je smela dočakati. In vendar bo tako težko pustiti to njivo, ta travnik, ta dren tam doli in hišo in hlev.

Polno skrbi in nevolje je bilo to življenje, pa je bilo vendarle malo praznih dni.

In ker ni vedela, kaj bi povedala Bogu, kako bi se razgovorila z njim, je pričela moliti Oče naš.

Sonce je zahajalo za Karavanke.

* * *

Na cvetno nedeljo popoldne je šel tudi stari Bende, ki sicer ni mnogo maral za složne družinske izprehode, s sinovoma in hčerko Reziko proti Zaplanom.

Ženo Evo je pustil kar doma. Kaj bi z njo v Zaplanah, kjer se snidejo pri tovarišu, nadučitelju Kovaču. Najbrže pridejo tja tudi Dularjevi, nekaj mladega in starega učiteljstva iz okolice, morda še kdo Zoričevih od sv. Ane, čeprav bi bilo boljše, da Zoričevih ni — oblasti pač strogo pazijo nanje, odkar jo je Ivo potegnil k Rusom. In kaj bi njegova žena med to družbo. Težko bi poslušala kako hvalijo Korošča!

Od strani se je ozrl na hčerko Reziko, ki je molče stopala poleg njega. Močno je shujšala in okrog ust se ji je zagrebla bridka poteza. Danes ga ni bila volja kregati se z njo. Saj se mu smili! Kaj se pa tudi zaljubi v nepremišljenega ravša? Kaj mu pomaga sedaj vsa narodna navdušenost, če se pa morda nikdar več ne bo smel vrniti domov? Ali sta morala pobeigniti k Rusom njegova sinova? Kljub temu, da vsi vedo, da sta Slovenca in slovenskega učitelja sinova, jih še do danes ni nihče obesil. Oficirja sta oba. Ciril je že skoro teden dni doma, France je bil prišel še le sinoči. Ciril in Roserl sta se menda nekaj sprla, no, njemu, staremu, ne bo žal, ako iz tega ne bo nič. Ob tem negovanju soldatov kot usmiljena sestra Rdečega križa se dekle ni mnogo dobrega naučila. Cirila pa je menda jezilo, da je tako lahko prenašala njegovo odsotnost. Prav, če se razdere! — Tako je modroval in premišljeval ven do Zaplan.

Pri Kovačevih so bili že vsi zbrani na sončnem prostoru pred šolo. Sprejelo jih je že od daleč pozdravljajoče klicanje. Hej, to je bila spet enkrat narodna veselica brez sporeda in vstopnine in v ožjem krogu tem pristranejša in živahnejša. Seveda Ciril in dekleta! Dolgočasni France pa sedi pri starih gospodih in pripoveduje in razlaga in govori, kako bo najkasneje v treh, štirih mesecih.

Rahel, grenek smehljaj je zategnil Rezikina trpka usta. Tu sede sedaj vsi ti, v katerih krogu je bila spoznala nekoč svojega ljubega. In nihče se ga ne spominja, eni občudujejo Cirila, drugi poslušajo Franceta, nanj pa, ki je bil pogumnejši in vrednejši od vseh drugih, se ni spomnil nihče. Menda so se bali glasno izgovoriti njegovo ime.

Ali se bo sploh še kdaj vrnil?

O božiču, ko so govorili, da ga že imajo in da ga čakajo vešala, si je bila izjokala svo dušo. Zdaj ni imela več solza.

One, njegove sestre, so govorile o njem tako čudno, kot da je že med rajnkimi. Kako so le mogle? Seveda — saj ga niso poznale, saj niso poznale njegove življenjske sile polne moškosti! Le ona je vedela zanjo — ona, njegova skrivna vdova.

Tudi ona se je hotela izgubiti v družbi mladih ljudi, ki so se šalili in objestno krohotali in se skrivaj vriskaje ljubili. O, v Podgorici je bilo mnogo takih deklet, ki so pohajale s fanti in oficirji po gostilnah okrog — same opijanene in napol nore, in pri Korenu v mali sobici ter v Šmonovi kuhinji so se dogajale vse drugačne veselice kot tu pri Kovačevih na Zaplanah. Njenega brata zaročenka — Rednákova Roserl — jo je

bila zapeljala tja, češ saj smo sami dostojni ljudje, hčerke iz boljših družin. Le pojdi z nami, da pozabiš na svojo žalost. A ko je poskušala piti in se s fanti poljubovati, kakor so to delale druge, se ji je zagnusilo. Kaj bi ji ta borna, umazana beračinja, če je že izgubljeno bogastvo, ki ga je smela imeti dve leti! Iz njenega življenja ga ni mogoče izbrisati, kakor je izbrisano njegovo ime iz vojaških matrik!

Ab, kako neumna je bila, da se je včasih kesala svoje udaje, svoje vroče, pregrešne sle, katero ji je bil prebudil on. Naj bi jo bil strl, zmečkal, zadušil, da bi umrla pred njim. Da ne bi bilo treba še živeti, gledati te ljudi, poslušati to čvekanje in se loviti z neveselimi dejstvi, na katerih ne more prav nič izpremeniti, pa naj je še tako močna.

Večer je postajal hladen. Bog ve, koliko jih sedaj, baš to uro, baš to minuto umira tam zunaj nekje za gorami?

Prekleti ljudje, ki si drznejo siliti svojega sočloveka v „junaško“ smrt!

Pa kdo bi se utegnil brigati za kletev kake Bendetove Rezike?

* * *
Nekega sobotnega popoldneva v maju 1917 sta šla Egon Vobach in Anica Naškova na izprehod proti svetemu Lenartu. Namenjena sta bila na grad k svetemu Juriju. Mimo starodavnega šentlenarškega župnišča sta prišla po obokanem stopnišču do cerkve sv. Lenarta in tod mimo do pokopališnega zidu, odkoder je vodila stéza na stari Grad.

Počasi in molče sta šla po položni poti navzgor. V kratkih presledkih so bile postavljene kapelice z reliefi križevega pota, živo poslikani in dokaj verjetni. Od pete postaje do grajskega zidu se je vzpenjal strm klanec. Zvonik je stal sam zase poleg cerkve, ki je bolj slična trdnjavi z močnim obzidjem nego molilnici. Seveda je bila zaklenjena in tudi v mežnarjevi bajti nikogar. Mežnar sam pri vojakih, žena in otrok daleč kje zunaj na njivi.

Sedla sta torej na trato med zvonik in cerkvijo.

Upehana od hoje sta oba molčala in se sončila. Egon bi kar najraje zaspal. Nekje nad njima je brenčal čmrlič. Sicer pa vse mirno, sončno in tiho.

Precej oddaljena od njega je ležala oprta na komolec gospa Anica. S svojo ozko, strogo roko si je podpirala glavo in mislila.

Skoro tako kot danes je bilo na veliki petek, Z Egonom sta šla k cerkvi sv. Roka. Tam sta sedla in Egon ji je pripovedoval legendo o hribčku svetega Roka, ki ga je baje sam satan odtrgal od Pohorja in zagnal v sredo Vilunjskega jezera. To Vilunjsko jezero, ki so ga pozneje radi Elizabete Legenske izsušili, pa je nastalo iz solza ene same matere, ki je jokala radi pogubljenega sina in mu s tem jezerom svojih solza odkupila dušo. Egon je znal lepo pripovedovati in o vsakem griču, skoro o vsaki cerkvi Vilunjske doline je vedel kaj povedati. Na oni veliki petek ji je bral tudi nekaj Eichen-dorffovih pesmi. In ko je prišla domov, je še vedno nosila v sebi te mehke, zapeljive verze. In tam na klopci za vrati je sedel — Tedi! Hlipno se ga je prestrašila, potem šele je prišlo veliko, gorko veselje. In nekoč mu je sredi te radosti povedala, da hodi z Egonom mnogokrat na izprehod. On se je smejal — kako vedre so bile njegove oči v teh dneh — in smeje se dejal: „Le pazi, da se ne zalubi vate! Pesnik je!“ Kako se je smejal! In kako sta jokala oba, ko je spet odhajal!

O Teodor! Kako bridka odkupnina za one kratke dni ob tebi je ta samota! Zaprošila je:

„Daj, Egon, povej mi eno svojih pesmi!“

„Raje ne!“ se je umaknil smeje.

„Ali ne boš izdal svojih pesmi?“ je vprašala smehljaje se.

„Bom! Takoj ko se vrnem v Gradec, si poiščem založnika!“

„Dobim potem knjigo?“

„Seveda! Na vsak način! S posvetilom!“

„O...“ se je nasmehnila. Potem pa je nekako trudno rekla. „Pojdiva!“

Šla sta molče drug poleg drugega.

Saj je vedela, da je res zaljubljen vanjo in to spoznanje ji ne prizadeva nevolje. Čemu torej govoriti? Čemu pokazati, da ve, kaj mu je ona? Lepše je, izogniti se besedam! Saj bi mu morala priznati, da mu ne vrača čustev, da ji je le mil prijatelj, ki ji je pomagal preko teh pustih dni. In rada bi slišala njegove verze, morda jih pozneje ne bo več čitala tako, kot bi učinkovali sedaj izgovorjeni. Zakaj jih noče povedati? Pustež! Morda pa ga je res sram? O, Teodor je ves drugačen, trši, možatejši!

Njega pa je jezila njegova klaverna, neumna zadrega. Kolikokrat si je bil mislil, da ji bo govoril te, pesnice, ki so vendar njej namenjene. Sedaj pa se mu zde nerodne, neokusne in nevedrne. In morda bi se ga potem izogibala in konec bi bilo njunih lepih sestankov. In še nekaj! Poznal je ta svoja čustva že od prej. Saj je bil že tolikrat zaljubljen! Ko bo spregovoril, ali mu ne bo ostalo od vsega, kar ga sedaj tako vznemirja, kar mu sedaj napolnjuje misli in dneve, le prazno dno? Ali ne bo ostala, čim ji vse pove, kot usedlina ta mučna, neusmiljena praznota, v kateri ni potem niti trohice ljubezni več, niti bolečin in nobenega hrepenenja?

Prišla sta do mesta in se poslovila.

Ko je Anica stopila v vežo, je takoj zagledala kuharico Katro, ki je oprijemajoč se stopniščne ograje krčevito ihtela.

„Kaj? Kaj pa je?“

Iz kuharice ni bilo mogoče dobiti besede. Končno je zavajkala: „O dobri gospod! O tako dober gospod je bil!“

Moj Bog! Kdo? Brat? Teodor? Padel? Umr! Za božjo voljo! Kaj? Kako?

Onesvestila se je in padla na stopnice.

Ko se je prebudila, je ležala že v svoji sobi in mama se je sklanjala nadnjo. Joj, kaj je? Teodor?

Ne, ne, ne. V vojaški bolnici blizu Tienta je umrl gospod dekan dr. Gomzej, podgoriški mestni župnik.

O moj Bog! In ona je mislila ves čas na Tedijsa. Kakor s kladivom jo je bilo zadelo po glavi! Ona je kriva, ker se tu tako brezskrbno zabava z Vobachom, medtem ko je on tam sredi morišča.

Torej dekan! Le da ni Tedi!

Drugo jutro ji je še le mama povedala, kaj sumi glede njene nagle omedlevice in nekaj tednov pozneje je že sama premišljevala, ali naj vznemirja svojega moža s poročilom, da že nosi v sebi njegovo dete.

17.

S. O. S.!!! — S. H. S.???

To je pa že slab začetek!

Novega lega 1918 — pa pogreb. Kaj takega že najstarejši ljudje ne morejo pomniti. Slab začetek!

Za pogrebom stare Klare Puck je stopal tudi gospod Hugo Lournier in premišljeval to in ono. No, te stare Klare ni bilo nikdar dosti prida, a vseeno te njena smrt spomni, da gre spet kos stare Podgorice za vedno otdot! Saj ni bilo opaziti, da sploh še živi, babše je morala biti že blizu devetdesetih!

V sprevodu je tudi njegov brat Roman Lournier, ki se je začetkom vojne po Maksovi smrti poročil z bogato vdovo iz Celja. Bakaža!

Pa človek se na stara leta vsega odvadi — tudi preklinjanja! Kolikokrat je bil kot mladenič in odrasel mož prokrel uro, ki mu je dala življenje, zdaj bi pa le rad dočakal, kako se bo končala ta vojna. Zdaj, ko se je bil po tolikih bridkih, borbenih urah pomiril sam in se spravil s krivico, ki jo je moral nositi do smrti, je lahko mirno opazoval, kako se borijo drugi, kako se lačni, borni in do smrti izčrpani še zaganjajo v ta boj za preljubo oblast! Zmagati hočejo!

Pa je že vsem, tudi zaspanim in vedno za vse navdušenim Podgoričanom te vojne dovolj. Zadnjič je zaplahutalo polomljeno navdušenje, ko je po smrti starega Franca Jožefa zavladal mladi Karl Habsburžan. Zdaj pa je vse nekako ubito, sivo in gnilo. Še ljudsko-šolski otroci so se naveličali zmag in navdušenja ob cesarski pesmi. Še vojno se ne gredo več! Davi je pripovedoval brat Roman, da je prišel v trgovino otrok, ki je zahteval pol metra slovenskega traku! No, no — zdaj začenjajo že otroci! Le ljuba podgoriška gospoda še ne more in noče verjeti!

Zvonovi so umolkneli. Dospeli so na pokopališče.

Seveda! Za staro Puckovko ni nihče izjokal nobene solze. Čemu tudi? Saj ni imela nikogar, ki bi imel čemu žalovati za njo.

Engelmanov Jaka, Puckovka — in on, ki bo tretji, za katerim pač ne bo imel nihče povoda pretakati solze.

Tam zunaj pa — o, tam jih umira vsak dan toliko, za katerimi ljudje kriče in plakajo, starši, žene, ljubice in otroci blaznijo od bolečin izgube.

Pa naj bo! Pa smo bot! Le umirajte vi, ki ste imeli toliko od življenja, jaz pa živim, ker nimam od življenja nič več, kot da smem dihati in jesti! Le jokajte za onimi, saj za menoj vam ne bo treba! Jaz, Hugo Lournier, vas nimam vzroka pomilovati! Nočem vas pomilovati! Krepni, rod človeški! — Le malo je zardel ob tej misli. Potem pa se je vzravnal in šel doli po trgu proti domu.

* * *

Bilo je Jožefovo popoldne, ko sta se sešla zunaj pri svetem Lenartu gospod ravatelj Ivan Šribar in gospod nadučitelj Franc Bende.

„Dober dan, gospod nadučitelj!“

„Bog daj, Anzej!“ Govorila sta seveda slovensko, o sodobnem položaju kajpada. Kako bo? Kaj bo iz tega?

„Zaenkrat — Maul halten und weiter dienen!“ je menil Bende.

Šribar je togo prikimal. Seveda!

„Pa mislite, da bo le kaj iz tega? Z Jugoslavijo namreč!“ je vprašal in se previdno ozrl na vse strani. Dandanes so povsod vohuni!

„Sedaj smo še v defenzivi! Ali še niste opazili, da naši kmetje in drugi okoličani ne kleče več tako ponižno pred vsemogočnostjo in vsevažnostjo slavne Podgorice?“

„Baje ne bo več dolgo...“ je prikimal Šribar plaho. Slaba vest, slaba vest! Ali bi povedal svojemu staremu učitelju? Sram ga je.

„Veste, gospod nadučitelj...“

„No?“

„Bojim se!“ trdno in odločno je spregovoril, naprej pa ni mogel.

„Zakaj? Čemu bi se vi morali bati? Vi ste vendar naš.“

„Že, gospod nadučitelj! Pa če bi delali z menoj obračune, bi mi lahko marsikaj napisali v breme, kar sem pozabil in opustil storiti za narodno stvar. Drugi so bili zaprti in nekateri celo obošeni za svoje slovenstvo...“

„Anzej! Ti si še k meni hodil v šolo, ko sem bil mlad začetnik. Ali sem bil jaz zaprt ali pa kateri mojih sinov?“

„Pa o vas so vendarle zmerom vedeli, da ste Slovenec!“

„No in o tebi morda ne? Potuhnil si se, da si prišel od kruha, Nemko imaš za ženo kakor jaz, otroci pa menda ne bodo vlekli na nemško stran? Izdajalec pa vendarle nisi bil nikdar? A?“

„Ne!“ To je smel priseči!

„Družinski oče in reditelj svoje družine si! Zato nisi smel ravnati tako, kakor bi morda hotel! Tako je — ne?“

Šribarju je bilo kar nerodno. Stari učitelj mu hoče pomagati, to se vidi!

„Ali se spominjaš, Anzej, pred dvema letoma, ko so se Srbi morali umikati preko Albanije! Ali še veš, kakšni siromaki smo bili tedaj! Saj so nas hoteli kar žive požreti!“ je zarobantil stari Bende.

„Pa tedaj ste se tudi vi potuhnili“, je mislil Anzej, rekel pa je le: „Da. Spominjam se! In tudi, ko se je pričela vojna. Kako so jih zapirali in topli v Mariboru!“

„Vidiš! In kdo je kričal najbolj? Take mrhe, ki same ne vedo, kam spadajo! Koliko je bilo tedaj plačanih in neplačanih volonov! Kako so ječali-naši dečki v ječah in koliko so jih postrelili in obesili!“

„Vrag se ga vedi, da so se še tako dobro držali!“

„Da smo se držali, si mislil reči!“

Seveda je Šribar strašno zardel. On je bil pač bojazljivec!

„Gospod nadučitelj, jaz se pač bojim bodočnosti!“

„Hej, Anzej! Tak možak, pa se boji! Počakaj, boš videl, da bodo mnogi tistih, ki so leta 1914 brcali in pljuvali po naših, če bo prišlo do tega, najglasneje razsajali v našem taboru. In ti bodo topli potlej po onih!“

„Za vruga — to bo pa revolucija!“

„Saj tudi bo, In ti, preljubi Anzej, si le nikar ne domišljuj, da bodo v tem metezu gledali vsakemu tako natanko na prste. Glavni kričači bodo kričali že zato tako glasno, da prevpijejo svoje prejšnje klice. Le nič bat, Anzej! Tebi se ne more nič hudega zgoditi!“

„Kaj pa njihovi?“ je vprašal Šribar, da bi končal prejšnjo zadevo.

„Pravijo, da pripravljajo. O Cirilu ne vem mnogo. Baje sploh ni več soldat! Kar na lepem je pustil vse skupaj, pa ga niti ne zapro. Franc pa je še nekje na Gornjem Štajerskem. Rezika pa tuhta in ūpa in govori. Vse preveč mi govori za c. kr. učiteljico!“

„Mislite, da je nevarno?“

„Ko bi to vedel?! Oni dan sem priletel v razred, pa so mi otroci zapeli »Hej Slovani...« Veš, da sem se tako prestrašil, da bi me skoro kap zadela! Kaj če me zapro? Saj je še vedno stari režim! Kaj bi tisto govorenje? To so le nade, le izgledi, a kaj gotovega, da bi dejal za prmejduš, pa še vedno ni ničesar!“

Anzej ni odgovoril. In še pred mestom sta se ločila. Stari Šribar je ob slovesu še položil prst na usta: „Kaj ne, Anza, o tem pa, kar sva govorila, niti besede! Pst! Saj veš, še nismo mi gospodarji!“

Gospod Šribar je gledal za odhajajočim. Potem pa se je okrenil in odšel še enkrat proti sv. Lenartu nazaj. Lepi izgledi! Če zmaga Avstrija in Nemci, ga brcnejo. Slovenec je, zlasti Hugo, Ivo, Pepca in Malika so se že parkrat nekaj sporekli z mestno gospodo. Seveda, kaj kmalu bi ga vrgli iz hranilnice gospodje inženir Erkmán in taki, ki še vedno vihajo svoje nosove, zaničljiveje kot kdaj poprej, nad to „takozvano slovensko opozicijo“. Ti še vedno govore o pripravljenih vislicah in telegrafskih drogih! Ej, tem bi privoščil povračilo! Porazen padeč v brezpomembnost in ponižanje! Ali bi ti ljudje sploh mogli verjeti, da so odigrali?

A ti vrag ti, kaj vse bi mu pa očitali lastni rojaki, če bi prišlo do tega? Ženo, nezavednost, ime „Johan“ in najbolj pa Petra, tega smrkolina, ki še vedno nekaj čveka o „Die Wacht am Rhein“! Tega se je navadil v tej prekleti šoli v Mariboru, saj doma je bil vendar drugače vzgojen!

Vzgojen? Ali je bil sploh kateri njegovih otrok vzgojen?

Pepca se je vrgla v pobožnost. Nune so jo navadile tega.

Malika dela, kar sama hoče.

Hugo je panslavist. Ali ga je on, oče, tega naučil?

Ivo je hogvekakšen slavist. Tudi iz tujine prinesel!

Peter je „obergermane“!

Le trije najmlajši so še običajno smrkavo frocovje! Hvala Bogu!

In žena? Malika?

In kaj bo iz njega, če se svet sedaj na glavo postavi?

Tam gori nad Borjem se je bliščala v večernem svitu Logarjevina. Ali ne bi bilo bolje, da bi ostal tam gori? Tam bi vsaj vedno vedel, kaj in kako mu je ravnati!

* * *

BRNOVA ILLUSTRACIJA

Na Merkovi hiši kriče rdeč lepak, da priredi potujoča „Theatergruppe“ gospoda „Schauspiel-Direktorja“ Karla Josefa Müllerja nocoj ob 8. uri zvečer veliko „Gala“ predstavo. „Das Findelkind! Drama in 4 Akten.“ Vstopnina Speersitz 1 krona itd. Personen unter 17 Jahren Eintritt verboten! Oho! To bo vleкло!

„Nach dem Theater in die Kneipe!“ je zaklical mladi Otto Štrenar, pokojnega Heinza Molla nečak, za Šribarjevim Ivanom; ki si je bil že kupil vstopnico in se rinił v dvorano. Njegove suknje se je držal prijatelj France Skobir. Oba sta bila opravila pred dnevi v Mariboru zasilno maturo, takozvano „Schnellsieder-Reife“ in spet po nekaj dnevih bosta vojaka c. kr. armade. Zato pa je treba na moč izkoristiti zadnje dni prostosti.

Včeraj smo bili še šolarji, danes smo abiturienti, jutri bomo vojaki, pojutrišnjem bomo imeli že uši — potem pa? Ali bomo kdaj junaki? Ali pa nam je usojeno, še to léto trohneti kje zunaj — za domovino!?

Danes še ne trohnimo! Torej v teater in potem „in die Kneipe“! Kneipe, to je lépše kot gostilna ali lumpanje — to je nekako visokošolsko, kakor se tudi spodobi.

Teater! „Das Findelkind! Drama in vier Akten“. Jej, jej! Gospod teaterdirektor so menda to dramo kar sami sestavili po besedilu bogvečegave povesti slične vsebine. Gospa direktorica sama je kreirala ginjačo vlogo najdena, gospod direktor pa je bil oni plemeniti mladenič, ki ga dobi najdenka končno za moža in drama se po tolikih nezgodah konča v sreči in izobilju. Razen direktorjevih igrajo tudi Podgoričani. Gospod davkar na primer je oni jezavi in krivični mladeničev oče, gospodične s pošte in c. kr. glavarstva so bolj vnete kot spretné igralke in nekaj podgoriških fantov, ki jim za njih štoravost ni treba plačevati še gaže, je tudi zraven — pa imamo teater! Kljub delavniku je vsa dvorana polna.

Konec prvega dejanja! Luč! Pavza.

Smeje se je Ivan Šribar razgledoval po dvorani. Tam v prvem redu, skoro tik okna, sedi gospa Naškova. Lepa je — prmejdun! Egon Vobacha, njenega stalnega kavalirja, pa ni videti nikjer. Aha! Slednjič so vzeli tudi tega k vojakom. Njena mama, stara Erkmanica, je sedela poleg nje. Lepa je ta Naškova Anica, presneto je lepa. To jo mora Naškov Tedi rad imeti! In Egon Vobach? Ta je bil prav gotovo preko mere vanjo zaljubljen! Prej ni bila tako lepa! Saj res, saj se še spominja, kako jo je kot otrok srečaval na pešpoti proti kolodvoru. A takrat je hodila z Bendetovim Cirilom!

Pričelo se je drugo dejanje in luči so ugasnile.

Poizkusim! Zapičil je svoj pogled v njen profil, gledal dolgo in nepremično. Oči so se mu v poltemi že pričele solziti, pa je še vztrajal in čakal, kedaj se ona obrne.

In ko se je zasvetila luč, je strmel še vedno tja v njeno napol obrnjeno lice.

Poizkus se je obnesel. Ozrla se je. Čutil je, kako je zardel. Pozdravil je nemo in hote resno. Pa ga je zelo začudeno pogledala, potem so šle njene oči kar preko njega po drugih in glava se je spet okrenila naprej.

Po končani predstavi je čakal pri izhodu. Kakor da je slučajno tu.

Prišla je z materjo. Odela se je bila v dolg, črn plašč; nekoliko preohlapen se mu je zdel za njeno vitko postavo. A kaj to! Oči, te prelepe temne oči v resnem, finem lícu. Pravá, pravcata ženska je! Edinstvena! Tista ženska, na katero misli vsak, ko si zaželi ljubezni.

„No, pojdiva!“ je dejal Skobirjev France. „Kaj pa zijaš!“

In šla sta proti Sandwirtu. Tam je bila že zbrana družba v kuhinji, kjer je bilo najbolj varno pred očeti in vsako neljubo cenzuro.

Stara Sandwirtovka je imela dobro vino. In teh sedem ali osem fantov, Šribarjev, Štancerjev, Niessov, davkarjev, Piršev in ona dva iz „ravberske“ ulice — Skobirjev in Robinov — kriče in razsajajo, kot da jih je cel regiment hrustov. Pa so le mlečni, mršavi smrkelnji. Noben starejši kot devetnajst let.

„Ex!“ je zakričal Štrenarjev. Spet so zlivali vase.

„Še par dni, pa bomo soldati! Puško na rame, zakrivljeno pero ob kapi, pa v strelski jarek! Potem pa na sovražnika! Italijan — mars! Hip-hip-hura!!!“

„Kdo ti bo pa hlače čistil, Ottonček?“ se je zarežgetal Šribar. Sneh. Krohot. Rdečelasi Otto zardi. Skobirjev in Niessov mirita. Nasprotnika sedeta in nekaj časa bo mir. Da bi bilo veselejše, zavpije Štancarjev:

„Kaj pa dekleta? Soldati morajo imeti dekleta! Ali jih niste povabili? Sedaj vendar ni več take konkurence?“

„Čemu nam bodo babe?“ meni davkarjev zaničljivo in Sandwirtovka kar poslušne. Kaj? Te le žabe govorijo o ženskah tako, kot da bi vsak imel najmanj že deset zapeljanih deklet na vesti. Kaj? Kaj? Da bi bila le ena tako neumna in potrebna moža, da bi se metala za takimi kratkosrajčniki! Neverjetno, kako se taki mladi pobčki lažejo!

In vsak pripoveduje, le Skobirjev je medtem izginil. Sandwirtovka se spravi spet k svojemu pletenju in posluša tam za štedilnikom sede, kako se hvalijo in bahajo fantje, kaj vse so z ženskami že doživeli. Sedaj pripoveduje mladi Štrenar:

„Nočem povedati imena! Poročena gospa! Ko sem hotel iti, mi je padla okrog vratu, me prižemala nase in me rotila, da je naj ne zapustim. Jaz pa sem rekel samo — gospa, sem rekel — najin čas je potekel, tako je življenje! In sem šel!“

O ti krota, ti! Sandwirtovki je kar sapo vzelo. Že se je oglasil drugi:

„Tako? Veš kaj! Lažeš! L-a-a-a-ž-e-š!“ To je bil Šribarjev.

Zdaj bo pa pretep. Stoli že padajo po tleh, trušč, krič. Nad vsemi pa Šribarjev posmeh: „Lažeš! Ti sploh še nisi nič doživel! Ti neprostovoljni — Alojzij! Alojzij — ha-ha-ha!“

Ho, luči mi pa ne boste ubili! In Sandwirtovka se zažene med fante, klofne enega, odbrnce drugega in potisne Šribarja, ki že krvavi nad enim očesom, skozi vrata. Tako! Vi pa mir! Ali pa domov? Dobro — poprej plačat.

In fantki se umirijo, privlečejo iz žepov svoje možničke, štejejo in odrajtujejo. Prav za prav so res še prav neškodljivi zajčki!

Šribarjev Ivo odhaja preko dvorišča. Tam pri koritu pa stoji nekdo. Skobirjev France.

„Ali ste se spet stepli? Kaj imaš danes z Ottonom? Pusti butlja!“

„Kaj pa ti tu delaš? Ali ti je slabo?“

„Je že dobro. Poprej sem videl na hodniku v omari cel zaboj suhih češpelj. Pa sem se jih pošteno najedel. Zdaj mi je bilo slabo. Pa je že dobro. Danes sem bil že preveč lačen. Doma ni skorje kruha več!“

Ivo je sedel k onemu na korito ob vodnjaku. Kar čudno mu je. Štepel bi se z vsem svetom. Kako bi se tak Ottonček bahal s takimi lažmi. Pa saj ni povedal imena. A vseeno? Smrkovci bi najbrže mislili nanjo. Saj gledajo vsi za njo! Aha — zdaj odhajajo! Skobirjev ga je še tesneje pritegnil k sebi. Potuhnila sta se za vodnjak.

Aha! Zdaj gredo. Piršev in Štancarjev se držita pod pazduho in prepevata. Pijana sta, pa ne moreta lepo peti. Robinov in Niessov peljeta Štrenarja. Štrenar je divji. „V zobe mu bom zasadil pest, v zobe! Boš videl!“

Pa pravi Niess: „Pusti ga, ni vreden, da bi si mazal roke z njim. Saj ni vredno — ni vredno, da bi se ukvarjal s takim — izdajalcem.“

„Da, da, izdajalec — danes vindiš, jutri deutsch!“

Skobirjev se ga je oklepal, mu z dlanjo zapiral usta, ga držal preko vratu. „Miruj! Pusti jih! Čenče so! Miruj!“ In Ivo se ni mogel iztrgati iz železnega objema, niti krikniti. Polagoma so se oddaljevali glasovi — prav tiho je postalo okrog njiju.

„Kaj boš jokal, osel!“ je tolažil Skobirjev. „Ali si ti kriv, da sta se poročila tvoj oče in tvoja mati in da si ti na svetu? Butelj! Kaj se cmeriš? Jaz se ne cmerim, pa mi je oče padel v tej svinjski vojni, doma pa gladujemo in gledamo, kako nam bodo otroci pocrkali od pomanjkanja. Nehaj, ti pravim! Dosti je težjih in važnejših stvari na svetu!“

Dalje prihodnjič.

Mejniki

Ljuba Prenner

Pa ga je peljal Skobir domov in mu pripovedoval, kakšna bi morala biti revolucija, ki bi naj prekvasila ta svet in izenačila pot med revežem in bogatinom. Pa bi bilo te neumne vojne konec in z njo vseh teh nepotrebnih, lažnjivih in zločinskih stvari, kot so razne cerkve, nacionalizem in velekapital, ki ne morejo dovesti do ničesar drugega, kot do takih zločinskih bedarij. — Ivo ni odgovoril. On je bil ves zmešan.

On, Ivan Šribar. Izdajalec mu je rekel Niessov. Ta Niess, ki ga je imel vedno tako rad. Seveda — Niess je bil trden Nemec, nikdar mu ni bilo treba premišljovati, kam mu je kreniti.

Oče in mati? Ali je bil ta njegov dolgočasni, suhoparni oče, gospod ravnatelj Ivan Šribar, sploh kdaj zaljubljen? In ali je radi te ljubezni pozabil, kako težko bi utegnilo biti otrokom zatajiti vero svoje matere ali pa vero svojega očeta?

O — saj res, Anica Erkmanova! Ona je vzela Slovenca. Kako pa njej?

In kako bo z Naškom? Ali mu v Jugoslaviji ne bo hudo zaradi žene?

Nikdar je ne bi zapustil, take žene kot je Anica Naškova.

Še to! Še to je moralo-treščiti vanj! Ta ljubezen!

Ali ne bi bilo najbolje, če bi ga ne bilo več nazaj?

Ne, ne, ne. Saj je šele pričel živeti!

*

Nekaj dni pozneje ga je spremljal oče na kolodvor. Gospod ravnatelj je skušal svojo razburjenost zakriti z besedami. Pripovedoval je odhajajočemu sinu, kako hudo je ljudem, da nimajo skoro ničesar več, živeža ni, polja kakor nalašč slabo rode, ruski ujetniki izginjajo dan za dnem neznanokam, o, v Rusiji je revolucija — Bog nas varuj — tam so boljševiki! Boljševiki — to je toliko kot Huni ali svojčas Turki! Bog nas varuj!

Kratko pred kolodvorom je zagledal Ivo Anico Naškovo, hodečo pred njima. Očetove besede so plahutale mimo njega, izgubljene sence. Kolena so se mu tresla, ves mehak je postal, ves neroden in zmeden. In vedno bolj sta se bližala kolodvoru in oče je govoril vedno več. Ni se upal ozreti.

Vlavec je zavozil na postajo. Polno mladih fantov je bilo tu. Odhajali so. Ženske so jokale, jokali so fantje, taki mladi fantje!

Oče ga je poljubil na obe lici. Potem ga je sramežljivo pokrižal na čelo. Oče! Ljubi oče, ki skriva za svojim zgaranim, suhoparnim obrazom skrb svojega življenja za svoje razrvane otroke. Saj so bili še pred kratkim tako majhni in nevedni, zdaj pa si že iščejo življenje preko njega.

Stal je že v polnem vagonu pri oknu. Vlavec je polagoma zdrčal.

«Tonček, na marelo ahtaj! Pazko mej na gnarje, Tonček! Tonček!» se je drla kmečka ženska in stegovala roke za vlakom. Suhe, izjokane so bile njene oči, obraz prazen, kot da odhaja vsa duša z njim, s Tončekom.

«Oče!» se je zadril tudi on. Oče se je bil že okrenil stran.

In tam ob plotu je stala Anica Erkmanova.

«Aaaaaa . . .» se je drl kar tako in mahal, mahal. Potem pa se je divje zasmejal. Saj Tonček je vojak, ne bo smel imeti marele!

*

«Ti mama, tale Erkmanova, ki ima Teodorja Naška, je rodila sina!» je zaklical Šribar nekega majniškega jutra ženi v kuhinjo.

«Bolje je, da ga ne bi rodila! Da ji ga potem zakoljejo tam zunaj!» je odvrnila žena in se sklonila nad lonce.

«Mama, tako se ne sme govoriti, vse kar Bog stori, prav stori!» — jo je posvarila najstarejša hčerka. «Naši so še vsi zdravi!»

Gospa ni odgovorila. Kaj bi njej pobožna hči? Njen fant, njen Ivo, že teden dni ni pisal. Njen sin! Ali so ga že odgnali tja ven?

*

Cez teden dni se je vozil po isti poti, po kateri je bil prišel, na fronto nazaj — Teodor Našek. Bilo mu je popolnoma vseeno, kaj se bo z njim še zgodilo.

Ko je bil prišel domov, je bila še zdrava in vesela — o tako vesela! V postelji je ležala s sinčkom v naročju in govorila detetu, ki je vse zariplu in cmevkasto nekaj cvililo predse. Pa ona je govorila in stari učitelj Našek, njegov oče, je tudi nekaj blebetal in si brisal solze. Stari ljudje so zelo otročji! Le nič misliti — vsi smo otročji. Kaj bi klel, jokal, divjal in molil — saj je vseeno. Tri dni pozneje je ležala na mrtvaškem odru. Kaj so mu vse govorili! Zastrupila da jo je babica — ah kaj, kaj njega to vse skupaj briga!

Naj le imajo otroka, naj ga ima, kdor hoče!

Tisto noč je prišel nekdo k njemu, se sklonil nadenj, bil je Artur Erkman, ki ga je prišel buditi. Saj je vedel, da njegova molitev in njegovo rjovenje ni hasnilo nič, prav nič.

Ali je vedela, da umira? Le tega se je zavedal, ko je klečal tam in ji strmel v lice, ki ga ni mogel prav razločiti. Ali se sedaj lahko spomni na tiste minute? Nič, nič — prav nič ne ve, prav nič se ne more spomniti!

Svoboden je, tako prost vseh vezi, da ni pekla na tem svetu, v katerega ne bi brez pomisleka skočil.

Zdaj je res vseeno, popolnoma vseeno.

Fej, tista grda, črna, mokra zemlja, ki je padala na njeno belo krsto.

Tak, tak, tak, so tekla kolesa, tak, tak, tak ...

*

Gospod Avgust Vobach, veleposestnik in hotelir, se je bil zaklenil v svojo sobo. Tam je tulil kot zver in metal stvari naokrog. Ovrtnik si je bil strgal in krávato razčesnil na kose.

Tam na mizi je ležalo dvoje:

Brzojavka, da se je ustrelil v pomožni pisarni polkovne komande rezervnega pešpolka št. 28 v Leobnu kadet-aspirant Egon Vobach.

Pismo:

«Dragi starši! Ko boste izvedeli, kako je z menoj, ne žalujte! Nikdar ne bi bil zrašel v človeka, kakoršnega si vi želite. Prevarilo me je vse, v kar sem upal in veroval. Zame nima smisla, da bi se še lovil z uredbami in usodami tega sveta, s katerimi se ne morem niti sprijazniti, niti se jim dovolj jako upreti, ker sem slabič.

Prosim Te, dragi oče, da poravnas moje dolgove, ki sem Ti jih napisal na priloženem listu. Pozdravite moje brate, zlasti malega Karlija, in ne ugibajte, čemu je moralo tako biti. Vaš Egon.»

To je vse. In teh par borih krajcarjev, ki jih je dolgoval nekaterim ljudem! Vse je napisal lepo po vrsti: Gospodu Josefu Schmidtu, Graz, Lerchengasse 14 — — 15 kron, gospodu ...

Dvesto let so Vobachi pošteno umirali, ta pa je šel kakor tat. Filozof! Že radi se same plete besede bi si oče izpulil vse lase iz glave. Ali mu je bilo treba tega? Ali ni imel vsega, kar je hotel? Zakaj ravno on, o katerem so vsi trdili, kako je nadarjen in pameten, ni hotel postati pošten doktor, zdravnik, da bi ga oče z veseljem podpiral, mu pripravil vse, kar bi rabil — kako je bil srčan deček, ko je bil majhen! Kakšno veselje je bilo, ko se je rodil!

Ali ni bila ta njegova smrt le ena njegovih muh, nora zaletelost, kakoršnih je bil poln vse svoje življenja! Ali je sploh verjel, da se bo zadel do smrti? Ali se ni mislil le malo poigravkati s pištolo — takole iz radovednosti — kaj bo? Le to pismo, to pismo.

Stari se je sklonil in pobral pismo. Še en listič je tu notri.

Verzi! Prekleti verzi! Ni jih mogel brati. Ali mu jih sin pošilja? Sin mu pošilja verze? Ne, ne — pač — ne, to ni sinovo pismo, to je poslal njegov stotnik. To so našli.

On jih ni mogel brati. On ne.

Verzi so krivi, da se je ustrelil. Vsega so krivi ti prokleti verzi.

Ta norost, ta prismodarija ga je zmedla in spravila tako daleč, da si je dal smrt — da je zavrgel svojega očeta in mater in vse.

Zavrgel.

O sin!

Prepozno, prepozno — jutri ga že pripeljejo, mrtvega.

Stari je omahnil na mizo in zajokal.

*

Tudi Hugo Pahernik je prišel domov, ko so pokopavali Egona. Prišel je iz Graške bolnišnice.

Lep dan je bil. Mnogo ljudi je bilo, nekaj njegovih prejšnjih tovarišev in vsa Podgorica.

Ob odprtem grobu mu je govoril tovariš. Besede so tekle — lepe, svečane besede — same besede.

Od strani je Hugo lahko videl starega Vobacha. Tresel se je po vsem licu — čudno! Vse lice se mu je treslo, kot da se mu je nekje utrgal živec. Tudi stari Vobach ima živce.

Hugo ni mogel biti ganjen. Preveč je videl, preveč doživel.

Obrnil se je in počasi odhajal s pokopališča. Pod košatimi brki se mu je skrtil majhen, usmiljen smehljaj.

Lep dan je. In Vilunjska dolina je tak lep košček sveta! Zdaj pa pada po tej lepi dolini in po malem, smešnem gnezdecu, kakor da bi usoda z batom tolkla po njih.

Glad, obup, smrt in spet smrt in vedno znova glad, obup, smrt — a smrt predvsem.

Na pomoč! Vpijejo že skóro vsi. Na pomoč! Že vsi hripavi so od vpitja; zdaj že dolgo ne prosijo več, ne móledujejo več — in ko bódo onemogli od vpitja, bodo znali morda tudi terjati?

18.

Razvaline

Na vseh vernih duš dan 1918. leta predpoldne je prišel v pisarno Mestne hranilnice star berač. Dedec je hotel govoriti z gospodom ravnateljem. Ko je Malica, ki je tudi pomagala v očetovi pisarni, slišala besede «Gospod Šribar», si je še ona ogledala starčka in strogo vprašala:

«Kaj pa hočete očetu?»

Neznanec jo je premeril z dolgim pogledom in vprašal: «Vi ste hčerka?»

Malica je površno pokimala, vstala in stopila k vratom, ki so vodila v očetovo pisarniško sobico.

«Oče — nekdo je tu, ki hoče s teboj govoriti!»

Gospod ravnatelj ni bil vajeen takih prijav. V njegovo «najsvetejše» so prihajale le važne osebe — in ne vsak kdorsibodi. Stopil je k vratom.

Precěj visoki, a le nekoliko pripognjeni človek je vrtil svojo kapo med prsti in meril gospoda ravnatelja tako kot prej njegovo hčer.

«Kaj bi radi?» je vprašal Šribar osorno.

«S teboj imam nekaj govoriti!» je odvrnil oni mračno.

S teboj? Ta potepuh pravi s teboj? Slabo znamenje. Ali je spet kateri izmed otrok kaj zagrešil, da ga prihaja tožit?

Stopila sta v sobo in Šribar je trdo zaprl vrata. Stari se ni ganil od vrat stran.

«Kaj bi radi?»

«Prišel sem te pogledat. Nekaj let je že tega, kar so na Borju in na Legnu trdili, da sem tvoj oče...»

Šribar je zazijal. Za hip mu je zastalo srce, potem pa se je pognalo tako burno, da ga je čutil biti tik pod vratom in v kolenih ga je lahko treslo. Ta da je njegov oče? Rajna Mima je včasi, tega je že dolgo, dolgo, imenovala njegovega očeta nepridiprava in potepuha! Kaj pa naj stori zdaj z njim, s tem človekom, s tem očetom, ki se je šele po petdesetih letih spomnil na sina?

Stari ob vratih je boječe klecnil in plaho ogledoval širokega moža, ki je v dostojni obleki boljšega meščana stal ves zmeden pred njim. Potem se je zagrizeno zaletel v nov napad.

«No, gospod sin! Ali ti ni po volji, da sem se prikazal! Bogat res nisem, kaj prida me tudi ni. Tebi pa se ne godi slabo. Logarjeva mati so se me tudi ustrašili — še bolj kot ti — mislil sem, da jih bo »božje« — kar pobledeli so in sape jim je zmanjkalo. Pa nje niso hoteli pustiti k tebi! Potem so me pa zmerjali. Pa kako so me zmerjali! Od kod le ima še taka stara ženska toliko moči! Pa so rekli, da naj ostanem kar na Legnu.»

Starec je umolknil. Govoril je bil naglo in slina mu je silila iz brezzobih ust. Sedaj si je zasopel oddahnil in si z umazanim robcem brisal lice. Kot da je prestal veliko izkušnjo. Obleka njegova je posvaljkana, umazana in zakrpana, kocine v obrazu že močno osivele in redke, oči zelo svetle in Šribarju zelo znane.

Ta človek je bil končno vendarle njegov oče. Nikdar ga ni videl, pozabil je, da ima tudi on očeta, nikdar ga ni pogrešal! Sedaj pa je treba nekaj ukreniti! Končno — če pa je njegov oče! Kaj pa, če bi on moral kdaj tak hoditi naokrog? Pri teh časih — ali ni od ugleda od sramote še manj kot en korak razdalje?

In ko so se njune oči spet srečale v skrivnem, vprašujočem pogledu, se druge drugim niso umaknile več. V obeh je zaigral rahel smehljaj.

Segla sta si v roke.

*

Hladen, a sončen dan je zajel Vilunjsko dolino. Z vseh strani so se zgrinjale množice proti Podgorici. Ponosne gospodinje, skromne kmečke mamice, možje z razrvanimi, bolnimi obrazi so se vozili v mesto na ta dan, ki ni bil niti cerkven praznik, niti farno žegnanje in niti dan kakšnega imenitnega pogreba. Vozili so se h krstu Novembra leta 1918.

Miha Logar je preklinjal, vozeč se z ženo in materjo proti Podgorici. Sicer mu je žena nekaj pisala o Jugoslaviji, a kaj bi moglo njega še zanimati, ko se ga je še opletal smrad po vojni, vojaških grobovih, plinu, dimu, smrdečih lazaretih in gnilem drobovju! Saj se mu ni niti ljubilo, da bi bil šel domov. Najraje bi bil vse, kar bi mu prišlo pod roke, pobil in uničil in potem samega sebe obesil. Saj je bilo preveč smrti in takih svinskih grozot, da bi mogla ob njej ostati njegova pamet še legensko in Logarsko zdrava. — Domov na Legen je bil prišel pijan kot čep.

Zena Tončka ga je gledala, ko mu je na koleslju sedela naproti. Ali bo šlo tako dalje? Saj se mu sploh nič neče. Ali bo kar naprej spal na svislih? In kako si ga je ona želela ves ta čas! Pa je prišel in se ni zmenil zanjo. Ali ne mara več biti njen mož?

Sinoči ji je bila dejala babica: «Tona, le glej, da boš ti prijela na pravem kraju, on se bo vrgel po naših dedcih. Njim pa je bilo najbolj po volji lenoba in gostilna!» Ali bo res tako? Miha!

Eh, babica so pa tudi čudni! Kregajo se, češ, kaj pa je treba ravnati z njim kot z bolnim dojenčkom! Dela naj, pa bo zdrav! Dela! Saj Miha ne zna več delati! Miha je bolan! In kaj bi zdaj na njivi delal, ko je pa štiri leta le ljudi ubijal! — Ozrla se je na svoje krepke roke, ki so ji ležale v krilu. To bo bridko življenje, če bodo morale te roke le delati in nič objemati in nič zibati!

Logarjev voziček je zavil na glavno cesto mimo bolnišnice in cerkve, na glavni trg in pred Bradačevo hišo, kjer je bilo že polno ljudi.

Ljudje so se prerivali, klicali in vpili, joj, koliko jih je bilo! Zdaj so pa zapeli! Kaj pojejo?

«Hej Slovenci, naša reč slovanska živo klije,
dokler naše verno srce za naš narod bije ...!»

*

Ob oknu svoje samske sobe je stal gospod Hugo Lournier in gledal na vrvenje, ki je izpolnilo že ves trg. Več je bilo videti, kot bi si bil človek kdaj mogel misliti.

Tam izpred Bradačevih duri se razvija sprevod. Bendetov doktorček jih vodi. Danes nosi na kapi trobojno rozeto in širok slovanski trak preko prsi. Danes jim poje on «Alelujo» — tu v svojem domačem kraju.

Kje se skrivajo danes oni drugi? Za okni in zavesami stoje in gledajo kakor on, Hugo Lournier, le najbrže ne tako mirno. Kaj bodo storili sedaj? Sedaj, ko jih bodo strmoglavili ti kmetje?

Večina ljudi tu doli sploh ne koraka v sprevodu. Od ene vrste hiš preko trga do druge se vali množica. Vika je toliko, da ne moreš razumeti, kaj pojo, pa pojo že vse jutro.

Tam za mladim Bendetom stopata zastavonoši z zastavama, za njimi pa možje, oblečeni v svečano črnino — predstavniki nove oblasti. Zdravnik doktor Sušec, stari Bradač sam in Franjo Bende, stari nadučitelj.

Saj res! Kaj bo pa zdaj z nemško šolo? In s Südmarko? In z vsemi temi mogočnimi gospodi? Tu doli stopa nova oblast!

Aha! Vedno več ljudi je navalilo tam doli pred velika hišna vrata c. kr. okrajnega glavarstva. Sprevod se je ustavil in Bendetov je svojim stražnikom nekaj zapovedal, ker so se strumno postavili v red s puškami ob stegnih. Sedaj je doktor Sušec, Bradačev zet, nekaj govoril. Ljudje so rinili bližje, vzklikali, se objemali in poljubovali. Kako so srečni! In v tem šundru dvigne prvi zastavonoša svoj drog z banderom — kako pisano je to bandero, belo-modro-rdeče, prava revolucionarna trikolora — in dregne z njim v lesenega avstro-ogrškega orla vladavine Habsburg-Lothringen. Lesena rezbarija se parkrat zamaje in končno pod ponovnim sunkom odleti raz stene na kameniti tlak, kjer se raztrešči na drobne kose. Ljudstvo, ki pritiska od zadaj in otroci tam gori kriče na moč — oni tam spredaj molče.

Hm! Seveda, to ni kar tako, to slovo od neljubega gospodarja, ki so mu služili v uporu in bridkosti vse življenje!

Kaj jim bo prinesla prihodnost?

Kaj bo prinesla bodočnost onim, ki so danes tako mladi in veseli? Saj je dobro odkupljena ta njihova bodočnost! Pognojena s krvjo svetovnega pokolja, plačana z nebroj dušami, ki so izdihinile za to bodočnost pod vislicami, v ječah in pod svinčeni sodbami! Že v naprej je plačana njih bodočnost z onimi, ki so odrajtali za izobrazbo svojega revnega ljudstva svoje zdravje in svoje življenje. Lepa dediščina! Ali bodo znali dediči gospodariti?

Aha — zadaj bodo obredli še vse dosedanje c. kr. urade! No, medtem lahko on popije svojo jutranjo kavo, če so mu jo še grelji dosedaj.

Stopil je v sosednjo sobo. Zajtrk je stal nedotaknjen na ovalni mizi, brat pri oknu, svakinja pa za mizo, kakor da sta se sprla do skrajnosti.

«Dobro jutro!» je zamrmral Hugo in hotel sestti. Pa je zagledal, da se je bila na starinski komodi ustavila stara ura. Stopil je tja in jo navijal.

«To ste možje!» je bevsnila svakinja Emma, zelo životna in jezava ženska.

Hugo se je naglo okrenil, brat Roman pa je prejkoslej strmel skozi okno.

«Eden zija skozi okno, drugi pa stare ure navija, medtem nam pa lahko ves ta pofel tu spodaj vdere v hišo in trgovino. Možje!»

«Čemu bi vdiral? Saj jim nič nečemo!»

«Saj jim nič noočemo!» ga je oponašala, «Da — saj to je! Taki možje ste! Ko bi jim kaj hoteli, bi se oni tudi ne upali danes tako, kot si drznejše delati sedaj! Le počakajte — še so možje na svetu! Inženir Erkman bo prišel in vse nagnal!»

«Phe — kdo mu bo pa pomagal!» Preneumno! Kaj bi neki Erkman!

«Cesarska vojska!»

«Ali ti nisem povedal, da cesarja ni več, vojske pa še manj!» je siknil Roman od okna sem.

«Tega ne verjamem!» je kričala ženska. «Ne verjamem in ne verjamem. To ni res, to ni mogoče, da cesarja ne bi bilo! To so vaše čenče, bojazljivci! K Erkmanu grem vprašat! In vem, da mi bo inženir vse drugače odgovoril. Potem pa — le čakajte — potem bomo pobesili tele veleizdajalce tu doli, vaju pa dam obadva zapreti!»

«Le pazi, da tebe ne zapro!»

«Grem!» Dvignila se je od mize in odkobacala v spalnico. Brata sta slišala, kako je odpuzala omare. Menda se res olalač!

Hugo Lournier je skomiznil z rameni. Moj Bog, še marsikdo ne bo hotel verjeti, da cesarja ni več in še marsikdo bo upal, da pride vojska in da bo vse spet tako, kot je bilo.

Pa ne bo nič. Kolob se je nagnilo predaleč na levo, stara Podgorica je zakolebala v silnem vzmetu in ko se umiri — bo vse popolnoma drugače, kot je bilo kdaj poprej.

*

Stari Našek je na vse načine poskušal, da bi zdrnil svojega sina iz myškega molka. Hodila sta po borjanskem polju.

Teodorjev podolgovati obraz je bil še ožji, podočne kosti so se še izraziteje napele v zagorelo, hrapavo kožo, iz katere so štrlele kocine poganjajoče, zanemarjene brade.

«Jej, jej, da je morala umreti Anica! je zdihoval stari. Ali pa ga jezi, da je Bendetov Ciril povsod prvi? Da jim morajo biti povsod ti Bendeti na poti. Moj Bog, Naškom je nesreča na pete privezana.

Teodor ni prosil očeta, naj ga pusti samega, čeprav mu je bilo nadležno, da mu oče išče po obrazu. Sinoči so se pri Erkmanovih sprli — seve — radi Jugoslavije! Vzel jim je otroka in se preselil k očetu. A preden je šel, je popravil poleg svojih tudi stvari svoje žene, stvari, ki jih je dnevno uporabljala. Brskaje po omari je zajokal. — Potem je brskal naprej. — Ko bi raje pustil, saj se je bil tako dobro izjokal!

V zgornjem predalu med perilom je našel šop pisem, ovitih z obledelim trakom. Prva misel, ki mu je žgoča zdrknila v živce, je bil sum — to so pisma Bendetovega Cirila. Frau Anny Naschek-Erkman, Untersberg. — Dva žiga — Zensur i. t. d. v pismu datum Leoben 1917, potem osem drobno v nekem redu popisanih strani — verzi — podpis «Egon der Träumer». Egon Vobach! Verzi! Lepi, lepi verzi! Kakšni so bili njeni odgovori? Spet znova se je bil zaril v vrste in iskal mest, kjer bi se oni zahvaljeval ali vsaj omenil njene odgovore. Ne, nič. A kaj je to? «Med razvalinami spomladi?»

«Med razvalinami spomladi...» Vraga! To vendar ni mogoče. Ne, ne, ne. Ali vseeno — čemu mu ni povedala? Kaj je bilo med njima? Kaj? Zdaj sta mrtva! Odgovori si sam! Odgovori!

Še vedno je šumelo doli v mestu. Teodor je nagnil glavo naprej, kot da je zastrmel tja doli in stari si je domišljeval, da je uganil.

«Vem, da te jezi, Tedi! Več, zaenkrat pač še ne bo tako, kot smo si mislili in sanjali. Zdaj silijo kričači v ospredje!»

Mladi je zamahnil z roko, kot da bi hotel odgnati te besede.

«Dragi Tedi, nikar tako! Vseeno moramo mirno opravljati naše dolžnosti naprej in čakati, da pride naš dan. Teh velikih besed bo kmalu kraj, tedaj bo na tebi in drugih takih, da pokažete kaj znate. Takrat bo tvoj čas!»

Teodor je odkimal. Nikdar več ne bo njegovega časa.

«Ah kaj! Kaj bo pa dejal Francek, naš fantek...»

«Francek, naš fantek...» je ponovil Teodor mrimraje. Ta se bo lovil z novimi problemi, Bog ve, kako bo tedaj, ko bo on spoznaval, da se vrti svet in to vedno le okrog svoje osi.

In to ni prav nič važno, če se enému ali drugemu zgodi, da stoji naenkrat pred razvalinami.

Tudi tu doli plešejo na razvalinah. Tudi radi teh se svet ne bo nehal vrteti.

*

19.

Potres!

Od novembra sem ni bilo miru in Podgorica je živel v maju 1919. Na Koroškem, nedaleč od meje so se bojevale čete, šlo je za mejo doma. Mnogo jih je bilo tam gori, tudi Šribarjev Ivo, Bendetov Ciril, Naškov Tedi, gospodar Legna Miha Logar — pa tudi nekaj takih, ki so pomagali na drugi, avstrijski strani.

Oni, ki so od prevratnih dni zakrknjeno tiščali vase in na skrivaj dvigali grozeče pesti, ti so hodili sedaj s skrivnostnim nasnehom okrog ust po trgu in ulici, se škodljivo nasmihali, važno zmigavali z rameni in se zamišljeno ozirali v koroški kot.

17. maja je bilo mestece polno vojakov. Tudi general je bil prišel pozno ponoči in je prespal v eni meščanskih hiš, že zgodaj zjutraj pa jo je odrinil proti Vilunji. Torej umik!

K Bradaču so prišli zgodaj zjutraj trije zbegani tuji. Eden je bil duhovnik. Bežali so s Koroškega. Opoldne jih je bila polna vsa čitalniška dvorana. Imeli so vsi cule, nahrbtnike, okorne; blatne čevlje in upale obraze. Bradač je dolgo gledal za njimi ko so odhajali, potem je šel pripravljat bisago še sebi. Ves solzan je odhajal.

Logarjevo pastirče je tresčilo pri Šribarjevih v rodbinski prepir. Plaho je obstal pri vratih. Gospod Šribar je ves zaripel stal ob mizi, gošpa pri vratih, otroci pa med njima. Gospodična Pepca je držala mater za roko, Greta in Renatka sta jokali, Pavel je bil s peto ob tla, gospodična Malika pa je sede na zofi krpala nogavico, kot da jo vse to nič ne briga. Robato je nahrulil gospod Šribar pastirčeta: «Kaj je?»

«Prosijo, če bi prišli kropit. Babica so ponoči umrli!»

Kaj? Babica? Logarjeva babica? Šribar se je okreuil in stopil k oknu. Babica so umrli! Pa mu nihče ni povedal, da so bili tako bolni!

«Le reci, da pridem še nočaj!» Fant je šel. Boso je bilo in revno to Logarjevo pastirče. Tak je bil nekdanj sam, ko je bila babica še močna in odločna ženska.

«Seveda! Gori k Logarjevim boš šel! Ti bi kar najraje gori ostal za vedno, kaj? Mene pa podiš od doma, kakor si zapodil otroka. Nič! Dovolj mi je! Vedno bi se jaz morala uklanjati tebi, tvojim kmetavzarskim Slovincem — jaz ne grem od doma, meni ni treba bežati, me ni Nemci ne bodo nič storili!» Uprta ob vrata je stala pred njim, hlipajoča od razburjenja.

«Ti boš šla, kamor te jaz pošljem! Kar bi Nemci tebi storili ali ne storili, me nič ne briga. Ti si moja žena in boš šla z otroki na varno! Če mi pa misliš Petra očitati, se le spomni, da me je imenoval izdajalca!»

«Ker si ga tepel!» To že ni bilo več tako odločno in ogorčeno.

«Oče! Ne!» je zavpil Pavel in se z vsem telesom vrgel proti njemu.

No, no, no. Saj vendar ni mislil mahnuti po ženi.

«Ali bo mir!» Malika je bila vrgla pletenje na mizo in vstala. Jezne oči so se uprle v očeta, potem v mater. Prijela je Pavla za grivo, Renatko za roko in — že so bili v drugi sobi. Potem je še potisnila petnajstletno Greti tja notri za onimi in preden je za njimi šla sama, je rekla še zelo zaničljivo: «Sram vaju bodi tega prerekanja!» Pepca je šla za njo.

Mati je omahnila na stól in zajokala.

«Kaj jočeš sedaj?» Šribarju so samemu bile solze blizu. Čemu je treba toliko gorjupih besed in takih prizorov. Zdaj na stara leta se mu bo upirala še žena? Ona, ki ga je zmerom spoštovala? Nenadoma je vsa strupena.

«Ali boš šla z otroki?» je vprašal po dolgem premolku.

Jokaje je pokimala.

«Moj Bog, saj te ne gonim od sebe. Saj moraš uvideti, da bo nevarno!»

Dvignila je osolzeno lice in zastrimela vanj. Rekla je tiho.

«Zastran otrok ti je, ne zame!»

«Malčka!» je zadrhtel.

Tako hudo mu je bilo, da bi se kar zrušil. Čemu pa to? Ali misli zares, da mu je tako malo zanjo? Ali ne čuti, kako mu je vso to leto, ko vidi, kako se je razcepil njegov dom!

Vzel je klobuk in odšel doli v Hranilnico. Sram ga je, da bi jokal z ženo. Dom? njegov dom se razkraja — o, otroci! Bolj jim je važno, da so Slovenci ali Nemci, nego kdo jim je oče in kdo jim je mati.

Doli na dvorišču je stal Hugo. Širokopleč, čeden in veder.

«No, ali ste se spet?» je vprašal reže se.

«Molči! Ali si že odpeljal blagajno? Glej, da boš pazil na otroke in na mamo! Pojdi z menoj, da ti odštejem denar. In če bi se z menoj kaj zgodilo, imaš v blagajni pismo in vse potrebno. Pa sam je ne smeš odpirati!»

Dušilo ga je še vedno. In ko je sin hotel stopiti za njim v pisarno, mu je pomignil naj počaka zunaj. Moral se je poprej pomiriti.

*

Popoldne je bil že sam. Napotil se je proti Logarjevini.

Mesto je bilo prazno, pisarna zaklenjena in pospravljena, stanovanje zaprto, družina na potu v varno zavetišče. Hugo je šel z njimi. On bo spravil tudi hranilnično blagajno na varno.

Sam pa bo bežal le v skrajni sili! Ne sme! Kaj bi rekli ljudje!

Če — da če, — bo to srečno končalo, potem se Hugo poroči. Fant je dobro zadel! Stari Rednak je bogat. Kupil bo lahko za hčer in zeta lekarno. —

Ob cesti je bila luknja. In to je izvrtala granata, ki je sinoči priletela preko Proglja.

Uf! Pa ne da bi se Nemci zares vrnili! To bi bil on kar na cesti! Le pregrdo so ga gledali zadnje čase. A moj Bog, on jim ni mogel pomagati! Seveda je hudo zanje, a na tem se ne da nič izpremeniti, prej je bilo hudo pa za druge in enkrat pač mora biti za vsakega hudo!

Obstal je in si otrl čelo, ki se mu je med hojo navzgor oznojilo. — Sonce je bilo že zašlo. Modrikast mrak je zajel Vilunjsko globel. Od sv. Filipa je zazvonilo «Ave Marijo».

Alia — to je bil ta zvon. Šribar se je nasmehnil. To je oni ukradeni zvon, za katerim so stikali leta 1916. vojaki in orožniki po vsej okolici. Mežnarja so zaprli in župnik je moral priseči, da ne ve, kje zvon. Saj res ni vedel! Decembra 1918 pa se je spet razmajal v zvoniku in pozdravil Ujedinjenje. Par streljavej od cerkve, v njivi, na kateri je zorelo žito, je bil pokopan zvon in oni, ki so ga tja pokopali, so delali vso noč, da so klasje z zemljo vréd spet usadili tako, kot je raslo poprej in da ni bilo niti najrahlejše sledi. Šest jih je bilo in celo ženska je bila med njimi, ki je vodila konja, vpreženega v s kamenjem obteženi voz k ribniku, kamor so vsuli kamenje. Sledeči tej napačni sledi so vojaki pretaknili ribnik, ga slednjič izsušili — v blatu so našli le kamenje, brstje, stare lonce in žabe. Tretjo jesen so zvon izgrebli. Ženska je znala molčati skoro tri leta. To bi znala le ena — njegova hčerka Malika!

Kó je stopil Šribar na Logarjevo dvorišče, mu je hitel odpirat vrata v hišo stari gostac Anza — njegov oče — in ga spoštljivo pozdravil. (Dalje prihodnjič.)

Mejniki

Ljuba Prenner

Drugo jutro je bilo hladno in čemerno. Šribar je stopal pazljivo, da si ne oblati vzorno osnaženih in svetlikajočih se čevljev.

Sinoči večer mu je bil naglo minil in ko je prišel domov, je bilo že blizu polnoči. Na Legnu so ga potrebovali. Mlada gospodinja, Mihova žena, je bila še vsa zbegana — gospodinja sama — Mihova mati — pa boleha na španski hripi, ki to leto že občutno mori po Vilunjski dolini.

Mihi so pisali na Koroško k vojakom in to že pred dobrim tednom, ker so ga babica še hoteli videti, preden umro — a od Mihe še dosedaj ni glasu. — Čudno! Šribar si je bil vedno domišljeval, da bodo babica dali tudi njega poklicati k smrtni postelji! Sedaj pa, kakor da so pozabili nanj, kakor da so mislili le na Miho! Seveda! Morda pa so upali, da bodo sami še Miho v svoji smrtni uri pripravili do tega, da bi pričel delati, kakor se spodobi!

Obljubil jim je bil sinoči, da bo to jutro sam šel k svetemu Lenartu in poskrbel vse potrebno za pogreb, ker ni bil stari Anza sinoči nič opravil v šentlenarškem farovžu. Dekana sploh ni doma, kaplanov pa tudi ni bilo blizu!

Šribar je hodil praznično oblečen po cesti proti sv. Lenartu.

Med potjo je pogledal uro. Sedem! In še vse tako tiho! V mestu so bile tudi vse duri zaprte, nobenega človeka na trgu in ob Niessovi hiši je še gorela električna svetilka. Čudno!

Ta mir je neprijeten. Mar so resnične te čenče, da so se naši že umaknili in da bo vojna baje tudi tod, v sami Podgorici?

Bližal se je Petričevi gostilni, ki je stala kot prva vaška hiša tik za ovinkom ceste. Že pred ovinkom je slišal človeške glasove in prhanje konj.

No — tu ni bilo tako mirno kot v Podgorici! Pred gostilno je stal vprežen voz s parom konj, še prazen. Moški v sivih vojaških suknjah, a brez čepic, so stali pred hišnimi vrati, pili iz šilc žganje in se pogovarjali z mladim gostilničarjem, ki jim je točil. Šribar je nekaj časa čakal, da li ga bo kdo pozdravil, a Petričev Tone ga je le prav debelo gledal, ostali pa, izmed katerih je spoznal mešetarja Naca in še enega potepuha, so se okrenili za njim in nehali govoriti, a pozdravil ga ni nobeden.

Tudi na prostoru pred nadarbinskim poslopjem in pod stopniščem, ki je vodilo do cerkve, je stalo nekaj moških in se v dveh gručah skoro kriče prerekalo med seboj. A teh gospod Šribar ni poznal. Bili so tujci. Eden je imel vojaško suknjo s korporalskimi zvezdami na ovratniku, na glavi pa siv lovski klobuk. Ta je bil videti vodja. Govorili so spačeno nemščino.

Gospoda Šribarja se je loteval nemir in akoravno je bil radoveden in bi si jih bil rad nekoliko bližje ogledal, je šel brez besede mimo njih v župnišče.

Na temnem, kamenitem dvorišču, kamor je bil stopil skozi težke duri, ni bilo nikogar. Šel je torej kar naprej v vežo in po stopnicah navzgor do vrat v prvem nadstropju, ob katerih je pozvonil. Počakal je nekaj časa, a ker ni bilo nikogar, je še enkrat pozvonil, to pot močneje in dvakrat zaporedoma.

«Kdo je?» se je oglasil za njegovim hrptom dozdevno korajžen ženski glas, kateremu se je strah takoj poznal. Šribar se je naglo okrenil. Pod stopnicami je stala farovška kuharica, že starejša, dobrodušna ženska, ki je sedaj tudi spoznala Šribarja in ga pozdravila kot svojega odrešenika.

«O gospod Šribar — hvala Bogu, da ste vi! Vsaj enega poštenega človeka je Bog poslal v hišo. Oh, ne hodite stran — gospod upravitelj, dobri gospod Šribar — prosim jih lepo — pojdite nu doli — saj ni nikogar doma tam gori! Vsi so šli — prav vsi!»

Nekoliko zbeگان je hitel Šribar po stopnicah navzdol in še preden je stopil na ravna tla skoro obupan zaklical: «Kaj — nikogar ni! Tudi kaplanov ne? Kdo za Božjo voljo bo neki črno mašo bral za rajno Logarico, kdo šel s pogrebom in blagoslovil grob? Kaj res ni nikogar — nobenega duhovnika več na devet far naokrog?»

Kuharica mu je šepetaje pripovedovala: «Eden naših kaplanov je odšel z gospodom župnikom vred. Drugi kaplan, gospod Zemljič, pa se skrivajo nekje. O — to so korajžen gospod; a Bog ne daj, da bi jih oni —» pokazala je s prstom za vrata — «ujeli.»

Šribar zaenkrat ni razumel ničesar. Vprašanja so se mu križala v možganih. Čemu se kaplan skriva? Kdo ga hoče ujeti in čemu? Kaj pomeni vse skupaj? Kakšni ljudje so to, ki čakajo zunaj? Videti je, da so vojaki, a čemu nosijo mesto vojaških šajkač navadne klobuke in kape? Gospod Šribar je to leto mnogo bil slišal o neki rdeči gardi, zeleni gardi — o boljševikih in sličnih imenih, za katerimi so stali ljudje, ki — milo rečeno — niso priznavali osebne lastnine. Jej, jej — ali smo že tako daleč! To je dobro, da je bil poslal sina s hranilnično blagajno vred na varno!

Hm — da! Pogreb bo treba oskrbeti! Vprašal je torej tudi on šepetaje:

«Kaplana torej ne bom dobil, da bi pokopal staro Logarico!»

Kuharica ga je še vedno gledala, kot bi ga hotela vsega pogruntati, ni rekla «ne» — «da» pa tudi ne in Šribar je lahko spoznal, da žensče okleva, da li bi mu zaupala ali ne.

«Kako pa naj pokopljemo Logarico? Brez duhovnika kakor obešenca? Kali? To je že od vraga — še na fronti imajo duhovnika, v tej Vilunjski luknji pa niti enega! Sacrament!»

Pri vratih je nekaj zašumelo. Kuharica je v strahu sklenila roke, zašepetala Šribarju: «Pojdite v cerkev. Tam . . .» in že je ni bilo več. Sicer pa se je bil tudi Šribar ustrašil. Prav počasi se je sklonil izza vogala in pogledal po dvorišču. Vse tiho, nikogar nikjer.

«V cerkev» je bila dejala kuharica — nu dobro — a le previdno!

Šlo je. Nikdo ga ni srečal, ko je zlezal v cerkev.

V cerkvi je bilo nekaj starih žensk, ki so čepele v klopeh in šepetaje molile. Tudi sveče na oltarju so bile prižgane. Ali je maša že minula — ali pa se sploh še ni začela? se je vprašal gospod Šribar, v tem pa je že zazvonilo ob žagradu in kaplan je stopil z mežnarjem pred oltar. Potrpežljivo je sledil gospod Šribar vsej maši in proti koncu tudi nekaj molil, da bi se vse srečno izteklo.

Maša je bila pri kraju, kaplan in mežnar sta odšla v žagrad in gospod Šribar je sklenil, da pojde za njima — samo toliko še počaka, da se kaplan preobleče. Tako — sedaj lahko pojde! Šel je torej proti glavnemu oltarju in od tam v žagrad.

Mežnar je pospravljaj mašne obleke v odprto omaro — kaplana ni bilo videti nikjer v malem, četverkotnem prostoru, kjer se še majhen otrok ne bi imel kam skriti. Gospod Šribar je ostrmel.

«Kje je gospod kaplan?» je vprašal glasno in razburjeno.

«Ni ga več!» je zašepetal mežnar in ga še karajoče pogledal, češ, ali ne več, da si v cerkvi.

«Ni ga! Kaj se to pravi? Nekje mora biti. Ali je šel domov? Ali morda v župnišče? Moram takoj govoriti z njim. Kdo bo pa pokopaval Logarico, če ne on?»

Mežnar je skomiznil z rameni, češ, kaj jaz vem. Šribar bi ga bil najraje vsekaj po suhem, klinastem nosu, tako je bil jezen.

Pognal se je k vratom in planil iz žagrada — bil je res zelo jezen. Tekel je po stopnišču navzdol in mislil, da bo ujel kaplana v kaplaniji. Pred stopniščem je stala sedaj še večja gruča moških, skozi na široko odprta vrata župnišča pa je drdral oni voz, ki ga je bil videl Šribar poprej pred Petričevo gostilno. Ne meneč se za ljudi je hitel mimo njih v kaplanijo. Vežna vrata so bila zaklenjena in na njegovo trkanje se ni nihče oglašil. Klical je, bunkal po raznih vratih — nič. Kaj sedaj? — V župnišče!

Krščanskega človeka, Logarjevo babico, ki ga je zredila kakor da bi bil njen lastni otrok, ki ga je spravila do kruha in mu bila vedno najboljša mati, bo vendar vsaj pokopal duhovnik, če že ne bo črne maše za njo, ki jo je dosedaj še vsak bajtar imel!

Ko je pogledal proti župnišču, je hotel v prvem trenutku kar pobegniti proti Petričevi gostilni; kajti tam pred župniščem je bila rabuka in vojna, križanje, panika, tepež in punt. V tem kratkem času, medtem ko je bil robantil Šribar po zaklenjenih vratih zapuščene kaplanije, se je bilo nabralo pred župniščem cela vas ljudi in vsi so kričali vsevprek, hiteli in silili — eni proti vratom, drugi na cesto. Tudi ženske so bile poleg in ko se je gospod Šribar zavedel in natančneje pogledal, je videl, da so vmes tudi Šentlenarčani sami in vsak je imel pri sebi vrč, škač ali kako drugo posodo — kaj pa spet to pomeni? Prvi strah ga je minil, ko je videl domačine — in sedaj si tudi ni mogel več kaj, da ne bi stopil bliže. Morda je med njimi tudi kaplan!

Kaplana ni bilo videti nikjer, a videl je mnogo znanih mu Šentlenarčanov, ki so hiteli s praznimi vrči v župnišče in prihiteli s polnimi spet skozi vrata in tekli s svojim plenom proti domu. Da — ti ljudje so plenili župnišče in kar so odnašali v piskrih, vrčih in škačih, je bilo vince iz farovške kleti! Glej, glej!

Šribar se je naglo obrnil in odšel po cesti proti Petriču. Med potoma v mesto so ga srečavali ljudje, splašeni in radovedni. Hitel je skozi mesto, kjer je bilo tudi vse križem. Pri borjanskem križu ga je čakal pogreb in ljudje so že od daleč začudeno gledali in gruntali, kaj je z duhovnikom, s katerim bi se moral gospod Šribar vrniti od svetega Lenarta.

Domači pastirček je nosil lučko v mrtvaški svetilnici, za njim je stari Anza na lojternici vozil črno krsto z Logarjevo babico. Le malo ljudi jo je spremljalo. Sorodniki, nekaj sosed, z Šribarjem vred komaj trije moški. Ženske so molile.

Za hip so utihnili ljudje na mestnem trgu, po katerem se je pomikal mali sprevod naprej proti svetemu Lenartu.

Noben zvon se ni oglasil, da bi pozdravil mrtvo kmetico, ki se je vračala v zemljo svoje fare.

Mesto duhovnika je molil ob grobu stari Anza.

Nebo je viselo polno mračnih, deževnih oblakov in ljudje so se vračali domov nevoljni in potrti.

Gospod Šribar je šel v svojo pisarno. Vsi so odšli — še sluge Čerina ni mogel doklicati. Pripravil si je delo, a ni strpel pred velikimi vložnimi knjigami. Stopil je k oknu in gledal, kako so ljudje hiteli po trgu. Kakor brez glave so bili. Eni so vlačili kovčega, košare in cule, drugi spet tekli v hiše, se vračali in tekli k sosedu.

Opoldne je šel k Vobachu, da bi jedel; kajti sam si ni hotel kuhati v svojem pustem stanovanju. Pojedel je kosilo sam pri dolgi mizi v posebni sobi. Zunaj v «švemu» je slišal znane ljudi govoriti, prihajati in odhajati. Sklenil je, da pojde domov in se preobleče. Popoldne pa bo delal v pisarni, pa če se ves svet okrog njega na glavo postavlja! Dovolj je teh neumnosti! Jutri pride žena z otroci domov! Telegrafiral bo ponje. Plača in pojde.

A popoldne ne bi mogel več telegrafirati, akoravno bi hotel in ako bi mogel, bi brzojavil, «Ostanite tam, kjer ste — in molite zame!»

Ob pol štirih popoldne je odšel zadnji vlak iz Podgorice proti rešilnemu jugovzhodu. Stari Našek je prišel k njemu v pisarno tožit, svarit in pripovedovat, kaj se godi okrog Podgorice. Strojne puške spet ropotajo s Proglja, to pot že skoro tik nad mestom in s popoldanskim vlakom so se odpeljali vsi uradniki, učitelji in drugi slovenski ljudje. Na kolodvoru je bil drendaj kot še nikoli.

Tudi Našek je bil sam doma. Ženo je bil poslal z vnukom daleč doli v Prlekijo, kjer je imel sorodnike. Dal ji je tudi denarja, dovolj denarja, da bi lahko leto dni brezskrbno živela. Vse je storil za svojega Franceka, ljubega vnučka, in radi njega je odpuščal ženi vse stare zamere, ker je videl, da ima tudi ona otroka zares rada — o, saj bi mu ga bili Erkmanovi že davno vzeli, ako bi mogli. Njegov lastni sin pa se je po njegovem mnenju mnogo premalo brigal za svojega otroka. Končno bi ga morda celo pre-

pustil Erkmantovim, ako se on — ded — ne bi bil toliko boril zanj. Sam pa ni šel iz Podgorice. Čemu neki? Kaj morejo njemu, staremu možu?

Pogovarjala sta se pri mizi o bodoči usodi Podgorice in nove države in ugibala, da li bodo Podgorico v resnici zasedli avstrijski Nemci, kakor pričakujejo nekateri Podgoričani, ali pa je vse skupaj le komedija. Nikakor nista mogla verjeti, da bi doživela še enkrat nov prevrat. Sedaj imamo svojo državo, ki smo jo hoteli imeti, za katero so mnogi žrtvovali vse, kar so imeli — treba je le, da znamo držati, kar smo si priborili!

Tako sta se pogovarjala najbolj miroljubna moža — Podgoričana, ki sta vse svoje življenje skušala živeti tako, da se nikomur ne bi zamerila.

Nehalo je deževati in kishi popoldan se je proti večeru nekoliko zjasnil. Stari Našek je stopil k oknu in mislil predlagati Šribarju, da bi šla malo pogledat po mestu, ko je švignil mimo okna človek in priropotal v naslednjem trenutku v pisarno. Bil je stari Tončkov Francelj.

«Anza — za božjo voljo — skrij se — beži!» je kričal in se zaletel v Šribarja, ki je pobledel slonel ob pisalnem pultu.

«Kaj?» tudi staremu Našku je zledenel smehljaj na ustnih v strah.

«Nemci pridejo — že prihajajo — beživa, Anza — če naju dobijo, bo po nama. Ubijete naju — prav gotovo in vi, gospod Našek, se le oglejte za kot, v katerega se lahko skrijete — Bende tudi — ubijete nas vse skupaj, če nas dobe žive. Beživa, Anza, beživa — klobuk — pelerino — le pojdi, le pojdi.»

Ves zasopel je obstal Šribar šele na borjanskem polju. Francelja je lomil kašelj. «Le beživa — le beživa» je hlupal, boreč se za sapo, ki jo je zadrljeval dolg, dušič kašelj.

V bruhajočih sunkih se je trgala iz njegovih prsi bolečina, ki mu jo je bila prinesla in skušala letošnja pomlad.

V tem je nekaj zafulilo po zraku, kot da bi se pripodil najhujši sever okrog nevidnega vogala in Šribar je začel teči kar preko njive, kjer je stal ob zari velik kup gnoj. «Deckung — Deckung» mu je šumelo po glavi, Hugo je pravil doma, kakó so bežali vojaki pred granatami in to je bila granata, prav gotovo, da je bila. Šribar je pozabil tudi na Francelja, ko bi se ozrl, bi videl, da se je vlegel na cesto po dolgem v brazdo, ki so jo izdolbla kolesa težkih vozov.

Šribar še ni pribežal do gnojja, ko je doli v kotlini počilo, kakor da se je zemlja razklala na dvoje. Od strahu ga je vrglo po tleh in z vsem obrazom se je zaril v svežo, lepljivo zemljo, iz katere je še le brstelo jaro žito. Rrrss — primođuš — to je bilo nekaj!

Pri Logarju v mali kamri, v kateri je živeła in umrla babica, so čepeli vsi skupaj. Medlo je svetila sveča v laterni, ki so jo imeli po Šribarjevem nasvetu na tleh.

Kamrica je bila majhna, tako da so skoraj vsi skupaj čepeli na kupu; kajti najbolj varno je bilo po njihovem le na tleh. To je bilo dobro, da je pokojna babica še pred vojno zahtevala, da so ji mesto prejšnjih ilovnatih tal napravili takšne iz močnih mecesnovih deska, na katerih se je dalo prav gorko sedeti ali čepeti — kaj za to, da je bilo trdo. A precej jih je bilo danes skupaj. Razven domačih dveh žen in starega Anze še dekla, pastirče, gospod Šribar, ves onemogel Tončkov Francelj in fant, ki je bil že popoldne prišel k Logarjevim in prosil prenočišča. Gospod Šribar ga je takoj spoznal. Bil je Friči, fant, ki ga je imel komedijantar Karl Josef Müller pri svojem teatru. Fant je jokal in pravil, da že več dni ni jedel in Logarjevim se je smilil. Gospodu Šribarju, ki ga je pozneje natančno zaslišal, se ni toliko smilil, ker je slutil v njem pretkanega sleparčka — a za danes naj le ostane pod streho, jutri se bo itak razčistilo marsikaj in bog ve, kaj se preko noči še lahko vse pripeti. Tončkov Francelj je bil zaspal na tleh in gospodinja ga je pokrila s konjskim kocom, tudi stari Anza je že sumljivo kinkal, naslanjajoč svojo glavo ob podboje izbinih vrat. Ženske so molčale in Šribar je prav uganil. Mōlile so na tihem. Gospod Šribar se je izmučen in počitka potreben zleknil po dolgem ob steni in zaspal. Ponoči se je prebudil. Minila ga je vsa zaspanost. Mōral je premišlevati.

Kdo bi si mislil! Kako pride on; ravnatelj Ivan Šribar, oče in glavar številne, nepoprečne — da, ugledne rodbine iz svojega čednega, prostornega stanovanja na sredi podgorijskega trga, kjer stoji več udobnih postelj praznih, na ta tla? Ali je begunec? Begunec? Kako je svojčas gledal one begunce, ki so prihajali iz Istre. Videlo se jim je, da so gosposki ljudje, vajeni udobnih sob in urejenih razmer. Naenkrat, čez noč so bili pocestni brezdomci! V Šribarju se je zganilo nekaj, na kar še dosedaj ni bil nikoli mislil. Videl se je hoditi od hiše do hiše z ženo in najmlajšima otrokoma in prositi: «Lepo prosim — za mal dar. Begunci smo! Lačni, brez ficka, brez strehe!» — Šribarja je streslo. Da bi se otresel teh misli, se je nekoliko vzravnaval in se ozrl po sobici. Tam v kotu je hučal Tončkov Francelj — narodni mučenik. Skoro tik poleg njega je spal stari A-iza, njegov oče. — in v tej sobi je umrla in ležala na mrtvaškem odru Logarjeva babica.

«Mati» je zastokal hripavo, se zleknil na tla in jokal v razprte dlani kot otrok, ki se je v mraku izgubil v gozdu.

Na trato je legla rosa in izza svete Helene je prilezel dan.

*

Predpoldne, okrog desete ure se je gospod Šribar odločil, da pojde v Podgorico. Naj bo, kakor hoče — on pojde. Tončkov Francelj se je bil že zgodaj zjutraj odpravil višje v hrib k znanemu kmetu. Frici se je bil pred kratkim vrnil iz mesta, kamor je odšel na vse zgodaj in pripovedoval, kar je videl doli v mestu.

Skoro vse hiše v zastavah, v starih črno - žoltilih in v frankfurterskih, ena celo v rdeče - belo - črni trobojnici nemške države. Z veliko vnebo je pripovedoval Frici dalje, da je ves trg poln ljudi, ki nosijo vsi trakove in kokarde v starih avstrijskih in nemških barvah in da je gospod inženir Erkman oklican za novega župana. Sploh pa, da je taka zmešnjava, tak sunder in kraval, da ne more niti vsega pripovedovati, kar je videl in slišal. Ko ga je Šribar vprašal, da li je videl mnogo vojakov, je fant zazijal, najprej umolknil — potem pa prav proti svoji navadi počasi in osuplo izjavil, da ni videl skoro nobenega.

«Skoro nobenega» je povzel Šribar nevoljno. «Kaj pomeni to? Ali si sploh videl vojaka, ali nobenega?»

Izkazalo se je, da ni najbrže nobenega niti z daleka videl.

«Torej pojdimo!» se je odločil gospod Šribar «kajti, ako ni ta smrkovec videl nobenega, potem sta kvečjemu dva v vsem mestu. Potem tudi ni nobene nevarnosti in s Podgoričani opravim sam...» Sel je v rešnici in ko je zavil mimo Rednjakove usnarjne, si je zdel samemu sebi zelo podjeten in korajžen.

Fant je govoril resnico. Večina hiš je bila v zastavah. Mestna hranilnica seveda ne — odkod tudi?! Čerin je kmalu po prevratu odstranil obe črno - žoltili zastavi in njegova žena je menda iz njih sešila otrokom nekaj obleke.

Šribar je šel preko trga. Pred vratmi je stal apotekar. Šribar je pozdravil, oni je odkimal — jezavo ali zaničljivo? Po tlaku sta mu prišla nasprotni znan obrtnik in njegov svak Merk, Franci Merk, njegov nekdanji sošolec in tovariš fantovskih let. Šribar je obstal in pozdravil. Ona dva nista obstala. Merk je odzdravil, njegov spremljevalec ne. Hudiča! Kaj pa to spet pomeni? Šribar je hotel Francija ogovoriti, a oni je zamahnil z roko, kakor da bi hotel odgnati muho — strela jasna! Gospod Šribar je stal na mestu in gledal za onima. Zdelo se mu je, kot da bi bil prejel klofuto. Potem je naglo odšel v Mestno hranilnico.

Stopil je k pisalni mizi, kjer je ležalo še vse tako, kot je bil včeraj zapustil. Vse je bilo v redu.

V tem so, ne da bi poprej potrkali, vstopili trije gospodje. Inženir Erkman, njegov svak Merk in gospod Niess.

Šribar se je molče priklonil in Niess je glasno odzdravil. Ona dva nič. Šribarju so se tresle roke — nihče mu ni bil ponudil desnice. Jecljaje se je davil z mučnim vprašanjem, kaj da želijo gospodje.

«Gospodje želijo vas, cenjeni gospod Šribar» je spregovoril inženir z jeklenim glasom, ob katerem je čutil Šribar takoj pekočo jezo v goltancu in v sencih.

«Prosim!» je zahreščal odločno.

Gospod Niess je hotel nekaj reči, a Erkman je odločno odklonil z roko in naglo nametal Šribarju sledeče besede v lice:

«V imenu podgoriškega naroda, ki me je izvolil za svojega župana in v imenu avstrijske države vam nalagam rok 24 ur, tekom katerih mi morate predložiti od teh dveh gospodov potrjeno blagajniško bilanco Mestne hranilnice, vse urejene knjige in blagajno, kakor tudi vse drugo imetje v stanju po knjigah. Vaše dosedanje službe ste od jutri naprej razrešeni. Razumeli? Ako bi hoteli ravnati drugače, boste nosili posledice in opozarjam vas, da se nahaja Podgorica v vojnem stanju.»

Šribar je zamežiknil. Krvavordeče cunje so mu plahutale pred očmi. Roka, ki se je bila poprej tresoča naslanjala na mizo, se je skrčila v pest in čutil je, kako mu vre beložareča jeza proti srcu. Mislil je, da bo v naslednjem trenutku udaril inženirja s pestjo v obraz, kamor bi padlo. Ni vedel ničesar drugega, kot da se mu je pripetila največja žalitev, ki ga je mogla zadeti. Ko pa je razklenil svoje zasolzele veke, je zadel prvi pogled v oči Rudolfa Niessa in ne v inženirjeve. Zato se je v prvem trenutku zdrznil, potem razumel in se uklonil; kajti to, kar je govorilo iz osivelega Rudolfa Niessa, je bilo staro prijateljstvo, ki so ga utrdila leta skupnega dela v hranilnici.

«Ali ste voljni oddati ključe?» je rezko prekinil inženir, ki je hotel dražiti.

«Ne!»

«Ali jih boste oddali v štiriindvajsetih urah?»

Sedaj se je Šribarju posvetilo. Za hip je jasno pomislil. Kaj se še lahko zgodi v tem dnevu in preko noči?

Vljudno se je priklonil in rekel, kolikor je mogel prijazno in posmehljivo: «Mogoče.»

«Kaj to pomeni! Ključe boste oddali takoj!» je vsekal inženir.

«Obžalujem!» je dodal Šribar hripavo, a trdno. Spet ga je ščegetala jeza. Dobro, da je pristopil Niess.

«To bomo vse uredili. Ti — gospod Šribar — le napravi svojo bilanco, proti večeru pridem še sam enkrat pogledat in jutri bomo videli, kaj nam bo ukreniti v nadalje. Za sedaj smo opravili.»

Šribar je sedel k mizi. Sedaj še le ga je prevzelo. Bolelo je preveč, da se ne bi uprl. Uprl tako, kot še nikdar. Zaklenil in spravil je vse knjige in spise, pobral ves denar iz blagajnice, skrbno zaklenil pisarno in odšel skozi dvorišče pri zadnjih vratih iz hiše in tiho, neopazeno po «ravberski» ulici, zavil na občinsko gmajno in odtoč v širokem, skritem loku okrog, tako da je bil, ko je zvonilo v Podgorici poldne, že skrit za prvimi smrekami borjanskega gozdu, tik pod legenskim klancem.

Kosil je že pri Logarjevih in izbornu mu je teknilo. Zadovoljen je odložil žlico in si prižgal cigaro. Z užitek je pihal dim pred se in utrnila se mu je srečna misel: «Piši me v uho vse skupaj!»

Popoldne ga je spet lomila radovednost. Ves čas je stal na parobku nad cesto in gledal doli v Podgorico.

Videti je bilo, da je v mestu spet nekaj narobe. Zastavo, ki jo je lahko z griča opazoval vihirati na Niessovi hiši, ni bilo mogoče več zagledati. Ali so jo odstranili? Okrog četrte ure so začeli doli v kotlini pokati kratki, odsekani strelji. — Saprament — kaj pa je to? Pa menda ne? Kakor razposajen mladenič je vrgel klobuk v zrak in hripavo, nerodno zavriskal.

Tam od Šmohornice preko travnikov za Erkmanovim gospodarskim poslopjem, gori od žančanskih kmetij, ob vodi od svetega Lenarta in doli po državni cesti že blizu kolodvora in mestnega pokopališča, dalje gori od svetega Roka in iz vasi ob cesti pod svetim Filipom in — glej zadaj iz Zaplan skozi ozek pas Šmohornice — ljudstva, mož — cele frume mož, med katerimi je videti sive postave — to so domači vojaki!

«Živio! Le naprej!»

Doli na progi je zapiskal vlak. Glej, glej — oklopni vlak —, avstrijski! Sedaj bo bitka!

Strojnice so peketale — ena ob kolodvoru —, druga gori na gradu nad svetim Lenartom — to so avstrijske.

«F u u j c . . . bum!»

V kotlini se je zasvetilo in na vse strani se je razkropila zemlja Lournierjeve njive in spet so se zatekli Logarjevi v kamro, kjer se je starejša gospodinja odločno oprijela rožnega venca in začela glasno moliti. Vsi so odgovarjali, tudi Šribar je mrmral z njimi. Še enkrat je počilo in sicer tako močno, da se je slišalo tudi v kamro, kakor da bi se breg podiral — potem nič več. A pred večerom se ni upal nihče iz hiše.

Večerjali so, potem se je starejši Anza odpravil iz hiše, da bi položil živini krmo in nekaj stelje. Dekla se ni prav upala do svinjakov in tudi Šribar je le prav previdno poškilil skozi vežna vrata proti cesti. Daleč nekje je še ropotala strojnica. Sicer je bil mir in trda tema. «Za dobri dve uri pride mesec in potem bi morda vendarle lahko odšel malo pogledat . . .» je premišljeval Šribar, ko je potrkal na kuhinjska vrata.

Bil je komedijantarjev Frici.

«V Podgorici ropajo! Vsi Nemci so ušli! Slovenci so prišli! Polno ljudi! Tudi vojakov! V Wommerjevo trgovino so vdrli. Vojaki niso nič hudi, plenijo sami in dajejo ljudem, pa smejiijo se in šale zbijajo — nič ne streljajo več, le rabuka je in vsi kričijo «živio!»

Tako nekako je pripovedoval komedijantarjev Frici in nobena stvar na svetu ne bi mogla gospoda Šribarja dalje zadržati na Legnu. Vzel je klobuk in hitel proti Podgorici. Že pri kapelici na razpotju je bilo slišati šunder iz mesta. Šribar je pospešil korake.

V Podgorici je našel res, kakor mu je bil pripovedoval Frici in na Lournierjevem oglu se je skoro zaletel v dva moža, ki sta tam stala in se pogovarjala. Bila sta stari Bende in njegov tovariš Našek.

«Ho — Šribar — ali si tudi ti že zlezal iz svojega brloga. Danes si bil odpuščen — ha ha — se je krohotal Bende in rokovanja in smeha, pripovedovanja in zmajevanja z glavami ni hotelo biti kraja.

«Veš — prav v redu to že ni, kar danes uganjajo naši ljubi rojaki . . .» je smeje povzel Našek.

«Vojna je!» S tem mu je odrezal Bende nadaljne besede in sam nadaljeval. «Nikoli nisem bil vojak in vsaka vojna se mi malo upira in ako je tudi za dom in rod. Ker končno je le navadno, oblastno dovoljeno ubijanje. Ampak, ker velja v današnjem svetu geslo: Če ne požreš ti mene, bom pa jaz tebe, ni drugega, pametnega izhoda. Zato pa pravim: Naj le plenijo, — vojna je! Sicer pa — ako so morali naši ljudje že prestati strah — kaj misliš, da je to malenkost, če ti poka strojnica tik nad bajto, jaz pravim, ako so morali prestati te strah, ki jih je prinesla vojna, naj imajo teh par papirnatih cunj in betve sladkorja ali moke, ki jih nosijo iz Wommerjeve štacune . . .»

Šribar se je poslovil, moral je domov in predvsem v svojo ljubo pisarno pogledat, če se ni kdo predrznil vdirati vanjo.

V pisarni je bilo vse v redu in Šribar je šel, dobre volje in spravljen z vsem v svoje stanovanje. Kaj pa je to? Vrata odklenjena, luč na hodniku. Pa ne da bi . . . Šribar je oprezno pritisnil na kljuko vrat, ki so vodile v jedilnico in s prisiljenim mirom pogledal skozi špranjo v razsvetljeno sobo. Pri mizi je z glavo v dlaneh sedel vojak. Bil je njegov sin Ivo.

«Ho!» je vzkliknil veselo presenečen in oni je skočil kvišku. Menda je bil zaspal pri mizi. Poljubila sta se na obe lici, kakor je bilo v rodbini običajno. Potem je sin pripovedoval, kako je s četo lezel preko Pohorja in prišel v Podgorico ravno o pravem času, ko so okoliški prebivalci pod vodstvom šentlenarskega kaplana in nekaterih bivših

vojakov že pridrli pred mesto. Nekaj časa je še pokala strojnica nasprotnikov; a niti pol ure — pa je bilo vse tihó. Ob železniški progi je ležal mrtev eden Wommerjevih pomočnikov, pred mestom pa vojaški konj. To je bilo vse. O nasprotniku pa nobenega sledu. Vojastvo in ljudje za njimi so vdrlí v mesto — no in sedaj bo kmalu spet mir in red; kajti jugoslovanski úmik do Vilunja je bila le strategična past. Šribar je bil vesel. Mel si je roke, gledal sina, pripovedoval in se smejal. Potem sta poiskala nekaj za pod zob in v spalnici za omaro je bila še steklenica slivovke.

Postlala sta si in legla v spalnici v zakonske postelje, kjer sta še vedno govorila.

Šribar je utrnil električno luč in želel sinu «Lahko noč!». Zaprl je oči in skušal zaspati — jej, koliko ropota je še na cesti! Nenadoma pa se spomni, kaj in kako je govoril poprej štari Bende. Čudno — ali ni dejal, da naj ljudje le nosijo iz Wommerjeve trgovine? Wommer je vendar njegov zet? — —?

«Ti, ali že spiš?» je poklical sina,

«Ne, oče!»

«Ti — kaj misliš, kaj se bo zgodilo tem našim Nemcem?»

«Erkman bo gotovo zaprt; če že ni ušel. Ali pa — če ga nocoj dobé, ga morda ustrelé?»

«Ustrelé? Moj Bog, ali je to dovoljeno?»

«Dovoljeno? Ali je krasti dovoljeno? V farovžu?»

«Pa ne more nihče zabraniti?»

Sin je umolknil. Šribar se je vsedel.

«Ti — saj to je pa potem že — revolucija?»

«Morda, oče!»

«Pa, ti, ne bodi no, tak! To vendar ni vseeno! Revolucija! Moj Bog, kam smo prišli! In mama in otroci? Ali bodo na varnem? Moj Bog, če zyejo, da je mama Nemka? Ali bodo povsod kar tako streljali ljudi? In kradli? Moj Bog, kam je prišel svet? Revolucija — punt! Kradejo — ropajo — streljajo ljudi! Ivo, ali si jih ti tudi streljal? Revolucija? To je konec sveta!» Hlipajé se je zgrudil v blazine nazaj.

«Oče, oče — saj ne bo tako hudo! Manj ne bo nihče nič storil!»

Moj Bog, kako se le more tako razburjati! Saj to ni nič nemavadnega.

«Ivo! Veš» — spet se je dvignil — «Ivo, vsega tega so krivi ljudje, ki pozabijo, da imajo le eno mater in le en dom!»

Kaj bi mu dejal na to? Obrnil se je na drugo stran in čakal, kdaj bo oče legel. Govorila pa nista to noč nič več.

Kó je Šribar drugo jutro pogledal skozi okno na trg, so sedeli na tlaku ob hišah jugoslovanski vojaki in se smeje grelí v soncu.

Konec je revolucije!

Konec drugega dela.

Konec besedi: Kje so naše meje?

Na Velikonočno soboto leta 1953. je bila pri Šribarjevih vsa hiša polna. Ivo, ki je bil prišel s popoldanskim vlakom, ni mogel najti v jedilnici prostora, kjer bi mirno lahko popil svojo kavo.

Hellmuth in Ilse, Petrova dva, Marko in Ivan, Malikina dva, Borut, Smiljan in Milena, Gretkini trije, še Hugonova Renatka in Uršika — vse se je gnetlo okrog mize, na tleh, na stolih, ob steni, pod mizo, na zofi.

Toliko dece, toliko dece! Slovensko in nemško, vse vprek so čebljali, se ravšali, si kazali svoje avtomobile, matadorje in punčke, eden se je emeril, drugi je hotel ineti, teta Pepco, tretji, Gretkin Borut, je hotel njemu deklamirati o mladem Jugoslovanu, le Hugonova Renatka jih je gledala vse po vrsti, nemo in vprašujoče, češ, ali je kaj takega sploh mogoče?

K sreči je prišel svak Ogorevc, ravnatelj meščanske šole in strog mož. Njega so se vsi bali, le njegova žena Greti ne, ki je bila skoraj dvajset let mlajša od svojega moža.

«Mir!» je velel in celo mali Hellmuth je kaj naglo zlezal raz komode. «Kje je Greti? Kje so sploh ženiške?» je vprašal. Tedaj šele je zagledal svojega svaka. «Oho — Ivo, ti tu? Kdaj si prišel?»

«Popoldne! Kje pa je oče?»

«V pisarni! Saj veš, da bo delal do zadnje minute! Kje so žene in Benčan, Peter in Hugo?»

«Na pokopališče so šli k Renati! Te so meni pustili!»

«Lepa zabava! No — zakaj pa niste šli z mamó in z onimi na pokopališče k tetki Renati? A?» je vprašal Ogorevc. «No, Milencica, mala moja lučica, ne greš k meni?» je vprašal svojo triletno hčerko in jo vzel v naročje. «Jaz, jaz, jaz!» Naenkrat je bilo vpitja in solza. Vsak je hotel v naročje.

«Ali je tu vedno tak kraval?» je vprašal Ivo nesrečno.

Ogorevc se je zasmjal, da se mu je stresla močna spodnja čeljust.

«Tako vpraša pač le samec! To še ni nič. Le čakaj, da se malo stepo med seboj. Le tetci Hellmuthu, da je Hitler osel, pa boš imel vojsko!»

«Nein — Onkel, Hitler ist kein osel!» se je že zadržala mala Ilse, triletni čmrliček brata Petra, ki je bil že par let obratovodja v neki trgovini v bližnjem mestu in ki je prihajal s svojo ženo, Heleno Wieslerjevo, tudi spet domov na praznični oddih.

Vsi so prihajali domov. Pred nekaj dnevi je bil prišel tudi nesrečni Pavel, ki je bil zaprt skoraj šest mesecev. Osumljen komunistične propagande! Lepo priporočilo za sprejem v učiteljsko službo.

Renata je že dve leti mrtva. Umrli je za tifusom.

Skoraj vsi drugi so dobro poročeni, Hugo je lekarnar, Pepca je še vedno tako po-božna in samska, Malika ima učitelja Benčana, Greti tega Ogorevca.

Ivo je popil kavo in stopil v sobo, v kateri bi naj nocoj prenočeval. Bil je že precej let zdoma. Bil je prokurist neke tovarne na Kranjskem.

Šel je v pisarno k očetu. V sprednjih prostorih ni bilo nikogar več!

«O, ti si! Prav, da si prišel!» In poljubila sta se na obe lici. «Sam sem tu, vsi so že šli. Pa se mi je čudno zdelo, kdo bi me zdaj še obiskal! No, kako je?»

«Dobro, oče! Takole — saj veš. Kriza!»

«Kriza! Tudi pri nas! Lahko si misliš, kako mi je nerodno, če mi pridejo ljudje s svojimi knjižicami po svoje bore groše — pa jim lahko izplačam le pet kovačev. Jokali so se mi že pred okencem!»

Ivo je pokimal in ogledoval očeta. Menda bi še rad nadaljeval svoje delo, da bog ne da; ne bo kajkega zaostanka preko praznikov.

«Kar delaj, oče! Bom počakal tu!»

«Prav, prav! Vidiš — to je pametno! Saj veš — človek ima vedno še kaj nujnega opraviti!»

Seveda! Še vedno stari! Le zelo postaral se je. Debela glava je v tilniku že vsa zgubana, lasje zelo redki in sivi, obraz nabrekel in kljub temu zelo bledikast. Piše pa še vedno tako lepo! In kako naglo! Kako marljivo! Pa ne zase! Za preljubo hranilnico, brez katere si ne bi mogel najbrže zamisliti življenja!

«Oče — kaj pa iščeš?»

«Ah, nič! Svoje dokumente sem nekam založil!»

«Dokumente?»

«Spomnil sem se baš sedaj! Če bom prosil za vpokojitev, jih potrebujem! Aha — tu so! Vidiš — krstni list! Glej, tega je še podpisal stari Rosnar! No, saj ti boš vedel, da je bil ta tudi nekdam konček slovenskega pesnika! Da? Kaj ne? Glej — to je pa poročni list! Le midva z mamo še živiva — vsi drugi, ki so tu zapisani, so že mrtvi. Notar Marinč, se ga še spominjaš — vidiš, ta je bil moj najboljši prijatelj, zelo učen gospod!»

Še vedno je ponosen nanj! Aha — to je pa mamin oče, podpisan pa je rajni dekan Gomzej.

«Zdaj manjka le še mrtvaški list, pa sem kompletan!»

«Za vpokojitev? No, no — oče, če te kdo gleda, kako delaš, pa se mu potem kar neumno zdi, da tako govoriš!» je rekel Ivo kolikor mogoče resno. Ali čuti oče kaj? Ali ni zdrav? Ali čuti, da se mu bliža že oni pokoj, za katerega ni treba nič družega plačati lot grob in pogreb?

«No, pojdiva sedaj oče! Mama bo huda!»

«Imaš prav! Če ima toliko obiskov v hiši je presneto osasta! Sicer pa je zelo pridna, veš! No — zdaj bo že holje, le da je Pavel doma.»

In ko sta šla po stopnicah navzgor, je Ivo nehote pogledal v očetovo lice. Dovolj gub so mu vrezali v čelo! In kako počasi je že stopal. Sapnik mu nagaja. — Ah kaj, v pokoj bi moral! Pa bo lahko še živel!

*

Po večerji so še dolgo sedeli skupaj. Poleg Iva je sedela mama. Postarala se je bila tudi ona, a bila je mnogo krepkejša videti nego oče. Oče se je pogovarjal nekaj s sinom Hugonom in zetom Benčanom, ki se je strastno zanimal za politiko.

Ogorevc je menda skušal premotiti brata Petra, da ne bi posluhnil, kaj govore oni z očetom. Peter je debel in močan gospod, modno oblečen in kljub svojim mladim letom že malo plešast.

Ženske čebljajo, sestre in svakinje, pol nemško, pol slovensko.

Mama pa je vesela in ker je vesela, hoče, da bi peli!

«No pa zapojmo slovenski! Tista «golgar gablja tolka let!»

Mama, maniča, kako jim skuša ustreči na vse strani! Le da jih pritegne skupaj, le da se ne bi prepirali, le da se nikdar več ne bi razkropili in pustili dom! Pavla, svojega najmlajšega, pa je poslala spat, le da se ne bi kateri brat ali svak vanj zaletel. Ko jim tudi ni zameriti, da se jeze nanj, češ, kaj moramo mi vsi preslišati radi našega najmlajšega svaka — državi sovražnega elementa!

Vsi so že okajeni, ko se poslove Pahernikovi in Petrovi ter oba svaka, ki bosta prenočevala v hotelu.

Mama še pogleda k Pavlu, da li mrda ne bedi v jezi in bridkosti. A Pavel spi mirno. Saj je na varnem in gorkem!

Ivo se je prebudil in zravnal v postelji. Ali ni nekdo kljukal na vrata? V sobici je tema in on ne ve, kje je treba prižgati luč.

«Kdo je?»

«Ivo!» O, to je oče! V nočni halji smukne k njemu v sobo.

«Otroci baje ne morejo spati, če smrčim in zdaj si ne upam zaspati, pa sem tako truden!» Oče — se ne upa zaspati radi vnukov! «Ali smem malo k tebi? Ali bo postelja dovolj široka za oba?» Seveda! Seveda!

Nekaj časa ležita mirno, potem pa pravi oče tiho:

«Ivo, ali mi boš nekaj obljubil?»

«Kaj pa oče?» Tako buden je njegov glas!

«Ali boš prosil za moje mesto, če bi se kaj zgodilo? Prav gotovo ga dobiš!»

«Ali oče, na to sploh še misliš nistem!»

«Pa misli zdaj enkrat, moj sin! Glej, saj sem prišel tudi jaz k tebi!» A zato ni mogel spati! Kaj ga neki muči? Smrt?

«Bom!» je obljubil trdno.

«Sinko! Še nekaj — obljubi mi v roko, da boš mamo lepo imel in da ji nikoli ne boš očital kaj glede narodnosti in zaradi Hitlerja, če bo kaj brbljala, kar pusti — veš, za človeka je vedno bolje, da je v defenzivi!» Stari se je skušal še zasmejati. «Veš, jaz sem bil vse svoje življenje v defenzivi, mnogokaj sem pretrpel — pa sem se le obvaroval kajhe in vas nesreče! Naš mali Pavlek pa je le preveč govoril! Pa je škoda časa. Časa je škoda — veš, jaz sem že izkusil, da se svet itak sam premakne, pa če mu pomagali ali če mu braniš — nič kaj mnogo ne zaleže!»

«Oče, ali te ne zebe?» je vprašal Ivo, da bi sploh kaj govoril.

«Ne, nič me ne zebe. Sinko, ali se lahko zanesem nate? Boš gledal na mamo? Zelo poštena ženska je in zelo dobra, veš! In na Pavla glej in pazi, da se bratje ne bodo preveč zravsali! Boš?»

«Bom, oče!»

«Pa nikoli ne pozabi, če boš imel še toliko dela, da ima mama 10. julija god! Kar ob novem letu si podčrtaj v koledarju! Tako sem delal tudi jaz, da nisem potem prezrl!»

«Da, oče! Sedaj bova pa spala, kaj ne?» in naslonil se je na očetovo ramo in se na noč trudil, da ne bi oče opazil, kako mu polze solze iz oči.

Ko se je prebudil, je bil že dan.

Oče je še mirno spal.

Zunaj je bilo pomladno jutro — Velikonočno jutro — videl je sokzi okno kos zelenega travnika visoko gori ob Pohorju. Zdaj je sonce sijalo nanj.

«Kadar se ozeleniš

mladim fantom žalost striš . . .»

Saj res! Saj res! To je bilo! Ta pesem je bila, ki je ni mogel doumeti, ko jo je slišal v rekviemu Heinza Molla nekoč v Rimu. To je bilo predlanskem, ko je potoval tja doli. Za neko pokojno kraljico ali koga že je bil rekviem. Heinz Moll! Po tretjem «Agnus dei, dona ei requiem sempiternam . . .» se izvije iz vijolin:

«Kadar se ozeleniš

mladim fantom žalost striš . . .»

Tako je doumel Heinz Moll življenje? In vendar živiš, v zelenju in soncu spoznaš žalost in bridkost in vendar živiš in upaš v novo zelenje in še svetleše sonce. In to je našel v tej mali slovenski pesmici!

Kako je dejal oče sinoči? V defenzivi! V defenzivi! Tudi domovina je v defenzivi — zmeraj, zmeraj — premala je za veliko osvajanje, a ne prešibka za življenje! Vztraja in živi, živi . . .

K o n e c .

Lepi, beli zobje

v smejočih se ustih vzbujajo nehoté občutek simpatije. Tudi vaši zobje lahko ugajajo; Chlorodont vam bo pomagal k temu. S Chlorodontom negovani zobje imajo lepši blesk in podobo. Kljub izredno močni čistilnosti pa zobna pasta Chlorodont ne načene dragocene zobne sklenine, kajti Chlorodontova čistilna jedrca so mehkejša kot zobna sklenina. Na to bomo mislili, ko bomo zopet kupovali zobno pasto.

Domači proizvod.

Chlorodont - zobna pasta

O dovršenosti in preciznosti

HORNYPHON

radijskih aparatov so se prepricali že stotisoči

Prepričajte se o teh lastnostih slovite znamke še vi in obiščite

»RADIO PEGAN«

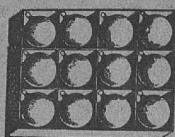
Ljubljana, Tyrševa cesta 12

Srečen Božič in veselo Novo leto 1938!

1-10 Skatla z 12 kosi lepo sortiranih kroglic, pisanih ali belih, din 14.—

1-19 Voščeni angeli, v velikosti 8 cm din 5.—, 11 cm din 6-50

1-1 Skatla z 12 kosi pestrih kroglic v premeru od 6 cm din 20.—, 7 cm din 27.—, 8 cm din 34.—, 9 cm din 45.— in 10 cm din 57.—

1-23 Nakit za božično drevo, bel ali pester, kos po din 1.—

1-12 Skatla z 11 pestrimi ali belimi kroglicami in vršičkom zasmreko din 15.—

1-22 Svečniki, beli in pisani, ducat din 4.—, večji din 5.—

1-26 Srebrni resasti trakovi, dolgi 135 cm, kos din 1-50, debelejši din 3.—

1-15 Pučki pestri in beli, tri različne velikosti, kos din 1-50, 2.—, 2-50.

1-27 Žica za obežanje okrasikov, snopič od 20 kosov, din 0-50.

1-17 Bele ali pestre trobente za drevesce, kos din 2.—

1-20 Vršiček za smreko, rdeč ali bel, okrašen s srebrnimi nitkami, 23 cm visok dia 5.—

1-18 Zvončki "za" drevesce, pestri ali beli, vel. 4 cm din 1-50, okrošeni 5 1/2 cm din 2.—, 8 cm din 4.—, 9 1/2 cm din 5.—

1-21 Vršič za drevesce, bel ali pester, 21 cm vis. din 2-50, 28 cm din 5.—

1-24 Lučke-pršilke, skatla z 10 kosi din 1-75.]

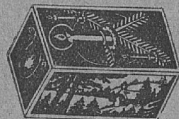
1-31 Angelski laski, beli, skatla din 1.—

1-29 Sneg za posipanje drevesca, skatla din 2-50.

1-28 Srebrne in zlate niti, ovoj din 1.—

1-30 Svečke za drevesce: skatla s 30 belimi ali pestrimi svečkami din 5-50.

Največja trgovska in odpošiljalna hiša v državi

Zahtevajte naš najnovejši katalog. Dobite ga brezplačno!

Kastner & Ohler
Ljubljana

Kastner in Ohlerjeve cene so znane kot najnižje v državi!

Hlica 4 in 6